

meddobje

3

PAVEL KRAJNIK (BUENOS AIRES), MISLI PASTERNAKA O REVOLUCIJI V ROMANU DOKTOR ŽIVAGO (105) * MILENA ŠOUKAL (ČIKAGO), PISMA (117) * RAFKO VODEB (LOUVAIN), KRESNICA (120) * VINKO BELIČIČ (TRST) PRED ZACETKOM PISMA (121) * AURELIUS AUGUSTINUS - FRANC KSAVER LUKMAN (LJUBLJANA), TRI PISMA (127) * VALENTIN HUMAR (DUNAJ), VEČERNI POGOVOR (133) * F. FRANK BUKVIČ (FAIRFIELD), NOVI SOSEDJE (135) * IVAN AHČIN (BUENOS AIRES), SVOBODA V DEMOKRACIJI (140) * RUDA JURČEC (BUENOS AIRES), VLAK V BARILOČE (149).

ČAS NA TRIBUNI: ČISTO NA ROBU (VLADIMIR KOS, TOKIO, 166) * ČRKE BESEDE MISLI: DOGAJANJE JE SKROMNO... II, III (RUPA JURČEC, BS. AIRES, 170) * KNJIGE: DVE KNJIGI O Z. D. A. (ROBERT MAZOVEC, JOHNSTOWN, 173) * ZAPISKI: NEKAJ IMEN IZ SODOBNE NEMŠKE KNJIZEVNOSTI (ALOJZIJ SUŠTAR, SCHWYZ, 177) - ANKETA O SODOBNI SLOVENSKI PROZI (M. P., 196) - PLEČNIK (199) - KULTURNI VECERI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE V LETU 1958 (199) - IZID NAGRADNEGA NATEČAJA BOŽIČNE KNJIŽNE NAGRADE ZA LETO 1958 (200).

e n t r e s i a l o

D) 129907

M E D D O B J E

Leto IV

1 9 5 9

številka 3

Izdaja Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu.
Urejujeta Zorko Simčič in Ruda Jurčec.

Revija izhaja letno v štirih številkah. Naslov uredništva in uprave: Alvarado 350, Ramos Mejía, Pcia. Buenos Aires, Argentina. — Uredništvo ne objavlja anonimnih dopisov. Prispevki s psevdonimom se objavijo samo, kadar je uredništvu znano tudi pravo avtorjevo ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ovitek: arch. Marijan Eiletz.

Ta številka Meddobja je bila dotiskana 25. marca 1959 in stane: 40 mšn. — 2.- uša — 800 Lit — 600 Francs — 35 Schillinge — 15 angl. šilingov — 20 avstralskih šilingov.

Registro Nacional de Propiedad Nacional No. 525.975.

Tisk tiskarne "Federico Grote" (Janez Peršuh), Buenos Aires.

PAVEL KRAJNIK

MISLI PASTERNAKA O REVOLUCIJI V ROMANU DOKTOR ŽIVAGO

Boris Leonidovič Pasternak je bil izven ruskih meja do nedavnega poznan le ožjemu krogu literarnih izvedencev. Njegove prve pesniške zbirke še v originalu marsikomu niso bile razumljive, še manj dostopne so bile njegove pesmi v prevodu. Poleg tega se je sovjetska oblast od l. 1927 dalje vedno trudila, da se njegova umetniška dela, ki niso pisana v duhu "socialističnega realizma", niso tiskala in širila. Navzlic vsemu pa je Pasternak s svojim neumornim delom in nenavadnim talentom prodril in postal poznan in priljubljen ne le doma, temveč tudi v svetu. Že pred desetimi leti, preden se je lotil obširnega romana Doktor Živago, je bil kandidat za Nobelovo nagrado.

Ko mu je lansko leto 23. oktobra Švedska Akademija prisodila literarno nagrado, je nastal po vsem svetu velik šum. Uspeh romana, Nobelova nagrada in reakcija sovjetske vlade so temu vzrok. Pasternak, ki je osebno zelo skromen, je bil deležen slave, katere ni nikoli pričakoval. Nagrade je bil vesel. V njej je videl ne le priznanje za svoj trud, temveč predvsem moralno oporo v svoji osamljenosti. Če se je kmalu nato (29. okt.) nagradi odpovedal, je to storil, ker je v tem videl manjše zlo kot v begunstvu, v ločitvi od domačih krajev in ljudi.

Doktor Živago je Pasternaku prinesel poleg hvale in slave preganjanje in psovanje, kakršnih morda literarna zgodovina doslej še ni imela prilike zabeležiti. Pisatelju more biti v tolažbo, da se nekateri manj ostri ukrasni pridevki, katerih je bil deležen, dobesedno ujemajo s pridevki, ki jih daje Velika sovjetska enciklopedija Dostojevskemu za roman Besi. Pasternakov roman je po sodbi komunistov "klevetniški", "protirevolucionaren", "sramotilen spis" naperjen proti osvobodilnemu gibanju oktobrske revolucije in proti sovjetskemu narodom. Surova, organizirana gonja sovjetske vlade nam postane razumljiva le tedaj, če imamo pred očmi notranji kulturni položaj, zlasti "borbo dveh ideologij", ki se bije med sodobnimi ruskimi pisatelji. Te je hotela KP v svoji prvi zmedenosti prestrašiti in onemogočiti vsak "novi nepričakovani napad in skriti izpad".¹⁾

Na zborovanju (29. okt.) Osrednjega odbora vsezvezne leninovske komunistične zveze mladine je Semičastnyj v navzočnosti vodstva KPSZ prostaško ozmerjal Pasternaka in predlagal, da ga izženejo iz Sovjetske Zveze. Zveza sovjetskih pisateljev, ki šteje okoli 700 članov, je izključila "izdajalca Pasternaka" in "enodušno" predlagala, da se mu odvzamejo državljanske pravice. Istočasno so bila organizirana podobna zborovanja v Leningradu, Kijevu, Minsku, Taškentu, Baku, Rigi... Povsod so obsojali in preklinjali Pasternakovo ime in delo, ki je postalo "orodje v rokah reakcije".

Pasternaku je grozila neposredna nevarnost izгона. V svojo obrambo je napisal dve pismi, 2. novembra se je obrnil k Nikiti Sergejeviču Hruščovu s prošnjo, da ga ne izžene iz dežele, s katero je zvezan s svojim rojstvom, življenjem in delom. Izgon bi bil zanj isto kot smrt. 5. novembra je poslal pismo uredništvu "Pravde". V njem ne prosi le milosti, temveč gre dalje: priznava svojo "krivdo" pred narodom, se zagovarja pred napadi Zveze sovjetskih pisateljev in odgovarja na pismo uredniškega zbora "Novega mira", s katerim je ta že pred dvema letoma (30. okt. 1956) roman zavrnil, objavljeno pa je bilo šele zdaj, ko je bil roman deležen Nobelove nagrade.²⁾

"Novi mir" Pasternaku očita sledeče: "Duh vašega romana je duh, ki ne sprejema socialistične revolucije, patos vašega romana je patos zagotavljanja, da Oktobrska revolucija, državljanska vojna in z njima zvezane socialne spremembe niso prinesli narodu ničesar razen trpljenja, rusko inteligenco pa so fizično ali moralno uničile. Sistem avtorjevih pogledov na preteklost naše dežele, predvsem na prvo desetletje po oktobrski revoluciji (če ne vpoštevamo epiloga, se prav s tem desetletjem roman zaključuje), vodi k zaključku, da je bila oktobrska revolucija pomota, udeležba inteligence v njej — nepopravljiva nesreča, vse pa, kar se je zgodilo potem — zlo."

Na te trditve, podprte z nekaterimi, komunističnim oblastem neljubimi mesti iz romana,³⁾ odgovarja Pasternak med drugim: "...Nikoli nisem nameraval škoditi svoji državi in svojemu narodu. Uredništvo "Novega miru" me je opozorilo, da bo mogel čitatelj razumeti roman kot delo, naperjeno proti oktobrski revoluciji in osnovam sovjetskega ustroja. Tega se nisem zavedel, kar zdaj obžalujem. Res je, če se ustavimo ob zaključkih, ki izhajajo iz kritične presoje romana, sledi, da zagovarjam sledeče zmotne trditve. Trdim tako rekoč, da je vsaka revolucija zgodovinsko nezakonit pojav; eden izmed teh nezakonitostj je oktobrska revolucija, ki je prinesla Rusiji nesrečo in pogubila rusko dedno inteligenco. Jasnó mi je, da se ne morem podpisati pod takimi trditvami, privedenimi do nesmisla. Povod za tako žalostno tolmačenje je dalo moje delo, ki je bilo nagrajeno z Nobelovo nagrado, zato sem se končno nagradi odpovedal. Če bi izdajo knjige zadržali, kot sem prosil svojega založnika v Italiji (izdaje v drugih deželah so izšle brez moje vednosti), bi se mi, verjetno, posrečilo vsaj deloma to popraviti. Toda knjiga je natiskana in prepozno je zdaj o tem govoriti... To izjavo delam s svobodno dušo, s svetlo vero v občo in svojo bodočnost, ponosen na čas, v katerem živim in ljudi, ki me obkrožajo. Verujem, da bom našel moči, da vzpostavim svoje dobro ime in omajano zaupanje tovarišev."⁴⁾

Po tej izjavi se je vihar v Sovjetski zvezi polegel. Javno mnenje po vsem svobodnem svetu—in sodeč po nekaterih odmevih iz dežel "ljudskih progresivnih demokracij", tudi v nesvobodnem—pa je obsodilo početje K. P.

Se razume, da v Jugoslaviji niso mogli proglašati Pasternakove zgodbe za "največji moralni poraz vodstva KPSZ po madžarski revoluciji", kot je to storil svobodni skandinavski list "Dagens nùheter", ohranili pa so svojo sodbo o Pasternakovi umetnosti. Slovenski časopis "Naši razgledi" je med prvimi z odobravanjem sprejel novico o podelitvi Nobelove nagrade Pasternaku, sovjetsko gonjo proti pisatelju so v Sloveniji spremljali z nejevoljo, prikritim posmehom in norčevanjem. Beograjski študentovski tednik "Pogledi" se je z ogorčenjem spraševal: "Ali more biti kriv človek, ki je vedno govoril resnico in jo tudi zdaj govori? Ali je mogoče reči človeku "izdajalec", "Judež", "svinja" — samo zato, ker ga priznajo, cenijo in hvalijo na drugi strani?"⁵⁾

Riste Tošević obravnava v "Politiki" vprašanje umetnosti v komunizmu. Pasternaka v svojem članku ne omenja, vendar očitno govori o njem, ko trdi, da je umetnik v "primitivnem komunizmu", kakor po njegovem mnenju obstoja zdaj le v Sovjetski zvezi in na Kitajskem, obsojen k poginu ali vsaj k neprostopoljni hinavščini in neiskrenosti. "Umetnik-pisatelj", trdi Tošević, "živi dvolično življenje: na eni strani izpolnjuje naročila, na drugi pa istočasno tajno ustvarja zase po svojem notranjem klicu... Ko pa taka oseba odkrije v sebi težnje, ki nasprotujejo "moralnim temeljem" primitivnega komunizma, jo preklinjajo zato, ker je jedla "kruh in sol" kolektiva. Njeno osebno življenje namreč ne pripada njej sami, osebi, marveč državi, "vsemogočni, vsesilni državi", ki stoji nad vsem in more napraviti z osebo, kar hoče: more jo "kritizirati", ji vzeti državljanstvo, proglasiti jo za "duhovnega degeneriranca", "fašistovskega zločinca" in jo ponižati na stopnjo ničvrednega, odvečnega člana kolektiva."⁵⁾

— — —

Ob branju Doktorja Živaga vstaja bralcu nehote vprašanje, ali je res, kar očita Pasternaku sovjetska kritika; je mar res duh njegovega romana duh, ki ne sprejema revolucije in njegov patos patos trditve, da revolucija ni prinesla ruskemu narodu ničesar dobrega? Kje se križajo misli pisatelja z moralnimi načeli sovjetske države?

Obtožba, ki pripisuje Pasternaku trditev, da revolucija ni prinesla ničesar razen trpljenja in nesreč, ni točna. V zvezi z zadnjo svetovno vojno vidi pisatelj nek pozitiven rezultat revolucije: tip novega človeka, v trpljenju prerajenega in pripravljenega na največje žrtve, v katerem je F. Nietzsche⁶⁾ videl rešitev razrednega boja in protitež vstaji sužnjev 20. stoletja.

"... Vojna je bila kot nevihta, ki očiščuje, struja svežega zraka, dejanje rešitve... Vojna je poseben člen v verigi revolucionarnih desetletij. Končalo se je delovanje vzrokov, ki so ležali prav v naravi prevrata. Pokazali so se delni rezultati, plodovi plodov, posledice posledic: iz nesreč pridobljena prekaljenost značajev, nerazvajenost, junaštvo, pripravljenost za velike, obupne, nemogoče stvari. To so pravičnice, očarujoče lastnosti in te sestavljajo npravni cvet rodu" (586 in 587).⁷⁾

Te besede polaga pisatelj v usta Dutorovu, prijatelju in sošolcu Živaga. Pisatelj sam jih brez dvoma odobrava, saj so bile govorjene med vojno l. 1943, ko je Dutorov že spremenil svoje mnenje o revoluciji.

V zapletenem boju med krvavo boljševiško revolucijo in slabotnimi stariimi silami, ki se ji stavijo v bran z nič manj nečloveškimi sredstvi, se zdi,

da pisatelj v začetku romana ne stoji na nobeni strani, gotovo pa ne stoji v vrstah protirevolucije.

Jurij Andrejevič Živago — glavni junak romana, nazori katerega so pisatelju najbližji, se je v mladosti navzel misli strica Nikolaja Nikolajeviča Vedenjapina, bivšega duhovnika, religioznega filozofa, ki je iskreno sovražil odmirajoči socialni red. Pod njegovim vplivom je Jurij nepotrpežljivo čakal socialnih sprememb. V življenju bogatih je videl nekaj nezdravega: "Nešteto nepotrebnih stvari. Pohištvo, sobe, razneženost čustev in izrazov." (197). To in ono se mu je zdelo potrebno spremeniti v življenju ljudi in zato se je z upanjem in pričakovanjem oziral na novo socialistično bodočnost. Upravičeno moremo govoriti o "socialističnih perspektivah" mladega zdravnika Živaga. Seveda so te perspektive bile brez vseh predsodkov.

Res je, kot pravi Juš Kozak: "Pisatelj se ne ozira na nobene teze ali predpise, kako je treba oblikovati stvarnost sovjetskega življenja, da bi se v njej izpričale perspektive socialistične družbe. Te perspektive žive v dušah ljudi, spočenjajo se v življenju, oblikovanem z umetniško objektivnostjo, in niso napete na šablonska kopita VKP-ŕeja." 8)

Predeu se Živago vrue s fronte v Moskvo k družini, razkriva bolniški sestri Larisi Fjodorovni (Lari) svoje navdušenje ob viharju revolucije:

"Pomislite, v kakšnem času živimo! Samo enkrat v vsej večnosti se dogajajo take nemogoče stvari. Pomislite, z vse Rusije je odneslo streho in znašli smo se z vsem ljudstvom pod odkritim nebom. Nikogar ni, ki bi za nami pogledoval. Svoboda! Prava pravcata svoboda, ne v besedah in zahtevah, marveč svoboda, padla z neba po pomoti, po naključju, proti pričakovanju. — In kako so vsi zgubljeno ogromni! Ali ste opazili? Kakor da je vsakdo sam s seboj potlačen s svojim razodetim korenjaštvom. Včeraj sem opazoval nočni miting. Pretresljiv prizor. Zganila se je mati Rusija, ne vzdrži več na mestu, hodi in se ne nahodi, govori in se ne nagovori. Pa ne, da bi govorili samo ljudje. Sešli so se in se pogovarjajo med seboj zvezde in drevje, nočne cvetlice modrujejo, kamenita poslopja zborujejo. Nekaj evangeljskega, kajne? Kakor v apostolskih časih. Se spomnite pri Pavlu: "Govorite jezike in prerokujte, prosite za dar razlaganja." Polovico je napravila vojna, ostalo je napravila revolucija. Vojna je umetno pretrgala tok življenja... Revolucija je privrela na dan proti volji, kot predolgo zadržani vzdih. Vsakdo je oživel in se prerodil, vsi doživljajo spremembe in preobrate. Mogli bi reči: pri vsakomer sta se izvršili dve revoluciji, ena osebna, druga obča. Zdi se mi, da je socializem morje, v katero se morajo zlitii vse te osebne, posamezne revolucije, morje življenja in samobitnosti..." (169 in 170).

Veliki vihar revolucije je za prvi hip očaral Živaga. Dozdevalo se mu je, da je vihar odstranil vse, kar je življenje gnjavilo, in odprl prosto pot mladim, čistim in odločnim silam. Za trenutek je upal, da bodo ljudje z novim, samobitnim mišljenjem prinesli rešitev do globin potresenemu in zmedenemu svetu. Toda to je bil le trenutek. K tej idealizirani podobi revolucije, za katero se je navduševala l. 1905 ruska mladina, ki je sledila Bloku, se je že na poti domov pridružila druga podoba "sedanje, iz vojne porojene, brezobzirne vojaške revolucije, ki so jo vzeli v roke izvedenci te prvine — boljševiki." (186).

Jurij se v vlaku seznanil z enim teh izvedencev, z nekdanjim gluhoonim Blažejkom. Ta mu razlaga z neskaljeno mirnostjo in gotovostjo, da je razdejanje in razkroj normalen pojav, pogoj in zakonit del širokega gradilnega načrta. "Družba še ni dovolj razkrojena... Ko bo razkrojena do kraja, tedaj bo revolucionarna oblast zbrala na čisto drugih temeljih vse sestavne dele družbe." (190)

Ob miru in avtoritarnosti, s katero razlaga Blažejko svoj grozni nauk, se Jurij Andrejevič zdrzne. Pokazalo se mu je, da je sredi anarhije v frontnem zaledju oživel vse izobraženo rusko podeželje. Spet so se prebudili ekstremisti in nihilisti preteklega stoletja; junaki Dostojevskega, nekateri njihovi neposredni nadaljevalci, so se zdramili. "Spet je zadišalo po Petru Verhovenskem, ne v smislu levičarstva, pač pa v smislu pokvarjenosti in praznega kvašenja" (188).

Pred pritiskom in nasiljem brezvestnih ljudi je bila teža svobode ljudstvu odvzeta. Namesto svobode je nastopila diktatura. In ne samo pred nasiljem! "Morje samobitnosti" je izginilo skorajda že v prvih urah revolucije, takoj ko je ogromna večina ljudi zgubila svoje lastne misli, mnenje in prepričanje.

Jurij Andrejevič je ob prihodu v temno, lačno Moskvo opazil veliko spremembo. Premožnejši, ki so izgubili položaj in privilegije, so kaj hitro obledeli. "Brez obžalovanja so se razšli s samostojno mislijo, katere, kot je bilo videti, sploh niso imeli" (202). Tudi Jurijevi prijatelji so se spremenili, postali so hladni, brezbarvni. Najbolj pa ga je zbolela sprememba pri ljubljencu njegove mladosti stricu Nikolaju Nikolajeviču. Pobjoljševičil se je, postal politični agent. Ta vloga je prej svobodnega človeka, željnega vsega novega, prostega vsakega dogmatizma in predsodkov, sposobnega za intuitivno spoznavanje, tako spremenila, da ga ni bilo moč prepoznati. Na vse je gledal le z enega vidika, kot da bi obstajal samo ta vidik. Postal je enostranski, polovičarski in zaostal človek. Jurij se je počutil osamljenega sredi svojih, izgubil je prijatelje.

Vere v revolucijo, socializem in plemenitejše človeštvo pa v tem času še ne izgubi. Vendar se v besedah, ki jih govori svojim gostom ob vrnitvi, že čuti bojazen, da bo človek v revoluciji izgubil sam sebe; najdragocenejše, kar ima: svobodo in lastno odločitev:

"Približuje se nekaj neznanskega, nekaj nezaslišanega. Preden nas doleti, glejte, kaj vam želim. Ko se zgodi, naj nam Bog da, da ne izgubimo drug drugega in svoje duše... Tudi jaz menim, da je Rusiji sojeno, da postane prvo kraljestvo socializma. Ko se zgodi, nas bo to za dolgo oglušilo in ko bomo spet prišli k sebi, si ne bomo več povrnili polovico izgubljenega spomina... Red, ki bo nastal, nas bo obdal kot gozdovi, ki smo jih vajeni videti na obzorju, ali kot oblaki nad našimi glavami... Ničesar drugega ne bo" (210 in 211).

Približalo se je "morje krvi", "povodenj", ki je začela zalivati te, ki so ostali zakopani na fronti in one, ki so predsedali doma. Živago je že obupal nad seboj in svojo družino. Pred seboj je videl negotovost, preizkušnje in celo pogin. Če bi ne bilo vsakdanjih malenkosti, dela in skrbi, bi se mu zmešalo. Razumel je, da je pritlikavec pred strašno veličino bodočnosti, bodočnosti, ki se je je bal, jo ljubil in bil skrito ponosen nanjo.

Ob ustanovitvi sovjetske oblasti, diktature proletarijata in ob progla-

sitvi njenih prvih odlokov je spet zasanjal mladostne sanje. Ko se je opomogel od prve ginjenosti, je vzklikal sam pri sebi: "Kakšna sijajna kirurgija! Vzeti nož in naenkrat, z zamahom izrezati stare, smrdeče rane. Preprosta obsodba stoletne nepravčnosti, ki je bila vajena, da so se ji klanjali, se ji laskali in klečeplazili pred njo..." (226)

V neznosnih razmerah nadaljuje Živago svoje delo v bolnišnici. On in družina so prezebali in trpeli lakoto. "V dneh materialističnega zmagošlavja se je materija spreminjala v pojem". Lakoti in mrazu sta se pridružila nezaupanje in sumničenje. Tonja, Jurijeva žena in njen oče sta se odločila, da odpotujejo na deželo, na Ural, na nekdanje posestvo Tonjinega starega očeta. Jurij se temu načrtu le nerad pridruži.

Več tednov trajajoča vožnja sredi zasneženih gozdov, požganih vasi in domov sili Živaga k razmišljanju. Vzvišeni ideal človeštva, ki naj bi ga uresničila revolucija, je spričo nenaturne stvarnosti skopnel. V vsem nezaslišanem hrušču, prevratu in nasilju, v katerem je izginilo toliko nedolžnih življenj, ne vidi Jurij niti kapljice notranjega prerodenja. Spozna, da resnično spreobrnjenje in obnovenje človeških duš, iz katerih izhaja zunanji red in nered, skoraj ne dopušča nasilja. Trajne, globoke spremembe so skoraj nevidne, počasne in mogoče le pri sodelovanju človekove svobode in božje milosti. Nekdaj je Jurij želel in nepotrpežljivo čakal, da se bo človek le dvignil iz neudobnega položaja okostenelih razmer in navad, v katere je padel, zdaj pa uvidi, da tega s silo ni mogoče napraviti. V nobenih razmerah nima človek pravice, prelivati nedolžno kri in graditi svojo srečo na nesreči drugih.

Ob takih razmišljanjih in razgovorih pride Živago do zaključka, da zdaj v Rusiji stvarnosti prav za prav ni: "Po mojem mnenju so jo tako prestrašili, da se je skrila".

V pogovoru z boljševikom Samdejavtovim odkrito izpove spremembo svojega mišljenja, svoje načelno zanikanje revolucije. Samdejavtov priznava, da življenje, ki so ga prisiljeni živeti, ni življenje, pač pa nekaj, kar se ne da z ničimer primerjati, utvara in nesmiselnost. Meni pa, da sta diktatura in razdejanje neizbežna posebnost prehodne dobe, "ko se teorija še ne sklada s prakso". Kljub vsemu je "marksizem pozitivna znanost, nauk o stvarnosti, filozofija zgodovinskega položaja".

"Marksizem in znanost? Prerekatati se o tem z neznanim človekom je vsaj neprevidno...", pravi doktor Živago. "Pa naj bo! Marksizem preslabo sam sebe obvlada, da bi bil znanstven. Znanost je bolj uravnovešena. Marksizem in objektivnost? Ne poznam struje, ki bi bila bolj osamljena in oddaljena od dejstev, kot je marksizem. Vsakdo se ob izkušnjah prepričuje o svoji pravilnosti, ljudje pa, ki drže oblast v rokah, se vesele bajke o lastni nezmotljivosti in se odvrtačo od resnice z vsemi močmi. Politika mi nič ne pove. Ne ljubim ljudi, ki so ravnodušni do resnice... Bil sem zelo revolucionarno razpoložen, zdaj pa menim, da z nasiljem ne dosežeš ničesar. K dobremu je treba privabljeti z dobroto." (304) 9)

Jurij Andrejevič ni postal nasprotnik revolucije slučajno. Ko ga na eni izmed zadnjih postaj zamenjajo z drugim in aretirajo, prizna pred komandantom Strelnikovim, da se v svojih mislih prepira že vse življenje s tožniki našega časa in da je utegnil priti k nekaterim zaključkom. Nešteto stvari in ljudi je vplivalo nanj. Celó misli strica Nikolaja Nikolajeviča, ki jih je

ta že zavrgel: "Če bi bilo mogoče zadržati spečo zver v človeku z grožnjo, bodisi z zaporom ali z večno kaznijo, bi bil najvišji simbol človeštva cirkuški krotilec z bičem v roki in ne pridigar, ki sam sebe žrtvuje" (53).

Neznanstvenost in neobjektivnost marksizma in njegovo zlorabo v politiki je Jurij obsojal, ker so ga k temu silile življenjske izkušnje. Danes je vse to postalo jasno do očitnosti, vendar še danes lahko najdemo prav tako naivne zaščitnike marksizma, kot je bil Samdevjatov l. 1918. Pri marksizmu ne najdemo bistvenih znakov znanosti: uravnovešenosti, kritičnosti in prepotrebne skromnosti.

Med zadnjo vojno pripoveduje prijatelj tedaj že mrtvega Jurija, Dudorov, o svojem trpljenju v sovjetskem koncentracijskem taborišču. Grozote vojne se ne dajo primerjati z nečloveškim gorjem, ki ga je izpil Dudorov: "Mislim, da je bila kolektivizacija lažniva in ponesrečena mera, toda pomote niso hoteli priznati. Da bi skrili polom, so skušali z vsemi sredstvi odučiti ljudi, da bi sodili in mislili, in jih prisilili, da vidijo to, česar ni, in da dokazujejo tisto, kar naravnost nasprotuje dejanskemu stanju. Odtod nezaslišana surovost ježovščine, objava ustave, ki ni bila namenjena, da se izvede v življenju, odtod uvedba volitev, ki niso temeljile na izbiralnem načelu" (586 in 587).

Izkušnja je pokazala, da v Sovjetski Zvezi ogromni aparat državnega gospodarstva veliko več stane, kot prinaša. Nepriznanje tega dejstva je krivo, da je tam še danes življenjska ravan nižja, kot je v deželah s svobodnim gospodarstvom.

Trditev, da je vsaka religija stvaritev gospodujočega razreda, ne odgovarja objektivnosti. V Sovjetski Zvezi religija in krščanstvo še nista izgubila, čeprav se za to novi razred že štirideset let trudi z vsemi najmodernejšimi sredstvi. Ali ne dokazuje to, da je religioznost položena v človeško naravo in je ni mogoče nekaznovano iz nje iztrgati?

Res je, kar trdi doktor Živago: marksizem je neznanstven in ne vzdrži kritike. Zato ni čudno, da se danes marksisti sami odvrtaajo od Marxa, bodisi zavestno ali nezavestno. Marx ni bil kolektivist, temveč humanist svoje dobe. Po njegovi zamisli naj bi avtomatični razvoj družbenega gospodarstva in zakonitost proizvajalnosti privedla k spontani ukinitvi države in ustanovitvi brezrazredne družbe. Država je bila zanj nekaj nepotrebnege. Toda kaj vidimo danes? V skoraj vseh socialističnih in komunističnih državah je uvedeno državno gospodarstvo kot edino zveličavno. Komunistom je bajka o njihovi nezmotljivosti res draga.

Pasternak se kar ne more načuditi zaslepljenosti komunističnih voditeljev. Sprašuje se, ali je to samo otopelost ali je treba videti v njih negibnosti nekaj simboličnega. Njegov doktor Živago skuša omajati njihov mir in zaverovanost vase. Vzdriniti jih hoče iz ravnodušja do resnice, da bi sami ne bili to, kar drugim očitajo: mračnjaki in sovražniki napredka.

"V znanosti se napravi korak naprej po zakonu odrivanja, z ovrženjem gospodujočih zmot in lažnivih teorij". Nekaj takega je trdil že F. Nietzsche: "Potem ko sem iz leta v leto bolj spoznaval, kako težko je najti resnico, sem postal nezaupen do vere, da sem resnico našel: to je glavna ovira resnice"^{1a)}

Na Uralu, v majhni vasi Varykino, Živago oživi. Loti se dela na vrtu in celo znanstvenega dela. Toda kmalu začuti, da ga nekaj pri tem zadržuje. V svojem dnevniku se sprašuje:

“Kaj me ovira, da ne morem zdraviti, služiti in pisati? Mislim, da me ne motijo pomanjkanje in begunstvo, nestanovitnost in pogoste spremembe, temveč v naši dobi gospodujoči duh bobneče fraze, povsod razširjenih gesel: zarja prihajajočega, zgradba novega sveta, svetilniki človeštva... Ko to prvič slišiš, ti vzbudi spoštovanje: kakšna širokost, kakšno bogastvo! V resnici pa tiči prav v tem pretiranem zanosu puhlost in pomanjkanje nadarjenosti. Pravljica je vsakdanost le, ko se je dotakne roka genija...” (334).

Prazno frazarjenje, izguba lastne sočbe — bolezenski znak, katerega je Jurij Andrejevič odkril že v Moskvi, se je v kratkem času neverjetno razširil. Nekoč, ob doživetju nastopa sovjetske oblasti, je njega samega omamila abstraktna premočrtnost in brezpogojnost novih gospodarjev. Zdaj to ni bilo več mogoče. Strašne posledice te nalezljive bolezni so se že pokazale, njen skriti strup je že začel razjedati korenine družbenega in družinskega življenja ter umetniškega ustvarjanja. Lara, s katero se Jurij v bližnjem mestecu Jurjatinu spet sreča, vidi v tej bolezni korenino sodobnega zla: “Takrat je prišla laž na rusko zemljo. Glavno gorje, korenina bodočega zla je bila v izgubi lastnega mnenja. Ljudje so se domislili, da je čas, ko so sledili nravnemu čutu, minil, da je zdaj treba peti s tujim glasom in živeti po tujih, vsem vsiljenih predstavah. Začelo je rasti gospodstvo fraze, najprej monarhične, potem revolucionarne” (469).

Človek bi mislil, da je prazno besedičenje in kvašenje majhna, malo pomembna reč. Vendar ni tako. Kvasač, ki veliko govori, a malo pove, onečašča človeško ekzistenco, žali Boga in bližnjega. S svojimi puhlimi in praznimi besedami hoče napolniti resnično življenje z vsebino, ki je njegove besede nimajo. S tem pa samo večja praznoto in pripravlja ugodna tla, da more tudi majhna klika razrušiti temelje družinskega in družbenega življenja, tako kot so stari Egipčani z majhnimi lesenimi klini razganjali ogromne skale.

Ko se človek preda gospodstvu fraze in izgubi nravni čut, je pripravljen delati stvari, ob katerih bi se mu drugače “krčilo srce in ježili lasje”. Pripravljen je obsojati nedolžnega, hvaliti umore v masah. Kadar človeku nista več merilo srce in vest, po kateri govori božji glas, lahko dela, kar hoče ali kar mu ukaže močnejši. Pripravljen je verjeti, da je utilitarna morala ali sila močnejšega edini zakon življenja.

Gospodstvo fraze uničuje umetniško silo in resnico, ki jo vsaka resnična umetnost skriva v sebi. Doktor Živago trdi, da umetnost neprestano premišljuje o smrti in ustvarja življenje: “Umetnost je nekaj ozkega, osredotočenega, oznaka počela, ki vstopa v umetniško delo, naziv v njem uporabljene moči ali obdelane resnice. Meni se ni nikoli zdela umetnost predmet ali plat forme, marveč veliko bolj skrivnostni in skriti del vsebine.” (330) Umetnost je stvarna. Je ubrana in štedi z besedami. Ljubi resničnost in se ne more zadovoljiti s publico, s pretiravanjem, s “socialističnim realizmom”, s slikanjem življenja, katerega v resnici ni. Ali je mogoče premišljevati o smrti, kjer hočejo, da bi človek nič ne vedel o svoji usodi, tako kot žival? Ali je mogoče ustvarjati življenje tam, kjer se človeku vrti v glavi od neskončnih, enoličnih ponavljanj, idej in fraz? Tehnični napredek je v komunizmu mogoč, toda človek ga predrago plačuje. Res je, kot pravi Riste Tošević, v “primitivnem” komunizmu (kateri komunizem ni primitiven?) “se umetnost premešča iz duhovnega območja v območje najbolj grobe prakse... Prevrta se v eno izmed mnogih metodično organiziranih služb, v ničemer se ne loči,

na primer, od preskrbovalnega ali zveznega urada. Umetnik - pisatelj zavzema mesto in igra vlogo svojevrstnega reklamnega urada, kateri ali dobljeni produkt priporoča ali pa dramatizira zavest proizvajalca s perspektivami bodočnosti." 5)

Jurij Andrejevič se je v dveh letih, ki jih je prisiljen preživel med rdečimi partizani, tako objedel jedi, ki so mu jo nudili na sestankih in tečajih, da se mu je gabila. Dvajsetletni poveljnik se hoče zaradi svoje nespečnosti vse noči pogovarjati z njim. Ko znova začne navijati svojo lajno, Jurij protestira, bori se za pravico do spanja in si misli: "Kako, da ga ni sram toliko let prežvekovati en in isti grizljaj." Ko je mera polna sledi napad:

"Prvič, ideja o občem stremljenju k popolnosti, kot se pojmuje od oktobra, me ne ogreva. Drugič, vse to je še daleč od uresničenja; za samo besedičenje o tem pa je že poplačano s takim morjem krvi, da nemara cilj ne opravičuje sredstva. Tretjič, in to je glavno, kadar slišim o predelavi življenja, zgubim oblast nad seboj in objame me obup. Predelati življenje! Tako morejo soditi le ljudje, ki so morda mnogo poskusili, toda življenja niso nikoli poznali, ne občutili njegovega duha in njegove duše. Zanje je bivanje kepa grobega materiala, ki ga dotik z njimi še ni poplemenitil in zato potrebuje njihove obdelave. Toda življenje ni material ali gmota. Življenje samo, če hočete vedeti, je počelo, ki se samo v sebi neprestano obnavlja, predeluje in je veliko višje od vseh mojih in vaših teorij... Umejte, umejte vendar, da vse to ni zame! 'Jupiter, ti se jeziš, — ti nimaš prav', 'ne padaj v paniko', 'kdor je rekel A, mora reči B', 'Mor je opravil svoje delo, Mor lahko gre', — vse to je prostaštvo, vse te rečenice niso zame. Jaz bom rekel A, a B ne bom rekel, četudi se razpočite. *Priznavam, da ste svetilniki in osvoboditelji Rusije, da bi brez vas propadla v nevednosti in revščini in vendar vas ne maram, ne ljubim vas, ne brigam se za vas, vrag naj vas vse skupaj vzame.*" 11) — Gospodarji vaših misli zlorablajo pregovore, pozabili pa so na poglobitnega med njimi: ljubezen se ne da izsiliti; zakoreninili so se v navadi, osvobajati in osrečevati zlasti te, ki jih za to ne prosijo. Vi najbrž mislite, da zame ni boljšega mesta na svetu kot vaše taborišče in vaša družba. Verjetno bi vas moral še blagoslavljal in se vam zahvaljevati za svojo nesvobodo, za to, ker ste me osvobodili družine, sina, doma, dela, vsega, kar mi je drago in za kar živim". (395 in 396).

V partizanskem ujetništvu je Jurij Andrejevič dokončno spoznal, da boljševiska revolucija in državljanska vojna ne bosta privedli človeštva v lepšo, srečnejšo in svobodnejšo bodočnost. Že v teoriji in pojmi, kaj je sreča in kaj pomeni svoboda, se ni strinjal z boljševiki. Za dosego sreče in svobode ni hotel pobijati belih. Ko je nekoč nehote ranil mladega študenta, ga je dal skrivaj preobleči v partizana, ga ozdravil in pustil nazaj k belim, da se bo v skladu s svojim prepričanjem še naprej boril proti rdečim "gozdnim bratom".

Juriju se je po treh neuspehih le posrečilo uiti od partizanov. Na svobodi je občutil večjo nesvobodo kot v partizanskem ujetništvu. Tam si je upal povedati svoje misli poveljniku v obraz. V bolnišnici pa, kjer je stopil v službo, so zahtevali od njega misli, ki bi se skladale z novo socialistično dobo in stvarnostjo, hlinjen, lažniv interes, priučeno navdušenost in kričavo vznesečnost. Zahtevali so nekaj nemogočega, zakaj "pod mislimi so pojmovali le njih videz, besedno obločnico za poveljevanje revolucije in svetne gosposke".

Vse to je Živaga ubijalo in utrujalo. O revoluciji že ni mogel več mirno govoriti: ... "Vsaka reč ima svojo mero. V tolikem času bi že lahko kaj dosegli. Pa se je pokazalo, da je za navdihovalce revolucije direndaj sprememb in predelav edini rodni element; z ničemer jih ne zadovoljiš razen z nečim, kar ne bo nič manjše kot zemeljska obla. Graditev svetov, prehodne dobe je njihov edini cilj."

Lara, kateri je Jurij govoril te besede, ni bila nič manj razočarana nad plodovi revolucije in bodočnostjo, za katero se je nekoč vnemala. Nekoč je verovala, da se bo revolucija izvršila v imenu ljubezni do človeštva, v blagor žensk in otrok. Po mnogih preizkušnjah ne upa več. Revolucija ji je prinesla le grozo in žalost in ji ukradla moža, Pavla Antipova — Strelnikova. Njen mož se je ves predal revoluciji. Njegov živi obraz se je spremenil, poosebil se je v načelo, v idejo, za katero se je boril. Sile, katerim se je izročil, so ga spremenile, vzvišene, toda mrtve in neusmiljene. Strle bodo tudi njega samega.

Larina slutnja se je kmalu uresničila. Strelnikov ni bil boljševik. Ni pripadal partiji, politični napuh ni zastrupil v njem vsega, kar je bilo v njem živega in človeškega, ni pripadal po božje češčenemu razredu voditeljev, k nogam katerih je položila revolucija vse svoje darove in žrtve. Strelnikov je le služil boljševikom in izpolnjeval najbolj nevarne naloge. Nenadno, kot šiba božja se je pojavljal na najbolj izpostavljenih mestih in moril in kaznoval v imenu pravičnosti brez usmiljenja. Zdaj je postal voditeljem nepotreben in ti ljudje, "hladni kot stroji", so ga začeli preganjati.

Ubežni Strelnikov se v noči, preden izvrši samomor, izpoveduje Juriju Andrejeviču. K njemu je prišel, da bi še enkrat videl Laro, ali da bi vsaj njemu izlil svojo dušo, si olajšal s tem neznošno trpljenje, osamljenost, težke spomine, muke vesti in nezadovoljstvo nad samim seboj. V tej predsmrti ni izpovedi Jurij odkrije še eno bolezen naših dni, bolezen samoponiževanja in bičanja samega sebe:

"To je bila bolezen stoletja, revolucijska blaznost dobe. V mislih so vsi bili nekaj drugega kot na zunaj. Nihče ni imel čiste vesti, Vsak se je upravičeno čutil krivega v vsem, vsak je videl v sebi tajnega zločinca, nerazkrinkanega hudodelca. Komaj je bil dan povod zato, že se je razigrala samo sebe bičajoča domišljija do zadnjih meja. Ljudje so fantazirali, sami sebe obtoževali, ne le zato, ker jih je k temu silil strah, temveč tudi njihovo lastno razkrajajoče nagnjenje; prostovoljno, v stanju metafizičnega zanosa in v strasti samoobsojanja, katere več ne ustaviš, če ji daš voljo."

Strelnikov prizna Juriju, da je šel v vojno in v revolucijo zaradi svoje žene Lare, da bi jo potem znova pridobil zase in bi z zvrhano mero povrnil vse, kar je morala pretrpeti v mladosti. V zvezi s tem preide na revolucijo in Lenina: ... "Vse to devetnajsto stoletje z njegovimi revolucijami v Parizu; nekaj rodov ruske emigracije od Herzena naprej; vse atentate na carja, izvršene in neizvršene; vse delavsko gibanje sveta; ves marksizem evropskih parlamentov in univerz; ves novi sistem idej, novost in naglico sklepanja; posmeh; vso v imenu sočutja napravljeno pomožno silo brezčutnosti — vse to je vsrkal in izrazil Lenin, da bi se s poosebljenim maščevanjem za vse zagrešeno vrgel na staro. — Poleg njega je vstal neizbrisno ogromni lik Rusije, pred očmi vsega sveta je zaplapolala luč odrešenja za vse brezdelje in nezgode človeštva..."

Strelnikov, ki je bil sam priča neštetim predsmrtnim izlivom, je zdaj sam v vročičnem stanju pregledoval svoje življenje. Bližina smrti mu je izmaličila pogled: "Jutri me zgrabijo... in ne bodo mi dali možnosti za opravičenje. Takoj bodo skočili name, s hruljenjem in psovanjem mi bodo zakrili usta. Jaz ne bi vedel, kako se to dela?"

Jurij Andrejevič se s predsmrtno blodnjo Strelnikova ni strinjal: "Vojne, revolucije, cesarji, Robespierri so le organski pobudniki, kvasilni element zgodovine. Revolucijo delajo dejavni, enostranski fanatiki, geniji samoomejitve. V nekaj urah ali v nekaj dneh prevrnejo stari red. Prevrti trajajo tedne, največ par let, potem pa se kot svetinji klanjajo desetletja in stoletja duhu omejenosti, ki je privedel k prevratu."

Živago izgubi vse, katere je v življenju ljubil. Njegova družina je zbežala v Moskvo in od tam jo je nova oblast izgnala v Francijo. Laro je odpeljal na Daljni vzhod brezvestni advokat, ki jo je v mladosti zapeljal in uničil njeno življenjsko srečo. Jurij se odloči, da se vrne v Moskvo. "V najbolj dvoumni in hinavski dobi izmed vseh sovjetskih obdobij", v dobi NEPa, priroma v Moskvo strgan in razcapan, "podoben ljudskemu iskalcu pravice". Vse delo za opravičenje družine, prošnja za njeno vrnitev iz Francije, se je Živagu pokazalo kaj kmalu kot brezuspešno. Popolnoma se zapusti. Borno se preživlja z delom svojih rok. Bolezen na srcu, ki jo je podedoval po materi, se je zaostrila. Vendar je še napisal nekaj knjižic, v katerih je razvijal svoje misli o religiji in zgodovini, medicini in filozofiji. Prijatelja Dudorov in Gordon hočeta spremeniti njegovo življenje; obsipata ga z očitki in opomini. Obljubiti jima mora, da se bo poboljšal. V njihovi družbi nastopi še enkrat kot "genialni diagnostik" sodobnih bolezni.

Dudorov pripoveduje o spremembi svojih nazorov v prvi internaciji in o šestletni deklici, hčerki tihonovskega duhovnika, ki je bil z njim skupaj v internaciji. Po pripovedovanju Dudorova se je ta deklica z otroško naivnostjo navduševala za vse, kar se ji je zdelo v komunizmu najbolj neizpodbitnega, da bi tako izprala "madež brezčastnosti", ki je ležal na očetu. Ob tem prozornem, zakonitem, predpisanem svetohlinstvu, ki je proniknilo celo v nedožno otroško dušo, se začne Živago dušiti:

"V našem času," pripoveduje v opravičilo svoje nadušljivosti, "so postale zelo pogoste mikroskopične oblike vdorov krvi iz srca... Je to bolezen novejšega časa. Mislim, da so njeni vzroki npravnega reda. Od nas, od ogromne večine iz nas, zahtevajo stalne, sistematične neodkritosrčnosti. Ni se mogoče brez posledic kazati iz dneva v dan takega, kakršen nisi, navduševati se nad tem, česar ne ljubiš, veseliti se tega, kar ti prinaša nasrečo. Naš živčni sistem ni prazen zvok, izmišljotina. Duša zavzema mesto v prostoru in se umešča v nas kot zobje v ustih. Ni mogoče brez konca nekaznovano izvajati nad njo nasilje. Ni mi bilo lahko slišati tvoje pripovedovanje o internaciji, Inocencij, o tem, kako si zrasel v njej in kako te je prevzgojila. To je tako, kot da bi konj pripovedoval, kako je sam sebe izuril v vežbališču."

Zadnje mesece svojega življenja je Živago preživel v samotni, posvetil jih je umetniškemu ustvarjanju. Umrl je od srčne nadehe, ko mu še ni bilo štirideset let. "Svoboda in brezskrbnost" sta vejali od njega še v grobu.

Življenje in smrt Jurija Andrejeviča imata poleg dobesednega še globok simboličen pomen. Strašno je človeku, če nima zraka, še strašneje je, če

nima nečesa, kar mu je neskončno bolj potrebno kot zrak: osebnega počela, pravice do svoje sodbe, iskrenosti in resnicoljubnosti.

Ni pa simbolična samo junakova smrt, ves roman je simboličen. Po mnenju Nikolaja Nikolajeviča je poglavitno v evangeliju to, da je Kristus govoril v prilikah iz življenja in pojasnjeval resnico v luči vsakdanjosti. Za Pasternakov roman je pomembno to, da je njegov junak — v osebnem življenju slabič — vzet iz vsakdanjega življenja in da pojasnjuje ter priča z vsem svojim bitjem resnico. Pri vsej svoji božjega usmiljenja vredni npravni, revščini, "strastno hoče živeti, preraščati sam sebe, se vzpenjati vedno naprej, k najvišjemu dovršenju in ga doseči". Z vsemi silami duše in srca se upira toku zunaj sebe in mimikriji lastnega organizma — prilagoditvi človeka barvi okolice, razosebljenju samega sebe, razčlovečenju človeka. V tej nesorazmerni, gigantski borbi z okoljem gine, propada kot orel s prestreljenimi krili, njegov duh pa ne klone — do zadnjega ostane nepremagan, do zadnjega ohrani iskrenost, svobodo in samobitnost. In ne le zase. Doktor Živago ni egoist. Z velikodušjem in smelostjo razkriva vsem nevednim in hudobnim korenine strašne bolezni naše dobe, največjo stisko naših dni. Vsem razkriva rezultate svoje "genialne diagnoze", vsem nudi plodove svojega jasnega, intuitivnega, celotnega, vseobjemajočega spoznanja: poleg navne, študentovsko-idealizirane in krvave boljševiske je možna še tretja, duhovna revolucija, revolucija duhovnih, Bogu in Kristusu zvestih ljudi. Teh je bodočnost. Zakaj samo oni pripravljajo v srcih brez najmanjšega nasilja, potrpežljivo, skrivnostne spremembe, trajne in globoke, iz katerih bo morda res nekoč zasijala svoboda mnogih duš na tej prelestni zemlji.

Kot mislec in pisatelj je Pasternak pomembna priča velike stiske naših dni. Še več! S svojo religiozno filozofijo kaže izgubljenemu človeštvu pot k pravilni rešitvi težkih vprašanj, k rešitvi celotne problematike našega stoletja. S svojim nenavadnim umetniškim darom sveti v temo sodobne socialistične družbe in v dušo sodobnega človeka, napravil ju je pozorna in pozorna za prvenstvo naravne etike pred vsemogočno državno utilitarno etiko. Kliče ju, kot sta Sokrat in Platon že v času atenske tiranije klicala, k prastarim, neodvzetnim pravicam človeka, k naravnemu čutu časti in sramote, pravice in usmiljenja.

- 1) Iz predavanja L. Soboljeva na prvem ustanovnem shodu Zveze pisateljev RSFSR, 7. decembra 1958, (Posev, 14. dec. Nž 50).
- 2) Literaturnaja gazeta, 25. okt. 1958.
- 3) Glej niže op. 9) in op. 11).
- 4) Pismo B. L. Pasternaka uredništvu "Pravde", Pravda, 6. nov. 1958.
- 5) Ta in sledeči navedek je vzet iz Poseva, 23. nov. 1958, N. 47, str. 9.
- 6) K. Liebmann, Friedrich Nietzsche, str. 89.
- 7) Boris Leonidovič Pasternak, DOKTOR ŽIVAGO, roman, G. Feltrinelli - Milan, 1958. Vsi citati in navedbe strani se nanašajo na to prvo rusko izdajo.
- 8) Naši razgledi, 2. avg. 1958, str. 366.
- 9) To mesto je bilo objavljeno v Literaturni gazetii v Moskvi 25. okt. 1958.
- 10) K. Liebmann o. c. str. 96.
- 11) Ta del citata v poševnem tisku je bil natisnjen 25. okt. 1958 v Literaturni gazetii. Ta dan je bil časopis pokupljen z bliskovito naglico.

MILENA SOUKAL

P I S M A

*(Te pesmi posvečam svoji slepi mami,
ki je umrla v trinajstem letu svojih
neizpolnjenih želja.)*

1.

Živim v neugnano moro pričujočih dni.

2.

Veter zagnal se je v polkna zavijajoč —
prenehala grebsti sem vase.

3.

Za Smrtjo, ki se me je ognila,
planila bi blazno pojoč,
da ji pogladim razmršene lase.

4.

Kaj se mi — vezani v srcu —
odkriva v poteh,
stremečih preko obzorja bolesti?
Odmrli so vriski v vaseh.

5.

Starica se zibam po cesti.
Les v oporo mi služi
odkar oslepele so mi oči.
Ko da bi iz rova prihajala na svetlo —
le, da nikjer ni konca poti.

6.

O, veliki Nepokoj življenja —
borba z vetrom,
ki se razvija v vihar!

Hip, ki je blazen dovolj,
da odpre zaklenjena vrata neznancu,
pripravljenemu za uboj!

7.

Preveč je v joku želja...
V linah kupole prenočujejo
z golobi,
odletavajo z njimi
in se spet povračajo
nazaj.
Strah jih je modrine neba.

8.

V privid strmim
skozi megleno kopreno,
palico v naročju prekladajoč.
Utrinek želja — nekdanj tako jasnih —
zatonil je v noč.
S prsti palico grabim
kakor težki, temni greh,
dokler je z gnusom ne treščim po tleh.

9.

Brezvestni prekupčevalci — — —
(z mamili sna,
pritekajočega v spomine,
ko le med njimi
in med presledki zaživé,
dokler se mi — sužnji časa —
grozljivo ne odpre:
saj to je zločin!)
— — — ukradli ste mi srce!

10.

Dih jeseni pred zimo:
jata spominov,
utripajoč nemir,
krik in zamah peruti.

Počasno pršenje dežja,
mrtva tihota.
Vem: to je samota,
s prejo časa v rokah,
s suhim prstom
preko usten kažoča.

11.

Obnemela sem
v odslej nepoznanem strahu.
Na okna trka, med vrati se roga,
skozi žile poganja se v dir.
Zatekla sem se v oltarje,
da se rešim
pred množico stvari,
ki so z vso silo pritiskale vame.
V okenskih slikah je mir.
V nebo uprti
pogledi svetnikov.

12.

O, bitje ur sredi noči:
opolnoči, po dvanajstem udarcu
misel — pijavka odnehati mora.
Ko v splašenost časa (juter,
v meglo se prebujajočih,
poldnevov, s senco se borečih,
večerov, počasno pojemajočih,
dokler ne obždi v vseh kotih
tema,) prisluhnem,
do smrti mi je hudo.
Ko da z dvanajstim udarcem
vse bo obstalo.

13.

V onostranost misli snujoče
kot jagode rožnega venca
med prsti — po vrsti
se razpredajoč vse do tja —
toda naprej mi ni še mogoče.

Razdalje že od takrat ne poznam,
ko sem prenehala meriti
srečo po velikosti,
tudi boleost s primesjo
udanosti (srce, oprosti,
največkrat mimo jagod
hlastne v prazno.
Srce, oprosti.

MAJ, 1958.

RAFKO VODEB

KRESNICA

Raketni lovci tkejo bele mreže
čez sloki svod
zamrzlega neba;
zrak zveni
in cesta je blesteča
najlonska nit,
razpeta med tečaje
nevidnih sonc.

Po njej se vozim
in si žvižgam srečo:
klati zvezde,
križaj dušo,
pleši pred atomom ko čarovnik —

vidiš?
Z golo roko sem ujel kresnico!

PRED ZAČETKOM PISMA

Ozki pas zemlje visoko nad morjem je en sam oster siv kamen, ena sama draga z rodovitnim dnom in z grmovjem naokoli, ena sama brina, en sam bor. Nič bogastva za mošnjo, a neizmeren pašnik za srce, ki bi se rado oddahnilo od mečev ur, naglice, zvezanosti, boja in žilavega dela. Tam se ljudje ne tarejo. Ograde samevajo v žoltih drenovih grmih in vse je še golo. Ko so ljudje pomrli, izpričujejo njih prihodnost ograde. Nekatero se počasi rušijo ali sesedajo in počiščene trate, ki so ostale po njivicah, prerašča akacija; kamnita prst ji je všeč. Na osojni vzpetini, ki zapira pogled na morje, se še sinjkasto sveti zadnji sneg. Na drugi strani pa je — že skoraj tik meje — prostran pust in gol prostor. Tam kamioni odlagajo nesnago, ki jo privažajo od spodaj, iz mesta. Po smradu brskajo vrane in drobnejša divja perjad. Vidiš pa tudi umazane vreče. V njih slutiš staro železo, papir in cunje: vidiš zgarane črne roke, ki so iz blata pobirale kruh... Lahno vleče burja. Podvizaš se, da prideš iz tistega kužnega toka na svež zrak. Dolgo moraš hoditi, gledati beli Nanos, beli Slavnik in nizki trebenski zvonik — dolgo se moraš spraševati: "Kam s smetmi?" Zakaj tisto odlagališče smeti je zmirom širše in odurnejše...

Bili smo že blizu doma.

"Očka, glej tisti veliki vrt nad Mrčnim dolom!" Miki je obstal z iztegnjeno roko. "Kakšen lep vrt za tistim zidom, kaj? Koliko je tam poleti ptic! Tam bi se igrali — pod tistimi bori in smrekami, kaj? Tam bi se skrivali!"

"O, bi se!"

"Kaj bi naredil ti, če bi ti ga kdo prodal?"

"S čim naj ga pa kupim?"

"Ne — tako sem mislil: če bi ti ga kdo podaril?"

"O ti fant moj, kdo ti bo danes kaj takega daroval!"

"Takole... če bi kakemu kralju rešili življenje... kaj misliš?"

Nanaglo me je pogledal z velikimi nedolžnimi očmi.

"Oh, ko pa kraljev ni več — in tudi ti, Miki, si vse prej ko Herkul!"

Janezek je zeleni teloh, drenovo vejico in zadnje zvončke prinesel do doma. Dolgo pot je prehodil in ponosen je bil, da ga ni nihče nič nesel. Zato pojde po veliki noči tudi na Volnik. Zdaj gre lahko že kamorkoli — kot drugi!

Komaj je očka odprl pisalni stroj, da nekomu odgovori na pismo, in se je izpod valja zabelil papir — že je bil mali zraven.

"No, no, nič! Kar še lepo riši — glej, koliko svinčnikov sem ti dal! To ni zate!"

Mali pa ni odtrgal oči od tipk. Nekdaj ni bilo zanj večjega užitka nego vseh deset prstkov hkrati spustiti na gladke, okrogle, hladne tipke, da je pred valj strumno šinila gosta vrsta kovinastih paličic in obstala. Kakšno zmagoslavje! In potem udarjanje po črnem vzvodu, ko se valj v enakih poskokih samozavestno pomika na levo! Nenadno cikne zvonček in potem ne gre valj nikamor več! Kdo bi se tedaj mogel premagati, da ne bi pritisnil na živordečo tipko! Pa se ni nič zgodilo, naj je še tako pritiskal. Šele ko mu je očka potegnil valj spet na desno, do koder je šlo, se je pokazala moč rdeče tipke: valj je sunkovito udaril na levo, da se je stresnil ves težki stroj.

"Ti je vseč, kaj, ta igra? Pa ne bo nič, ljubček! Stroj ni za otroke. Ko boš velik!"

Zdaj pa Janezek že ve, kaj se sme in kaj je prepovedano. Biti mora pameten. Številke do sto že pozna: naučil se jih je, ko je z njimi pokrival tombolsko matico. Kadar se vrača iz vrtca — jutranja pot vanj je prenegla — naglas prebira hišne številke in gleda zmago-slavno, kot da osvaja hišo za hišo. S črkami je teže, ker jih je preveč.

"Očka, poglej balonček!" Prstek se dotika tipke Q. Potem pokaže drugo. "To je kača!" "Bravo! Z je res podoben kači. Ti si pa mojster — povej še kaj!"

Medtem ko Janezkove žive oči napeto potujejo od tipke do tipke, se očka drži na smeh in posluša otrokovo modrost. Malemu je tudi S kača, T mu je kladivo, Y frača, O krogla, P pištola, D oder —

"Oder? Kje si ga pa videl?"

"Kaj ne veš, da sta Andrejček in Miki naredila oder za lutke?"

"A, saj res! — No, kaj je pa to?" Očka je pokazal W.

Fantiču je glavico kar razganjalo.

"No, kaj pa ima očka? S čim se tako rad igraš?"

"To je meter!" je zavpil. Vsa napetost se mu je v hipu sprostila. "In tole je dežnik." Bil je J. "To pa je tunel." Bil je U.

"Počasi boš moral reči predor, saj pojdeš kmalu v šolo."

"To pa je posteljica od Jezuščka!" je zažarel mali in vrtal v tipko X. "Posteljica od Jezuščka!"

"Zdaj pa, ko sva se tako lepo pogovorila, pojdi spet k svojim igračam. Jaz moram pisati teti Ronki."

Očka zbira misli za prvi, poglobitni stavek. Šele danes je videl, kje zavije proga čez mejo. V ostrem ovinku se iztrga borom in kamenju ter izgine pod mostom. Sivorjava vasica na pobočju je že onstran... Tista vasica neznanega imena ("Orlek", bo še nocoj vi-

del na zemljevidu) je že tam, kjer nalomljena generacija veže minulost z bodočnostjo.

Nalomljena generacija...

Nima vere ne zaupanja, da bi gledala vanj; v strahu pred največjim trpljenjem ne gleda niti nazaj. Čuti, da gre čeznjo val, ki mu ni kos. Manjka ji poguma, da bi se zoperstavljala. Nekaj velikega se je zrušilo v nji; zdaj samo čaka, da bi razvaline čimprej prerasla trava in jih skrila tujim očem. Previsoka so ji bila že leta, preizbrušena je že bila, da bi se mogla upogniti; zato se je nalomila in bo nalomljena tiho izhiralala... z onemoglim, zatrtim ugovorom, saj je bila ob toliko obetih opeharjena.

"Nihče te ne vpraša, kaj si bil prej. Nihče ne brska po tvoji preteklosti. V maju leta petinštiridesetega se je začelo novo življenje. Poglavitno in edino važno je to, da si zdaj voljan služiti. Če si sprejel in si zvest in se nič ne vračaš v svet nekdanjih idealov, ne boš trpel pomanjkanja."

Kdor je sprejel in je zvest, pa je moral podreti most, po katerem je prišel iz preteklosti; moral je pozabiti vse tiste na onem bregu. Zaman torej čakam, da bi prišel kdo in mi porekel: "Pa bi se le vrnil... več bi nas bilo in laglje bi prenašali, laglje bi upali." Nikogar ne bo s tem povabilom vere in poguma, zato ker je ljubezen obupala in se skrila. Nikogar ne bo, zakaj vsak je moral popustiti in zdaj ni več do kraja čist. Ne prenese več spominov polnega pogleda mojih oči — v njegovem srcu ni več skritih koticov zaupnosti, v njem je ena sama kovinsko svetla ravnina.

"Ves popoldan smo hodili po Krasu, a dolga je ta zima, nič ptičjega petja nismo še čuli, še zmerom vleče neprijetno od zahoda," je začel.

GOLI JESEN

Nilo je stal ob zaprtem kuhinjskem oknu in gledal ven. Čez nizki dvoriščni zid je negiben strmel na sosedov vrt, na tisto oplenjeno drevje. Videl je ogromni jesen, znanca vseh dni. Iz tal, v katera se je zajedalo s tisoč koreninami, se je drevo vzpenjalo mogočno razprostrto.

Nedaleč od Nila so otroci glasno delali jaslice. Luči jim še ni bilo treba prižigati, ker je čez vso veliko zahodno steno sosednje hiše visela oranžasta preproga zgodnje zarje in odsevala v kuhinji.

Jesen pa je stal v svoji mogočnosti, ves prozoren od golote.

“Kdaj si se obletel? Kdaj si zgubil šumeče zelenozlato bogastvo?” ga je spraševal s tihim jokom srca. “Nič več ti listi živo ne utripljejo proti jugozahodu, in veje se nič več ne pregibljejo slovesno kot mašnikove roke pri blagoslavljanju. Ugasnil je tvoj zreli novembrski blišč. Kje je že čas, ko je kobilar iz tvoje bujne krošnje odletel za soncem! Zdaj te pozna le jata mokrih klateških škorcev in se useda nate — motna črnina na motno črnino.”

Tisti hip se je spomnil, kako so mu v razredu ob koncu pouka voščili. Stisnil je roko in obstal pri katedru z občutkom hude utrujenosti. Oblačili so se naglo in vrvežno, on pa se je s komolcem naslonil na veliki stenski zemljevid in objel z očmi vasice svojega detinstva na drugi strani vijoličasto črtkaste meje. Videl je čisto drugačen svet — samo njemu znane vasice, in nad njimi vinske gore z zidanicami in samotnimi drevesi. Na pozdrave odhajajočih ni niti odgovarjal, zakaj tisti hip je gledal nekaj povsem drugega: zelenino ljubezni, belino uboštva in rjavino samote. Nazadnje se je zdrznil ob molku: sam je ostal v razredu — vse je šlo. Šel je tudi on in je vedel: danes pride pismo od tam, iz krajev samote, uboštva in ljubezni. Eno je prihajalo za božič, eno za veliko noč, eno — bolj kratko — v času žetve, za god.

Res je našel doma pismo, najdaljše med vsemi in najprisrčnejše — takšno, kot ga je pričakoval. Zmoglo ga je in bil je ves odsoten.

Najmlajši fantič je zlezal na stol in prižgal luč. Goli jesen tam zunaj se je bolj in bolj stapljal s temo, preproga zarje na veliki steni je pordečela in naglo zamrla.

Najmanjši je bil najživahnejši, a tudi najglasnejši, ker so ga trije večji gospodovalno odrivali.

“Pusti! Glej, ko boš zlomil!”

“To je moje!”

Tlenk, nato hipec molka in že zmagoslavni vrišč.

“Vidiš — kaj se vtikaš! Pa je šla bunčica. Pojdi k mami, da ti obriše nos!”

“Nisem smrkav!” se je uprl mali in za dokaz odločno pihnil sapo skozi nosnice.

“Pa vseeno pojdi proč! Kaj bi jaslice postavljaj tak, ki niti vrat ne zna odpreti,” se mu je posmehtil najmanjši od večjih.

“Saj jih znam!”

“Se nisi enkrat pricmeril iz šole, da so vrata zaklenjena? Reci, če se nisi!”

Molk... in smeh starejših.

“Dobro, da te je zagledala mama. Od samih solz bi še pod avto prišel. Potem ti je pokazala, kako moraš šolska vrata k sebi potegniti.”

Mali je molčal.

“Vedno bi samo doma čepel!”

“Ti!”

“Kaj nisi sam tako rekel gospe Pavli? Vprašala te je: ‘No, Janezek, povej, kje je lepše: v otroškem vrtcu ali v šoli?’ In ti si se odrezal: ‘Doma!’ Reci, če se nisi!”

“Sem, ja, zato ker si ti čizbo!”

“Ti si pa superčizbo!”

Na omari je ležalo božično pismo. Tuja znamka, pisava žuljave roke in ostarelih oči. Pismo kot iz velike davnine, ko so v soncu tako sladko dišale jagode med pokošeno travo.

“Tiho ti bodi, Nilo!”

Čisto po domače povedana tolažba, izrečena iz žilave vere, da ta ločenost ne bo večna. On pa je vedel, kako je. “Lahko se vrnem v stari kraj, a ni se mi moč vrniti v stari, lepi, nedolžni, srečni čas.”

“Tiho ti bodi, Nilo!”

“Kaj hočeš s temi besedami, vdova Katka? Ali je slutnja ali samotolažba? Misliš, da sem otrok in da še zmerom ne vem, kako se vrti svet? Dolgo nisem vedel, zdaj pa se mi ta skrivnost neusmiljeno razgalja.”

Še vedno je stal ob oknu in ni odtrgal oči od teme, v kateri je utonil goli jesen. Otroci so postavljali jaslice, vsa miza in pol kuhinje je bilo njihove. Čudno: nič ga ni nocoj motil živžav.

“Pojdi že kaj risat, Janez — ali pa nalogo napiši!”

“Nimamo nič naloge — nič nam ni dala gospodična.”

“Daj sem oslička! Bi ga tudi rad zdrobil?”

“Oslička bom postavil jaz!”

“Seveda: osliček oslička!”

“Ti naredi potoček!” je izzival Janez. “Bomo videli!”

“Kaj bomo videli? To, da si ti čizbo!”

Zunaj je molčala tema. Žene ni hotelo biti iz trgovine in počutil se je nekako ubog, sam, razdvojen.

“Škoda, da nismo že prej živeli in že prej umrli. Jaz sem bil prešibka lesnika za tak čopič, ki so ga vsadili zame, prešibek za take preskušnje. Volja, odločnost, vztrajnost v načelih — in pa ta meh-koba srca, lahkovernost, sanjavost.”

Na vrtu hiše so zazvenela železna vrata.

“Mama!” je zavpil mali. Za hip je obstal vzravnan in že je planil naproti. “Kaj si prinesla?”

“No, ste že kaj naredili? O, prav lepo! Čakajte, še nekaj sem prinesla: rdečo lučko!”

Nilo je stopil ven, da se nahodi in nadiha. Pa ni šel daleč. Ustavil se je pri ograji in v visokem bledem odsevu nočnega velemesta onstran črnega hriba globoko ob morju videl veje golega jesena, ki so se nepremično svetlikale od vlage.

“Na koncu vsega je smrt, uboštvo in golota. A treba je vzdržati, dokler so v tleh korenine. Vzdržati je treba do tistega pravega življenja, ki se bo —kot verujem— začelo po zadnjem dihu.”

Stal je in ni se mogel premakniti, tako je bil ves v eni misli, ki mu je kot kepa tičala v grlu.

“O Bog, naj pride influenza —ta moj vsakoletni davek zimi— v teh dveh tednih počitnic! Naj pride zdaj, ko smem biti bolan in zavoljo bolezni nič ne trpi moja služba. Če mi je namenjena tudi letos, naj pride zdaj, čakam jo. Ti veš, kako je po novem: samo pet dni naj izostanem in me ni v šolo, že nimam več kaj iskati tam. Pot h katedru se zapre in ni jih vrat na tem svetu, ki bi mi pomagala. Noč, ki me gledaš od vseh strani, sram me je te revščine in nemoči —sram zavoljo sveta, ki se opaja od vznesenih besed in ne ve, da je stavba nažrta nekje v temelju. Štirinajst let sem moral čakati, da doživim in spoznam še to novo postavo. Štirinajst let sem moral počteno delati, da zdaj ob pripravnem času, ob začetku božičnih počitnic, prosim za zimski prehlad... za angino ali pa za mučno revmatično zvezanost v križu, ki me pribije na posteljo.”

Iz vlažne teme, iz sosesčine golega jesena se je vrnil v kuhinjo. Pred jasicami je že gorela rdeča lučka: mirno in zvesto in vdano, kakor od vekomaj. V vsej tišini samo tista lučka, zakaj otroci so stekli v cerkev k pobožnosti.

“V hlevu se je rodil in na križu umrl, da je bil lahko od prve do zadnje ure človeštvu za zgled in v odrešenje. Prezebel, pregnan, zasovražen, skušan, zatožen, obsojen, osramočen in križan zavoljo dobrote in ljubezni — nazadnje pa zmagoslaven.”

Tisto noč se je Nilo kar nenadoma prebudil: ali zavoljo kakih čudnih sanj? V popolnem molku je videl skozi naoknice blede odsvit mesca. Komaj je slišal dihanje poleg sebe. Nič ni bilo drdranja šivalnega stroja v nadstropju nad njim, nič radia. Beli golobček ni grulil, Moreta ni lajala in daleč je bilo še do prvega zvonjenja.

Tisto tiho, pozno uro je spoznal, kako je z njim.

“Več moram moliti, zakaj molitev je zaupanje, iz zaupanja pa prihaja moč in svetloba poti. Še danes pojdem k spovedi, da se vse izravna in da do vsega, kar je, izmerim pravo razdaljo.”

Potem je spet zaspal in spal do jutra čvrsto in globoko kot otrok. In ko je vstal, ga je pozdravila vedrina predbožičnega dneva. Na goli jesen je sijalo sonce in pisani detel, bežni poznojesenski gost, se je močan spreletaval po deblu in vrhovih. Zdelo se je, da je golota potrebna zavoljo novega zelenja, ki se bo razbohotilo, ko spet mine ta zima.

TRI PISMA

26. pismo: Avguštin Licenciju.*

Licencij je bil sin Avguštinovega rojaka, prijatelja in dobrotnika Romanijana. Izredno nadarjeni, a prav tako slavohlepni mladenič je zašel na nevarna pota. Avguštin ga kot očetovski prijatelj "z žalostnim in usmiljenja žejnim srcem" prosi in roti, naj se spametuje in ne sili nekam, "kamor naj bi ne šel niti povabljen, dá, niti prisiljen." Pismo je iz leta 395.

1. Komaj sem ujel priložnost, da ti pišem. Kdo bi to verjel? A Licencij mi mora verjeti. Nikar ne sprašuj, zakaj. Čeprav bi ti mogel razložiti, (tega) vendar nisem dolžan (storiti) zavoljo zaupanja, ki ga imaš do mene. Tudi nisem prejel tvojega pisma po osebi, po kateri bi ti mogel poslati odgovor. V zadevi, ki si me zanjo prosil, sem zate posredoval s pismom, kolikor se mi je zdelo primerno. Kaj sem dosegel, boš sam videl. Če se še ni izvršilo, bom odločneje podrezal, ko kaj ali naravnost izvem ali me (na to) zopet opozoriš. Bodi dovolj besed o hrupnih zadevah tega življenja! Zdaj pa na kratko poslušaj skrb mojega srca za tvojo neminljivo srečo¹, kaj ti utegne zapirati pot, ki drži k Bogu.

2. Bojim se, moj Licencij, da so ti časne reči nadele močne in pogubne sponе, ker zavračaš in odbijaš sponе modrosti. Kogar modrost pritegne nase, ga, dokler se je ne privadi, z nekaj trdimi prijemi ukroti, nato pa sprosti in osvobojenemu podeli, da se je z užitkom raduje; kogar najprej z vajeti nekaj časa privzgaaja, priklene potem nase z večnim objemom: to je vez, ki si od nje ni mogoče misliti nič prijetnejšega, nič trdnejšega. Prvi prijem je res nekoliko trd; o sledeči sponi bi pa ne rekel, niti da je trda, ker je presladka, niti da je rahla, ker je nad vse trdna. In kaj potem? Lahko rečem samo to, da se ne dá nič reči, ampak le verovati, upati in ljubiti. Vezi tega sveta so resnično ostre, lažno prijetne, (zbujaajo) gotovo bolečino, negotovo ugodje; trdo prizadevanje, nemiren pokoj; stvarnost polno bede, prazno pričakovanje sreče. In v take-le sponе siliš z vratom, rokami in nogami, ko si želiš naložiti jarem (minljivih) časti in se ti zdi tvoje delo plodovito samo tedaj, ko jih dosežeš in s prizadevanjem dospeš, kamor naj bi ne šel niti povabljen, dá, niti prisiljen. Nemara mi odgovoriš s Terencijevim sužnjem:

"Oho, besede modrih seješ tu!"²

* Iz rokopisne zapuščine prelata dr. Fr. Ks. Lukmana.

Sprejmi jih torej vase, da jih res vsejem in ne razsejem. In če ti jaz pojem, ti pa preskočiš na drug napev, mi tudi tega ni žal. Petje samo zbuja veselje, čeprav se ob njem ne zgane tisti, komur z vso ljubeznijo poješ. Nekaj besed v tvojem pismu me je vznevoljilo. Toda ne zdi se mi primerno, razpravljati o njih, ko me razjeda skrb za voljo tvojega početja in vsega življenja.

(V rokopisu je tu vstavljena dolga pesnitev, 154 heksametrov, ki jo je Licencij posvetil Avguštinu.)

3. Če bi tvoj verz šepal zaradi nepravilnega ritma, če bi ne bil zgrajen po pravilih, če bi z neenako mero žalil poslušalčevo uho, bi te bilo gotovo sram; na vso moč bi se trudil in tuhtal, se baval s stihoslovjem ter bi ne odlašal in ne odnehal, dokler bi svojega verza ne uredil, popravil, postavil, kakor je treba, in izgladil. Če si pa sam v sebi neurejen in razdvojen, ker se ne držiš božjih postav ter se tvoje življenje ne ujema s pravičnimi željami tvojih in s tvojo lastno pametjo: meniš li, da je mogoče to (okolnost) popolnoma zavreči in je prav nič ne upoštevati? Ko bi se zdel sam sebi manj vreden od zvena lastne besede in bi bilo dejstvo, da z razvratnim življenjem žališ božje uho, manj važno od (možnosti), da se učeni jezikoslovci jezijo nad tvojimi nepravilnimi zlogi. Pišeš mi:

“O, da škrlatna Aurora, vozeč se na vozu žarečem,
bi pripeljala nazaj mi sončne dneve minule,
ki preživel jih s teboj brez skrbi sem in v zlati svobodi
sredi zemlje italske med gorskimi velikani!
Ne zadržal bi me mraz, ki ivje na drevje pričara,
ne divjanje vetrov, ne burje tuljenje nemilo,
da za teboj bi ne hodil zvestó in s skrbnim korakom.
Tole je treba samo: da ukažeš.”³

Mene nesrečneža, če bi ne ukazal, če bi ne prisilil in zapovedal, če bi ne prosil in prosjačil! Toda če so tvoja ušesa zaprta mojim klicem, naj bodo odprta vsaj tvojim besedam, odprta tvoji pesmi; usliši (vsaj) samega sebe, trdosrčnež, krutež, glušec! Kaj naj počnem s tvojimi zlatimi besedami in tvojim železnim srcem? S kakšno — ne pesmijo, temveč — žalostinko bi mogel dovolj žalovati nad tvojimi pesnitvami, iz katerih jasno odseva tvoja duša, tvoja nadarjenost, ki je ne morem pridobiti in posvetiti našemu Bogu? Od mene pričakuješ, da ti ukažem: Bodí dober, bodí spokojen, bodí srečen! Kakor da bi utegnil kdaj doživeti kaj ljubšega, kot se v Gospodu radovati tvoje duhovitosti, in kakor bi ti ne vedel, da kakor lačni in žejni hrepenim po tebi in bi ti tega sam v svoji pesmi ne priznal. Spomni se, kaj je bilo v tvojem srcu, ko si zapisal: “To je potrebno samo: da ukažeš”, in zdaj mi to ponovi! Če je res samo to potrebno, čuj, kaj ti uka-

zujem: Daj mi samega sebe! Daj se mojemu Gospodu, ki je gospod nas vseh in ki ti je podelil to bistrost. Sem mar kaj drugega kot tvoj služabnik po njem in tvoj služabnik pod njim?

4. Ali ne ukazuje on sam? Poslušaj evangelij: "Jezus je stal in klical: 'Pridite k meni vsi, kateri se trudite in ste obteženi, in jaz vas bom poživil. Vzemite moj jarem nase in učite se od mene, ker sem krotak in iz srca ponižen, in našli boste mir svojim dušam. Zakaj moj jarem je sladak in moje breme je lahko.'" ⁴ Če tega ne slišiš ali poslušáš samo s telesnim ušesom, mar li pričakuješ, Licencij, da bo Avguštin svojemu sosluzabniku še ukazoval in ne raje objokoval, da njegov Gospod zaman ukazuje, še več, niti ukazuje ne, marveč vabi in naravnost prosi, naj se dá po njem poživiti, kdor se trudi? Toda tvojemu krepkemu in ponosnemu tilniku je svetni jarem prijetnejši od Kristusovega. Če bi nam Kristus naložil trud, pomisli, kdo bi nam ga naložil, za kakšno plačilo bi ga naložil. Pojdi v Kampanijo in se daj poučiti Pavlinu ⁵, odličnemu in svetemu božjemu služabniku! S koliko velikodušnostjo in ponižnostjo se je brez obotavljanja odpovedal res velikemu napuhu sveta, da bi sklonil svoj tilnik pod Kristusov jarem: in uklonil ga je. Zdaj koraka miren in skromen po poti, po kateri ga vodi Kristus. Pojdi in poglej, kako mu zdaj s svojim prebogatim duhom opravlja hvalno daritev, vrača, kar je od njega dobrega prejel, da —če bi vsega ne izročil— ne izgubi, kar je prejel.

5. Kaj nemirno begaš? Kaj omahuješ? zakaj prisluškuješ sirenam smrtnonosnih naslad in obračáš uho od mene? Lažejo, mrjejo, v smrt gonijo! "Tako nam bodi", želiš, "resnica po sebi jasna, tako naj teče obilno kakor Eridanus." ⁶ Resnico govori samo Resnica: Kristus je Resnica. K njemu pojdemo, da se več ne mučimo! Vzemimo njegov jarem nase, da nas (Kristus) poživí; učimo se od njega, zakaj on je krotak in iz srca ponižen in našli bomo mir svojim dušam. Njegov jarem je prijeten, njegovo breme je lahko. Hudič te hoče nataktniti sebi za nakit. Ko bi (ti) našel na tleh zlat kelih, bi ga podaril božji cerkvi. Prejel si od Boga zlat kelih, svojega duha, a z njim strežeš nasladnostim; satanu ga ponujaš, da pije iz njega —tebe! Nikar, rotim te. Čuti vendar, s kako žalostnim in usmiljenja žejnim srcem ti to pišem. Usmili se vsaj mene, če (že) nimaš usmiljenja s seboj.

Opombe:

¹ Do besede: za tvoje neminljivo upanje.

² Terencij, Adelphoe V, 1.

³ Verzi 52-59 Licencijeve pesnitve.

⁴ Jan 7, 37; Mt 11, 28-30.

⁵ Pavlin, poznejši škof v Noli v Kampaniji, je ok. 390 odložil vse svetne časti in se odpovedal bogastvu ter okoli leta 395 preselil v Nolo, kjer

je s svojo ženo Terazijo zdržno in spokorno živel. L. 396 je Pavlin pisal Licencijeveemu očetu Romanijanu pismo, v katerem je resno in ljubeznivo prigovarjal tudi Licenciju, naj posluša Avguštinove opomine in prošnje. Svojim besedam v prozi je dodal lepo spodbudno pesem v 54 gladko tekočih elegičnih distihih (32. pismo med Avguštinovo korespondenco).

⁶ Verza 153 in 154 Licencijeve pesnitve. Eridanus je mitično in pesniško ime gornjeitalške reke Padus (Po).

263. pismo: Avguštin Sapidi.

Neka Sapida, ki se je zaobljubila Bogu, a je živela med svetom, je stkala svojemu bratu Timoteju, kartaginskemu diakonu, novo tuniko. Timotej je umrl in Sapida je poslala tuniko Avguštinu, češ da ji bo v nemajhno tolažbo, če jo bo nosil on namesto njenega rajnega brata. Z nežno rahločutnostjo je Avguštin spolnil Sapidino željo in ji hkrati pisal prelepo tolažilno pismo. Kdaj je to bilo, ne moremo dognati.

Pobožni gospe in sveti hčeri Sapidi
(pošilja) pozdrav v Gospodu Avguštin.

1. Sprejel sem, kakor si želela, izdelek tvojih čistih in dobredelnih rok; ne bi te rad še bolj užalostil, ko vem, da si tolažbe potrebna, zlasti pa še, ker si dejala, da bi ti bilo v nemajhno tolažbo, če bi jaz nosil tuniko, ki si jo naredila svetemu božjemu služabniku svojemu rodnemu bratu, ki več ne potrebuje minljivih stvari, odkar je šel z zemlje umrljivih. Uklonil sem se torej tvoji ljubezni do brata, spolnil sem ti željo, pa naj se ti zdi moja tolažba kakršnakoli in kolikršnakoli: tuniko, ki si mi jo poslala, sem sprejel, in ko ti to pišem, jo že imam na sebi. Bodi pogumna; oprimi se mnogo boljše in mnogo večje tolažbe, (kot ti jo morem dati jaz,) da bo božja moč razgnala oblake, ki jih je človeška slabota segnala v tvojo dušo; živi stano vitno tako, da boš živela s svojim bratom, zakaj tvoj brat je umrl tako, da živi.

2. Solze te oblivajo: več ne vidiš, kakor nekoč, diakona kartaginske cerkve, svojega ljubega brata, ki te je zaradi tvojega življenja in zaobljubljenega devištva iskreno spoštoval. (Več ne vidiš,) kako prihaja in odhaja in dostojanstveno opravlja svojo cerkveno službo; več ne slišiš njegovih postrežljivih, pobožnih, ljubeznivih besed, ki ti jih je, svoji sveti rodni sestri, spoštljivo in s toplim čustvom govoril. Ko to premišljaš, se ti znova in z vso silo oglasi hrepenenje po njem, srce se ti krči od bolečine, kakor srčna kri ti privro solze na dan. Toda srce naj se dvigne kvišku, in posušile se bodo oči. Res je tisto, za čimer žaluješ, ker ti je bilo vzeto, šlo po poti vsega minljivega, vendar ni ugasnila ljubezen, ki je z njo Timotej ljubil in še ljubi Sapido. Ta ljubezen je na varnem v svoji zakladnici, skrita "s Kristusom v Gospodu" ¹. Kateri ljubijo zlato, ga li mar izgube, ko ga skrijejo?

Se mar le ne rešijo, kolikor pač morejo, skrbi zanj, ko si ga odtegnejo izpred oči in shranijo kje na varnem? Če zemeljski pohlep ne vidi, kar ljubi, je potolažen, ker je tako svoj zaklad zavaroval: če pa nebeška ljubezen pred časom odpošlje kaj v nebeško zakladnico, naj mar za tem žaluje, kot da je izgubljeno? Sapida - Umnica, premisli, kaj ti pravi tvoje ime², imej na umu tisto, kar je zgoraj, kjer je Kristus, sedeč na desnici božji.³ (Kristus), ki je iz usmiljenja umrl za nas, da bi mi živeli, čeprav umrjemo; da bi se človek ne bal smrti, kot da bi ga smrt uničila; da bi za mrtvimi, ki je zanje umrlo življenje, ne žalovali, kot da so izgubili življenje. Take in podobne misli ti bodo božje tolažilo: človeško žalovanje naj se mu osramočeno umakne.

3. Ne bodimo nevoljni na umrljive, kadar žalujejo za dragimi rajnimi; vendar ne sme žalovanje vernikov predolgo trajati. Če si torej bila užaloščena, bodi temu že dovolj! Ne žaluj kakor pogani, ki nimajo upanja. Ko je apostol Pavel to rekel, ni prepovedal žalovati, pač pa žalovati kakor pogani, ki nimajo upanja. Tudi pobožni in verni sestri Marta in Marija sta jokali za svojim bratom Lazarjem⁵, ki sta sicer upali, da bo vstal, dasi nista vedeli, da se bo že tedaj vrnil v življenje. In Gospod sam se je razjokal nad Lazarjem, čeravno ga je nameraval obuditi⁶. Ni zapovedal z besedo, pač pa s svojim zgledom dovolil, da se tudi mi solzimo za rajnimi, ki upamo, da bodo vstali v resnično življenje. Ne prazno, kar pravi sv. pismo v Sirahovi knjigi: "Objokuj mrliča in začni se jokati, kakor da se ti je pripetilo kaj prav hudega; ⁷" toda malo nato doda: "potem utolaži svojo žalost; od žalosti namreč pride smrt in srčna žalost upogne moč" ⁸.

4. Tvoj brat, hči (moja), po duhu živi, po telesu spi. Kdor spi, mar li ne bo tudi vstal? Bog, ki je sprejel njegovega duha, mu bo vrnil tudi telo, ki mu ga je vzel; (vzel) ne z namenom, da bi ga uničil, temveč da mu ga čez čas spet vrne. Ni torej vzroka, da bi dolgo žalovala, ko pa imaš vzrok, da se večno veseliš. Tudi umrljivi del tvojega brata, ki je zdaj v grobu, se ti ne bo izgubil: (tisto telo namreč), v katerem je stopal pred te; v katerem te je ogovarjal in se s teboj pogovarjal; iz katerega mu je prihajal glas, tako dobro znan tvojim ušesom, da si ga spoznala, kjerkoli se je oglasil; nisi ga videla in vendar ti je bilo, kot da bi ti bil njegov obraz pred očmi. Vsega tega živi s svojimi čuti več ne zaznavajo, zato jim povzroča odsotnost rajnih tako bridke bolečine. A telesa ne pojdejo vekomaj v izgubo, niti las z glave se ne bo izgubil⁹; telesa, ki smo jih le za čas odložili, bomo, za trajno spremenjena na boljše, zopet prejeli in nikdar več odložili. Zato imamo mnogo več vzroka, da se radujemo zaradi upanja na neprecenljivo večnost, kot da žalujemo zaradi nečesa, kar le prav kratko traja. Tega upanja pogani nimajo, ker ne poznajo sv. pisma in moči Boga¹⁰, ki more popraviti, kar se

je pokvarilo, oživiti, kar je umrlo, obnoviti, kar se je potrla, zopet spojiti, kar se je razklenilo in nato brez konca ohraniti, kar je bilo prej do kraja razpadlo¹¹. Da bo tako storil, nam je obljubil on, ki je, spolnivši prejšnje obljube, dokazal, da je resničen in zvest. O tem-le naj kramlja s teboj tvoja vera; tvoje upanje ne bo varano, dasi mora tvoja ljubezen še potrpeti. To preišluj, ta misel ti bodi prebogata in resnična tolažba. Če te tolaži že to, da imam na sebi oblačilo, ki si ga stkala svojemu bratu in ki ga on ni mogel več obleči, koliko bolj in bolje te mora potolažiti zavest, da njemu, ki si mu pripravila tuniko, ne bo (ob vstajenju) potrebno nikako minljivo (zunanje) odelo, ker si bo nadel neminljivost in neumrljivost¹².

O p o m b e :

- ¹ Prim. Kol 3, 2.
- ² *Sapida*, quod vocaris attende, et quae sursum sunt *sape*. — Ime *Sapida* (*sapidus*, -a, -um v prenesenem pomenu moder, pameten, razumen) je izvedeno iz glagola *sapio*, -ere, v prenesenem pomenu biti moder, pameten, razumen.
- ³ Kol 3, 1.
- ⁴ 1 Tes 4, 13.
- ⁵ Prim. Jan 11, 17-23.
- ⁶ Jan 11, 35.
- ⁷ Sir 38, 16.
- ⁸ Sir 38, 17.19.
- ⁹ Lk 21, 18.
- ¹⁰ Prim. Mt 22, 29.
- ¹¹ Avguštin pravi, da bo Bog s svojo vsemogočnostjo obnovil razpadlo in strohnelo telo.
- ¹² Prim. 1 Kor 15, 53.

269. pismo: Avguštin Nobiliju.

Sklicujoč se na svoja leta in na zimo, se Avguštin opravičuje, da se ne more udeležiti posvečevanja neke (cerkvene) stavbe. Ne dá se ugotoviti, kdaj je Avguštin to pisal; vsekakor v svojih zadnjih letih.

Blaženemu in častitljivemu bratu in soškofu
Nobiliju Avguštin.

Svečanost, na katero me tvoja bratska ljubezen vabi, je tako lepa, da bi volja pritegnila k vam moje revno telo, ko bi se ga ne oklepala betežnost. Mogel bi prititi, ko bi ne bila zima, mogel bi kljubovati zimi, ko bi bil mladenič: da bi ali vroča mlada kri bila kos zimskemu mrazu ali bi poletje s svojo vročino blažilo mraz starih let.

Zdaj pozimi pa s svojo priletnostjo, ki jo nosim s seboj, ne prenesem tako daljnega pota, blaženi gospod, sveti in častitljivi brat in soškof. Vračam ti pozdrav, ki sem ga dolžan tvoji zaslužnosti, in hkrati priporočam svoje zdravje tvojim molitvam, proseč Gospoda Boga, naj spremlja sreča in mir posvečevanje vaše velike stavbe.

VALENTIN HUMAR

v
VECERNI POGOVOR

Ali me slišiš,
ko govorim s teboj?

Daleč na jugu
dolgi in plitvi razori plime
pripovedujejo nove bajke.

Kaj ti prebirajo oči
med srebrnimi grebeni
valujočega vodenega polja?
Obzorje je daleč na vse strani
in zastrto s temo.
Ali te vabi negotovost
srečnih trenutkov?

Slutim,
kako ti drhtijo lica
v željah,
doživetih včeraj,
že daljnjih danes,
neizpolnljivih jutri.

Morda prvokrat
počasi spoznavaš
enolično, brezbarvno
bitje časa.

Ali me slišiš?

Kjer se dve cesti srečata,
se štiri razidejo...

Sama hočeš dalje,
a veš,
da je srečanje
le slovo.

Počasi
se ti misli predejo v niti
in niti se vijejo v strune,
ki na njih brenka šum morja
v večernem molu.

Radostno mu prisluškuje srce
in se vdaja
cvetju polnočnih pravljic.
Še nocoj
— govoriš sama sebi —
jutri nič več!

Ali v brezbržnem jutri
te bo prebudila
votla praznota,
polna samo
enoličnega,
brezbarvnega
bitja
časa.

Ali me slišiš,
ko govorim s teboj?
Nocoj!

Oktober 1950

NOVI SOSEDJE

Mr. in Mrs. Rottman sta kupila novo hišo. Mnogo je bilo poizvedovanja in iskanja, preden sta našla štirisobno hišo s kletjo in kopalnico, ki je prijala njenemu okusu. Hiša je stala na parceli, ki ni bila premajhna pa tudi zelo velika ni bila, kajti Mr. in Mrs. Rottman nista imela otrok.

Mr. Rottman je bil prodajalni agent. Mrs. Rottman se je ponašala s tem, da še nikdar v življenju ni delala. Zakonca sta bila v srednjih letih, zelo koščena in jezastega obraza.

Dokler so hišo gradili, sta se Mr. in Mrs. Rottman vsak večer pripeljala s tri leta starim Pontiacom gledat, kako napreduje delo — če ju gradbenik ne vara in gradi hišo zares tako kot stoji v pogodbi. Končno je bil greznični tank varno zakopan v zemljo, električarji so speljali v hišo luč, kleparji so poskrbeli za vodo, plinsko podjetje je pohitelo z napeljavo — z eno besedo: hiša je bila gotova za vselitev.

Toda Mr. in Mrs. Rottman, ki sta doslej zagrizeno priganjala gradbenika, naj pohiti z deli, se nista vselila prej, dokler nista nakupila novo pohištvo. V dnevno sobo in v obe spalnici sta pustila vložiti dragoceno rumeno preprogo.

Mrs. Rottman je kupila svojevrstne zavese, podobne spodnjemu ženskemu krilu, prepričana, da so njene zavese najlepše v vsej ulici, in kar je bilo najbolj važno, nobena od sosed ni imela takšnih zaves kakor Mrs. Rottman.

Mr. in Mrs. Rottman sta se vselila v ponedeljek dopoldne ob deseti uri.

Doslej sta stanovala v hrupnem spodnjem delu mesta. Odslej bo drugače: mir in spokojna tišina bosta blagohotno vplivala na njune razbičane živce. Toda že prvo noč ju je zbudil iz spanca lajež sosedovega psa.

Mr. Rottman je psa nekaj časa poslušal, potlej je rekel svoji ženi: "Jutri bom spregovoril s tem... kako se že piše ("Collins", je rekla Mrs. Rottman, ki si je precej zapomnila vsako ime)... torej jutri bom spregovoril s tem Collinsom, da čez noč zapre psa v klet. Jaz garam in ljudje, ki garamo, potrebujemo počitka. Končno nisem dal petnajst tisočakov za to, da me bo sosedov pes budil iz spanja."

"Tako je prav", je pritrdila Mrs. Rottmann. "Kar jutri ga pokliči po telefonu in mu zažugaj, da ga naznaniš policiji, če pes ne bo tiho."

Potlej sta dolgo časa in molče vlekla na uho, kdaj bo pes spet zalajal. Toda v jezo obeh pes ni več lajal.

Ko je Mr. Rottman skoraj zaspal, ga je Mrs. Rottman sunila v bok in mu povedala, da je Rescansky, njen sosed na levi, kupil novo samokolnico.

"Novo samokolnico!", je planil Mr. Rottman. "Precej jutri po delu grem dol v mesto in si jo tudi jaz kupim."

Mr. Rottman sicer ni vedel, zakaj mu bo samokolnica, je pa vedel, da jo mora imeti tudi on. To je bilo tako jasno kot beli dan, zato mu Mrs. Rottman ni oporekala.

"Ali ima Rescansky motorno koso?"

"Rescansky je nima, toda Luciani jo ima."

"Tako! Torej bo treba tudi koso kupiti, in to dobro koso, z močnim motorjem, ki ga bodo slišali miljo daleč."

Mrs. Rottman se je tudi s tem predlogom strinjala, čeprav je novo posejana trava komaj sklila iz zemlje.

"Ko boš jutri poklical Collinsa zaradi psa, ga opomni, naj ostriže svojo živo mejo. Danes sem jo gledala in je vsaj za tri inče na najini strani."

"Tri inče je mnogo, za najino zemljišče, ki ni zelo veliko, pa sploh", je menil Mr. Rottman in spoštljivo položil roko na ženino zadnjico, se obrnil na drugo stran in zatisnil oči.

Zaspal pa pozno v noč ni, čeprav Collinsov pes več ni lajal. Mislil je na motorno koso, ki bo pela tako glasno, da jo bodo slišali do drogerije.

"Kosa mora biti rumene barve. Tudi samokolnica mora biti rumene barve. Motorno koso bom spravil v klet, toda samokolnica je prevelika, da bi jo vozil skozi kuhinjo. Če pustim samokolnico čez noč zunaj, mi jo ukradejo."

Mr. Rottman je pozno v noč tuhtal, kam bi spravil samokolnico, da mu je ne bi ukradli. Tako je bil zamišljen, da je preslišal celo smrčanje svoje žene. Navsezadnje je sklenil, da bo samokolnico s krepko verigo privezal k verandi. Tam jo bodo sosedge lahko vsak dan videli, bodla jih bo v oči in od zavisti jih bo bolelo srce.

Nenadoma se je Mr. Rottman spomnil, da bi moral vedeti, kakšne barve je Rescanskega samokolnica. Že je hotel zbuditi ženo, potem se je le premagal in v sladkih mislih na koso in samokolnico zaspal.

Mr. Rottman se je zbudil vsako jutro točno ob pol osmih in to brez budilke. Vseeno je bilo, če je zaspal s kurami ali šele ob štirih zjutraj, Mr. Rottman se je zbudil točno na sekundo, na kar je bil strašansko ponosen.

Ko se je obril, si je skuhal dvoje jajc. Jajca je pustil v kropu samo eno minuto, da ne bi uničil vitaminov. K jajcem je prigriznil košček črnega kruha in popil kozarec mleka.

Po zajtrku je po prstih odšel v spalnico in prav narahlo poljubil

Mrs. Rottman na lica. Napol v spanju je Mrs. Rottman ljubeče zastokala in mu obrnila hrbet.

"Honey, kakšne barve je Rescanskega samokolnica?" je vprašal oklevajoče.

"Hm? Oh! Rdeča", je zastokala Mrs. Rottman.

Ves srečen, da ni rumena, je Mr. Rottman pognal motor, treščil z vrati pri avtomobilu, da bi zbudil Tompsona, ki je prihajal zjutraj z nočne zмене, in zadenski odpeljal iz drivewaya.

Onstran ceste, prav nasproti njegovega drivewaya, je Luciani puščal čez noč svoj avtomobil.

Mr. Rottman bi sicer z lahkoto privozil na cesto in okrenil avtomobil v smeri svojega urada, cesta je bila dovolj široka, toda Mr. Rottman je imel svoje principe.

"This son of a bitch, this jerk", je mrmral jezno med zobe in se nad vse slabe volje odpeljal v urad.

Opoldne je zapustil urad in se odpeljal naravnost po rumeno samokolnico. V isti trgovini je kupil tudi močno verigo z rumeno žabico.

Doma je samokolnico precej priklenil k verandi. Med delom se je skrivaj oziral po sosedih, če so jo že opazili.

Med večerjo se mu je Mrs. Rottman potožila nad Tompsonovima otrokoma. Triletno Tompsonovo dekletce je Mrs. Rottman ujela prav tedaj, ko je z njihovega drivewaya odnašala kamenčke.

"Tako?", je rekel Mr. Rottman in odložil vilice. "Nisem izdal petnajst tisočakov za to, da se bodo sosedovi otroci igrali na mojem drivewayu. Tompsona je treba opomniti, da pazi na svoje otroke, sicer bo treba poklicati policijo."

Ves nemiren je vstal od mize in se jel nemirno sprehajati po kuhinji.

"Midva ne bi smela kupiti hiše v tem okraju."

"Ti si želel, da jo kupiva prav tukaj."

"Zakaj mi nisi ugovarjala. Vedno mora obveljati tvoja, ko pa bi bilo zares treba, da izrečeš svoje mnenje, pa molčiš."

"Mar sem slutila, da bova imela takšno sosedstvo?"

"Precej stopim k temu Tompsonu. Jaz nisem nikaka guvernanta. Naj si sam pazi na otroke." Namesto k Tompsonu je potem odšel v dnevno sobo in se vrnil s cigareto v ustih.

"Ljubček, med večerjo vendar ne boš kadil. Veš, tvoj čir", ga je ljubeče pokarala Mrs. Rottman in mu potegnila cigareto izmed ustnic.

Po večerji je Mrs. Rottman odšla v living room in odprla TV.

Mr. Rottman je pomil posodo, potem pa tudi sam sedel v dnevno sobo, da tudi on pogleda ženin priljubljeni program.

Potem, ko je bilo konec programa, je Mr. Rottman porinil termostat na 80° F., odšel v kopalnico in odprl pipo.

Medtem, ko se je kad počasi polnila s penečo se vodo, se je Mr. Rottman slekel in pričel telovaditi. Stegnil je roke nad glavo, stegnil jih pred se in tudi na ostale strani neba, dvakrat, trikrat je potresel noge, zvil vrat okrog svoje osi in za spoznanje počenil. Vsa vaja je bila krajša od minute, toda Mr. Rottman je bil prepričan, da je minuta telovadbe dovolj, seveda če jo človek dnevno izvaja.

Prav počasi se je spustil v kad, zadovoljno trzaje z obrazom. Prevzet od ugodja tople vode je hrzal kot konj. Ko si je vrgel v prsi dve prgišči vode, je legel v vsej dolžini, zaprl z nogama pipo za vodo in obležal zadovoljno kot pujssek v gnojnici.

"Želiš kaj, dravec?", ga je vprašala Mrs. Rottman, ko je čez čas pokukala v kopalnico.

"Hrbet mi boš umila, prosim."

Ko mu je umivala hrbet, ga je Mrs. Rottman posebno na enem mestu morala krepko drgniti. Mr. Rottman je od zadovoljstva vzdihoval. Ko si je natrl telo s frotirko, je umil kad in spustil vanjo vodo za ženo.

Medtem ko se je Mrs. Rottman kopala, je Mr. Rottman odšel v klet, kjer je pokadil dve cigareti. Da bi zabrisal vsako sled za seboj, je zmečkal ogorka in ju vrgel v smeti.

Vse naslednje dni so ga videli sosedje kropiti travo. Čim se je vrnil iz urada in povečerjal, si je nataknil visoke gumijaste škornje, ki jih je rabil pri ribolovu, in je kropil travo. V njegovo nejevoljo pa je trava obupno počasi klila iz zemlje in jezilo ga je, da bo treba še dolgo čakati, preden bo pognal motor pri svoji kosi, da se bo slišalo tja do drogerije.

Bilo je v soboto. Mr. Rottman je umival svoj avtomobil. Med pomivanjem ga je zmotilo Tompsonovo dekletce, ki je prikorakalo po njegovem drivewayu, pokukalo izza avtomobila in ga pozdravilo: "Hi!"

Za dekletcem je prišel tudi njen bratec, ki je prav tako pokukal izza avtomobila in rekel: "Hi!"

Mr. Rottmanu je planila jeza v oči. Zagnal je cunjo v vedro, stekel k Tompsonovi hiši in pozvonil.

Tompson je ves začuden odprl in ga povabil čez prag.

Mr. Rottman pa ni stopil v njegovo hišo, temveč ga precej nahrulil.

"Vaša otroka mečeta blato na moj avtomobil. Jaz ne bom pazil na vaše otroke, da veste!"

Tompson se je zdrznil. Potlej mu je mirno odvrnil:

"Nikdar vas nisem prosil, da bi pazili na moje otroke."

Mr. Rottmana je Tompsonov porogljivi odgovor pogrel, ker je rekel:

"Nisem izdal petnajst tisoč dolarjev za to, da bi se vaši otroci igrali na mojem zemljišču."

"Jaz sem pa izdal šestnajst tisočakov za to, da bi bili moji otroci na prostem in zdravi. Če vas motita, si napravite plot, mene pa ne vznemirjajte in ne hodite tožarit, kot doraščajoči otrok." Rekši je Tompson Mr. Rottmanu pred nosom zaprl vrata.

"Ali vidite, kakšen dimnik ima?", je rekla Mrs. Collinsova nekega dne Tompsonu. "Nihče nima oguljenega dimnika, samo njegov se lupi. Pa je zaradi tega napadal gradbenika. Gradbenik je nedolžen. Ali je čudno, če se mu lušči dimnik, ko pa tako kuri, da mu dviga hišo. Mrs. Rottman mi je povedala, da se njen mož nikdar ne kopa, če ni stanovanje ogreto na 80 stopinj Fahrenheita. Navsezadnje jima bo še hiša zgorela, ko tako kurita."

Tompson je stopil bliže k živi meji in rekel med smehom:

"Vi ste pa zelo hudi na Rottmana."

"Kdo ne bi bil. Najprej me je napadal zaradi žive meje, ki je baje tri inče na njegovem zemljišču. Naj bo vesel, da ima plot, ne mažnež. Potem nas je prijavil policiji, ker ga je motil naš pes. Sredi noči nas je zbudila policija, vrag mu mater. Kaj pa je imel z vami zadnjič?"

"Moja otroka sta mu baje metala blato na avtomobil."

"Saj ni res. Nalagal vas je. Jaz sem jih opazovala. Otroka sta se hotela z njim poigrati in sploh nista bila na njegovem drivewayu. Takšen lažnivec. Prav nič ne mara: ne otrok, ne rož, ne drevja. V puščavo naj gre živeti. Saj se je že dobro naučil kositi kamenje", se je zasmejala Mrs. Collinsova in pokazala na Rottmanovo zemljišče, kjer je bilo več kamenja kakor trave.

Bilo je jeseni. Tompson se je opolnoči vrnil iz tovarne. Kmalu potem, ko je ugasnil luč in legel, je od zunaj zaslišal rožljanje. Planil je k oknu in ga odprl. Na Rottmanovem drivewayu je zagledal senco, ki je pred seboj porivala Rottmanovo samokolnico.

"Tat! Policija!", je zavpil.

Senca se je prestrašila, spustila samokolnico in pobegnila v noč. Tompson je stopil k telefonu in poklical Rottmana.

"Pravkar sem pregnal tatu, ki vam je hotel ukrasti samokolnico. Našli jo boste na drivewayu." Rekoč je Tompson precej obesil slušalko, tako da Rottman niti časa ni imel, da bi se mu zahvalil.

Nekaj dni pozneje sta se Tompsonova otroka zopet igrala na Rottmanovem drivewayu. Oče ju je opazil skozi okno in ju hotel poklicati domov, ko je zagledal Mrs. Rottmanovo, ki je prišla iz hiše in otrokoma med prijaznim prigovarjanjem nasula polno naročje keksov.

"Pojdi sem, Pat", je Tompson poklical ženo in pokazal skozi okno.

SVOBODA V DEMOKRACIJI

1.

Vsak hoče veljati za demokrata.

Demokracija je vlada ljudstva. Moderna demokracija je po znanih besedah Abrahama Lincolna "ljudska vlada, v kateri ljudstvo vlada za ljudstvo". To pomeni, da je v demokraciji v rokah ljudstva dejanska oblast, ali z drugimi besedami, je v državi združeno ljudstvo, ki daje državni volji njen pravec. Ljudstvo dá državi njen temeljni zakon, ki je osnova reda v državi (ustava); ljudstvo daje zakonito veljavo zakonodajni in izvršilni oblasti in ju nadzira, če res poslujeta po volji ljudstva. Prav tako je ljudstvo, ki v splošnih in tajnih volitvah obnovi svoje zaupanje obstoječi vladi ali pa izvoli drugo, ki se mu zdi vrednejša njegovega zaupanja.

Smisel demokracije je nadzorstvo nad politično oblastjo in varstvo državljanских svobod pred samovoljo oblastnikov. Za učinkovito nadzorstvo naj skrbe tudi posebne ustanove: delitev oblasti, vezanost zakonodaje na osnovni zakon ter upravna in ustavna sodišča, ki nadzirajo zakonodajno in upravno delo.

Moderna demokracija je nastala v XVIII. stoletju v boju absolutnih vladarjev proti državi. Za njen obstoj in obliko je bila odločilna tedaj vladajoča filozofija, ki je učila absolutno suverenost ljudstva, individualne človekove pravice in pa vero v razum, po kateri naj bi s pomočjo vsestranskega motrenja in razpravljanja ljudstvo bilo vedno v stanu najti problemom pametno rešitev. Z izobrazbo in primernimi pojasnili in prepričevanjem naj vodilna oblast doseže, da ba ljudstvo na sklepe svojih predstavnikov dalo svoj pristanek in jih tako podkrepilo s splošno ljudsko voljo, ki se v iskanju skupne blaginje ne more motiti.

Od rojstva moderne demokracije do danes je preteklo skoraj dve sto let. Nauki, iz katerih se je porodila, so tedaj veljali za absolutne politične resnice, iz katerih so sklepali, da je demokracija edina prava oblika vladavine in da so vse prejšnje bile izraz pomanjkanja politične zrelosti ljudstva ali pa dokaz zgrešenega pojmovanja države. Z demokratično idejo je bila združena tudi osvajajoča vera v napredek človeštva in v njegov neprestani razvoj k vedno popolnejšim socialnim oblikam.

Za marsikatero misel, ki je botrovala rojstvu moderne demokracije, vemo, da je v teku časa zbledela in zgubila mnogo življenjske privlačnosti za ljudske množice. Vseeno pa je demokracija ostala v časti, kot edina oblika vladavine, ki se more učinkovito zoperstaviti oligarhiji (vladi maloštevilnih) ali tiraniji (vlada posameznika). Noben človek, noben politik in nobena vlada ne želi nositi oznake, da je nedemokratična. Vsakdo želi veljati za demokrata. V našem kulturnem krogu je brez dvoma iskreno in splošno prepričanje, da je demokracija tista oblika vladavine, ki še najbolj ustreza kulturni stopnji in potrebam sodobnega človeštva.

Toda tudi če upoštevamo poseben zgodovinski razvoj vsakega naroda in njegove življenjske podanosti, tako, da moremo upravičeno govoriti o

angleški, francoski, ameriški... demokraciji, vseeno ni dvoma, da v sodobnem svetu o demokraciji ne sodijo vsi ljudje enako.

Različna presoja se je pokazala že po prvi veliki vojni, a ob koncu druge svetovne vojne je postalo povsem očito, da vsak umeva demokracijo tako, kakor je njegovo pojmovanje življenja. Na ta način se demokraciji pridevajo pojmi, ki si ne le nasprotujejo, marveč se med seboj celo izključujejo. Za demokracijo namreč, ki ni nekak abstrakten pojem ampak konkretna oblika vladavine, v kateri vlada ljudstvo, se danes proglašajo tudi totalitarni politični režimi ("progresivna ali ljudska demokracija"), ki jih ni postavilo svobodno ljudstvo in ki pri vladanju nima svobodne besede. In ker je z demokracijo nujno združen pojem svobode, ne more biti drugače, da tudi svobode ne umevajo vsi enako. Filozofske, sociološke in politične debate o demokraciji se potemtakem vodijo često s pojmi, ki imajo v raznih glavah različen pomen.

II.

Ob pojmovanju svobode se ločijo duhovi.

A vedno je vprašanje svobode, ob katerem se ločijo duhovi. Preozko ali preširoko pojmovanje državljanskih svoboščin je tudi vzrok, da se mnogi ljudje tudi v zapadnih demokracijah, kakor se dejansko uveljavljajo, ne počutijo vedno ugodno.

Kaj je torej svoboda, posebej še svoboda v demokratični vladavini?

V našo zavest prodre pojem svobode navadno šele, ko jo izgubimo. Svoboda je naš najdragocenejši zaklad, ki se ga pa v dnevnem življenju ne zavedamo. Kajti svoboda nam je nekaj tako naravnega in običajnega, kakor dihanje naših pljuč ali bitje našega srca. Šele kadar s pljuči ali s srcem ni kaj v redu, ju čutimo. Kdor je bil med vojno ali kasneje pregnan, v ječi, ali v taborišču, se je zavedel, da ne razpolaga več svobodno s svojim časom in ne krajem, kjer bi hotel bivati. Tudi njegova opravila so mu določali drugi. Njegov dnevni red ni bil več po njegovi svobodni izbiri, ampak so mu ga usilili drugi ali pa je bil narekovan po razmerah, ki jih ni mogel spremeniti. Začutil je, da ni več svoboden, ker je siljen k določenemu načinu življenja.

Svobodni smo torej, kadar živimo v zavesti, da nismo v ničemur siljeni. Vendar pa je več vrst nuje.

Sila mora biti *fizična*, to sepravi, da temelji v človeški naravi kot takšni. Fizična sila more biti *zunanja* (jetnik v zaporu), ali pa *notranja* (duševno bolan človek, ki ga mučijo fiksne ideje).

Sila pomeničasno ukinitve svobode. Nekateri psihologi pa trdijo, da je človek vedno pod vplivom notranje nuje in da je vse njegovo ravnanje narekivano v podzavesti. To je mnenje *deterministov* v psihologiji.

Notranja ali zunanja fizična sila torej vzame človeku svobodo.

Je pa še druge vrste sila: *zakonita sila*. Zakon je pravilo ali norma, ki človeku ukazuje, da nekaj stori ali da nečesa ne stori. Pravna filozofija loči trojni zakon: božji zakon, naravni zakon in človeški ali civilni zakon.

Po vsebini je božji zakon istoveten z naravnim zakonom. Vse, kar predpisuje božji zakon, ni drugega, kar naravni zakon izvaja na jasen in pozitiven način. Tako je pozitivna interpretacija božjega zakona glas vesti, ki nam n. pr. veleva: ne ubijaj!

Kadar ni nobene zakonite sile, tedaj govorimo v filozofiji o moralni svobodi — *libertas moralis*.

Iz zgoraj navedenega pa je prvič jasno, da ni nikogar, ki bi užival absolutno moralno svobodo. V slehernem človeku bedi naravni zakon, ki podvrže človeka neki nujni, ki pa je bistveno različna od sile, ki smo jo označili kot zunanjo fizično silo ali kot psihični determinizem. Glasu vesti, ki se javlja v duši, človek vedno more odgovoriti: "uvidim, kar je najboljše in tudi odobravam; hočem pa vseeno storiti slabo."

Drugi zaključek iz prejšnje analize pa nam pokaže, da je *pojmovanje svobode dejansko zelo različno*, ki se ravna po tem, ali je kdo pristaš ali nasprotnik psihičnega determinizma; ali je kdo pristaš teorije o naravnem pravu, ali pa je nasprotnik pravnega pozitivizma. Skratka: *ni mogoče najti definicije o svobodi, ki bi bila za vse sprejemljiva.*

Vprašanje svobode v družbi pa ne postaja komplicirano le zaradi razprav, ki jih imajo filozofi o pojmu svobode. Filozofi bi se verjetno še kar hitro združili na enotno gledanje, ko bi zastopnike različnih smeri zaprli v konklave, jim tako vzeli svobodo občevanja s svetom, dali pa bi jim na voljo vse znanstvene pripomočke, da se do kraja poglobe v to važno vprašanje. Važnejša, kot prepiri filozofov je *politika*, ki se ne briga toliko za mnenje filozofov, ki ga imajo o svobodi, kakor za mnenje ljudskih množic: kaj razumejo le-te pod svobodo, ko zahtevajo živeti v svobodi.

A tudi tu se ponovi isto dejstvo, ki smo ga označili pri filozofskih debatah: kolikor je narodov, toliko je pojmov o svobodi. V vsakem narodu se je pojem svobode v teku zgodovine izoblikoval na svojski način.

Ako prebiramo zgodovino srednjeveških mest, nikjer ne najdemo, da bi bil kdo prisiljen vzeti občanstvo tistega kraja, kjer so njegovi starši bili občani. Občinska pripadnost je bila stvar svobodne izbire. Mlad človek je postal občan, ko je postal polnoleten, a šele potem, ko je po svobodni odločitvi slovesno prisegel zvestobo svoji domovini.

V dvajsetem stoletju, ko ljudje nenehoma govorimo o svobodi, pa vidimo, da je moderni človek dejansko izgubil veliko svoboščin, ker ga država, v kateri so imeli državljanstvo njegovi starši, kratko in malo proglasi za "državno last". Od njeга zahteva plačevanje davkov, vojaško službo in veliko drugih žrtve, morda celo, da ji življenje žrtvuje, čeprav ji verjetno nikdar ni popolnoma svobodno prisegel brezpogojne zvestobe.

Ljudje našega veka na te stvari navadno niti ne mislimo. Moderna država, ki mora skrbeti za vojaško moč in varnost spričo razmer v svetu, vzgoji že mladi rod po svojih šolah v patriotičnem duhu, da bo v zreli dobi brez oklevanja kričal: "Deutschland über alles", ali "Italia farà da sé"; Anglež bo rekel: "Right or wrong, my country", Francoz pa: "Chaque homme a deux patries, la France et puis la sienne".

V naši dobi se pogosto dogaja, da z eno svobodo ubijemo drugo svobodo. Za moderni socialni razvoj je značilen Rousseaujev "Contrat social", v katerem je bila obsojena vsaka zasebna organizacija med državljanji, da ne bi bila ovira za rojstvo "volonté générale". Francoski revolucionarni zakon iz junija 1792. leta je pod smrtno kaznijo prepovedal snovanje stanovskih korporacij. Korporacijska svoboda je bila zatrta, da bi bila zajamčena druga svoboda: uveljavljanje zakona brez pritiska organiziranih skupin.

Kasnejši razvoj je pokazal, da so delavstvu strokovne organizacije neobhodno potrebne za branbo njegovih osnovnih človečanskih pravic. A koliko bojev je bilo treba in koliko krvi je v sto letih preteklo, da si je delavstvo priborilo svobodo združevanja, ki je bila v imenu svobode zatrta!

Drugi primer: V revoluciji na Portugalskem (1916) so nastali delavski sindikati, ki jih socialni zgodovinar tako označuje: Portugalski sindikat je delavska organizacija, ki načeloma ne dela. Pač pa je njen namen, da z

nasilnimi akti in političnimi atentati zatre svoje politične nasprotnike. Ko je po dolgih državljanskih bojih prevzel oblast Salazar, je sindikate nadomestil s korporacijami, ki jih je organizirala država. Salazarjevimi korporacijam levičarji po vsem svetu očitajo, da niso svobodne in da ne nudijo dovolj možnosti za stavke. Portugalske korporacije res niso svobodne v polnem demokratičnem smislu, a na vsak način mnogo bolje služijo namenu delavskih strokovnih organizacij, kakor pa prejšnji sindikati. Kar pa tiče podpore stavkajočim, je splošno mnenje, da na Portugalskem ne bi nihče delal, če bi ta podpora bila tolikšna, kakor je v nekaterih zapadnih evropskih državah, ali če bi stavkajoče plačevala država, kakor se dogaja v Argentini.

Še tretji primer iz argentinskega gospodarskega življenja. Argentinske strokovne delavske organizacije imajo zakonito zajamčeno pravico do stavke. In se te svobode poslužujejo v tako izdatni meri, da že dolge mesece ni bilo dneva, ko bi ne bili številni sindikati v stavki, od časa do časa pa je proglašena kar splošna stavka vseh delavskih sindikatov. Ta stavkovna svoboda pa hromi druge pravice in svoboščine argentinskih državljanov, ki nimajo prevoznih sredstev, da bi prihajali na delo in odhajali, ne morejo odpošiljati ne prejemati pisem; trpe pomanjkanje osnovnih življenjskih potrebščin; začeta javna in zasebna dela ostajajo nedokončana itd.

Navedeni in nešteto drugih primerov kažejo, da pogosto ena svoboda ubije drugo svobodo. Vprašanje: "Katera svoboda je možna in kateri je treba dati prednost?" je problem politične prilagoditve narodnemu značaju in višini njegove kulture. Po tem takem tudi demokratične vladavine ni mogoče zgraditi povsod po enem in istem sistemu.

Različno pojmovanje svobode ima v mednarodnem svetu večkrat naravnost dramatične posledice.

Pri Organizaciji združenih narodov so dolgo obravnavali izjavo o človeških pravicah, ki naj bi imela takšno vsebino, da bi jo vse članice te ustanove hotele podpisati. Končno so se le zedinili na enotno besedilo. Ko je glavna skupščina 10. decembra sprejela deklaracijo soglasno — za njo so glasovale tudi komunistične države —, je svetovno časopisje to dejanje označilo za odločilen korak, ki ga je človeštvo napravilo v razvoju k lepši, bolj človečanski bodočnosti.

Ali pa se je poslej kaj spremenilo na svetu? V deželah, ki si jih je podvrgel komunistični sistem in kjer živi tretjina človeštva, še naprej obstojajo koncentracijska taborišča za politične jetnike, ki jih v nečloveških razmerah gonijo na prisilno delo. Načrtno in prav na sadistični način je zatirana svoboda mišljenja, svoboda govornje in pisane besede, svoboda religije, čeprav so vse te države slovesno podpisale deklaracijo, katere prvi člen se glasi: "Vsak človek se rodi svoboden". Zapadni svet pravi, da komunizem s takšnim postopanjem gazi človekove pravice. Komunisti odgovarjajo, da je z ozirom na to, kako oni pojmujejo človeško svobodo, vse v redu.

Deveti člen omenjene deklaracije pravi: "Nihče ne sme biti svojevoljno oropan svobode in pridržan v zaporu." Nobene vlade na svetu ni, ki bi ne mogla mirne vesti podpisati tega člena. Ker "svojevoljno" (arbitrairement) se pravi: brez vzroka. A v vsaki državi, tudi najbolj svobodoljubni, zapirajo špijone, in opravičeno. V kazenskih zakonikih pa imajo države pojem za špionažo na tako širok in nedoločen način označen, da je na ta naslov mogoče aretirati vsaj 50 odstotkov prebivalcev. (V državah za železno zaveso res tudi vsak čas beremo, da stoji pred sodiščem cele skupine ljudi, ki so obsojene špionaže v korist tujih držav.)

Ali je mogoče po mednarodnem postopku proti temu kaj storiti? Ničesar. Ne dá se namreč tuji državi predpisati, kaj naj v svojem kazenskem zako-

niku smatra za špionažo. Ko bi pa kdo hotel kaj takega storiti, bi tista država energično protestirala in sicer v imenu svobode, ki si je ne pusti od nikogar kratiti.

Vsaka država bo brez težave podpisala tudi štirinajsti člen deklaracije, ki se glasi: "Vsakdo ima pravico pred preganjanjem iskati in dobiti zavetje v drugi državi." S tem členom je zajamčena političnim preganjancem azilna pravica v zamejstvu. Seveda pa se boste osmešili, če bi hoteli to pravico raztegniti tudi na tako imenovane "vojne zločince". "Vojni zločinci" po komunističnem kodeksu pa niso le tisti, ki so sodelovali z okupatorjem, recimo pri zločinskem zatiranju domačinskega prebivalstva, marveč vsakdo, ki je v dobi okupacije žigosal komunistične umore, požige in tatvine. Ako bi ugovarjali, da delovanje teh ljudi, ki so hoteli le obvarovati ljudstvo neizmerne škode, vendar ni prištevati k vojnim zločinom, vam bodo komunisti odgovorili, da ima ta pojem pri komunistih drug pomen kakor v kapitalističnih državah. In če bi se kaka zapadna država potegnila za te ljudi, ki jih še danes mučijo po komunističnih ječah, čeprav med vojno niso storili drugega, kakor svojo narodno dolžnost, bi komunisti vehementno protestirali v imenu svobode proti vmešavanju drugih držav v njihove notranje zadeve. Sovjeti bi n. pr. bili vsak čas pripravljeni odgovoriti: "Vi zapadnjaki nas v imenu svobode ne morete prisiliti, da sprejmemo vaše pojmovanje svobode. Za nas je svoboda stanje, v katerem človek ne živi pod kapitalističnim pritiskom. Imamo lastne zakone in ti zakoni ščitijo vse človekove svoboščine."

V 7. poglavju prve knjige svojega "Le Contrat Social" (1762), Rousseau pravi: "Kdor se brani biti pokoren volonté générale, ga bo k temu prisilila celotna družba. To pa ne pomeni nič drugega, kakor da bo prisiljen biti svoboden." Prav to je pa tisto, kar delajo tako imenovane ljudske demokracije, ki nekako tako utemeljujejo svojo diktaturo: Kdor hoče živeti svoboden, mora živeti po zakonih in spoštovati zakone. Vsak, ki ne spoštuje naših zakonov, pomenja nevarnost za svobodo drugih. Torej ga je treba prisiliti, da se bo pokoraval zakonom, da bo svoboden. — Pojem svobode, ki je osnova takega sofističnega sklepanja, vsebuje sklep, ki pomenja izničenje vsake svobode. Že samo dejstvo, da družba za vse obvezno postavi pojem svobode, je zanikanje svobode. Kajti tisti, ki drži v rokah oblast, formulira za vse ostale obvezen pojem svobode. Vsako drugačno pojmovanje svobode je označeno kot sužnost in reakcija.

V II. členu Deklaracije beremo: "Vsakdo se more poslužiti vseh pravic in vseh svoboščin, ki so proglašene v pričujoči Deklaraciji, brez ozira na pleme, barvo, spol, jezik, religijo, političen ali kak drug nazor, na narodnost ali socialni položaj, poreklo ali kakršnokoli situacijo."

Ako mislimo na dejansko stanje v svetu, vidimo, da lepa človečanska izjava OZN praktično komaj kaj več pomeni, kakor poziv na vest človeštva. Kako je z izvajanjem proglašanih svoboščin za železno zaveso, vemo. Pa tudi v državah, ki se ponašajo s svojo svobodoljubnostjo, še mnogo manjka, da bi postale živa resničnost. V Južnoafriški Uniji n. pr. črni ne uživajo veliko pravic in svoboščin; celo v ZDA se morajo boriti za enakopravnost. Drugod nimajo svobode delovanja verski redovi; katoličanom ni priznana konfesionalno šolstvo; v veljavi so zakoni, ki ovirajo svoboden verski razvoj itd.

— — —

Že takoj na začetku obravnave je bilo rečeno, da v sodobnem svetu ni enotnega pojmovanja svobode. Pokazali smo to na zgledu filozofov, ki človeško svobodo različno pojmujejo; dalje, kako imajo narodi o svobodi različne pojme in končno, kako tudi deklaracija o človeških svoboščinah, ki je bila

proglašena od OZN in sprejeta od vseh držav, praktično ne ovira tistih članic, ki so jo podpisale z neiskreno voljo, da ne bi postopale s svojimi državljani kakor z jetniki. To stanje je najbolj značilno za našo dobo.

Ni dvoma, da imajo narodi za železno zaveso vso pravico do revolucije. Vidimo pa, da so le njih zatiralci za sebe konfiscirali revolucionarno idejo. A ne revolucijo, ki naj bi jim izvila iz rok njih samolastno samodržstvo, ampak so si pridržali idejo svetovne revolucije, ki naj njihovo tiranijo raztegne čez ves svet. To, kar mi pojmuje kot revolucijo, imenujejo oni "protirevolucijo" ali kapitalistično, plutokratično, fašistično, klerikalno reakcijo.

Dodajmo k temu, da narodi, ki so zapadli komunistični diktaturi, z nekaterimi izjemami niso poznali visoke politične kulture, to se pravi, ljudstvo ni imelo priložnosti, da bi aktivno sodelovalo v resnični demokraciji. Pod diktaturo "ljudskih demokracij" pa je politična raven padla še mnogo nižje, tako da ljudstvo pod komunizmom dejansko izgublja pojem, kaj naj bi bila politična svoboda in aktivna udeležba pri vladanju samega sebe.

III.

Svoboda je tudi v demokraciji omejena.

Demokracija je ustanova, ki se giblje med dvema tečajema: med svobodo in avtoriteto. *Avtoriteta in svoboda sta dva bistvena pogoja, brez katerih demokracija ne more obstati.* Brez svobode imamo diktaturo v kakršnikoli obliki; brez avtoritete pa zavladata zmeda in brezpravje. Svoboda živi od avtoritete in avtoriteta najde svojo opravičenost v tem, da ljudstvu jamči red in svobodo.

Če je bilo gori rečeno, da je za demokracijo potrebna neka stopnja politične kulture, je to zaradi tega, ker se mora ljudstvo zavedati, da demokratična svoboda ne pomenja, da bi smel vsak delati, kar bi hotel, marveč da pri poštenem delu in zlasti pri prizadevanju za skupno blaginjo nihče ne sme biti oviran. Demokracija naj zajamči tisto svobodo, da ima vsakdo pravico povedati svoje utemeljeno mnenje o vladinih ukrepih, o bremenih, ki jih nalagajo ljudstvu, in presojeti, ali je delo vlade ljudstvu v korist ali ni v korist. Toda biti vladan, pomenja tudi v demokraciji biti omejen v svobodi. Že iz narave oblasti, kakor tudi iz značaja demokracije potekajo določene omejitve svobode.

Najprej ni vse ljudstvo, ki vlada v demokraciji, ampak so njegovi zastopniki, ki jih izbere pri volitvah. Ljudstvo ne nadzira vlade neposredno in tehnično, marveč izvaja moralno in stalno nadzorstvo ob vsakokratnih volitvah v razne demokratične ustanove ter z izražanjem javnega mnenja po časopisju. Tudi ne določi ljudstvo neposredno vladi njenega delovnega programa, ampak izraža svojo zadevno voljo s tem, da voli programe, ki so jih stranke postavile. Vlada dobi v ljudstvu moralno oporo in smernice za svoje delo, ki naj se izrazi v gospodarskih, socialnih in političnih zakonih. Ljudstvo, ki na ta način v demokraciji omejuje vladno delo svojih predstavnikov, je pa po drugi strani tudi omejeno v svoji samoupravnosti.

Drugo omejitev ljudski volji postavljajo naravni in etični zakoni. Pravni pozitivisti sicer to zanikajo, ker uče absolutno narodovo suverenost. Nad narodom, po njihovo, ni nobene višje oblasti. Samo narod sam more svoje sklepe razveljaviti ali predrugačiti. Je to ista teorija, kakor je bila v veljavi

v absolutističnih vladavinah, kjer je tudi le monarh lahko popravil svoje zmote na ta način, da je z novim zakonom preklical svoje prejšnje zakone.

Nauk o absolutni ljudski suverenosti je zmoten. Ljudstvo je le relativno suvereno, kar pomeni, da je po naravnem pravu res prvi in merodajni suveren, prvi subjekt oblasti, ni pa zadnji in edini vir oblasti. Oblast je namreč utemeljena v naravnem redu, kakor ga skupna blaginja zahteva, torej po božji volji. V okviru naravnega in etičnega reda mora delovati tudi narodova volja, da je pametna in more koristiti skupni blaginji.

V nobeni demokraciji ne more ljudstvo dati vladi oblasti, v moči katere bi mogla kaj storiti v nasprotju z naravnim zakonom, ki je temelj vse oblasti v državi. Ne ljudstvo ne vlada, ki jo postavi, ne sme n. pr. prezreti splošno veljavnega zakona pravičnosti, katerega veljavnost ni odvisna od tega, ali ga priznava večina ali le manjšina v državi. To velja enako za totalitarne države, ki se pri svoji oblasti sklicujejo na "ljudske plebiscite", ki so jim, kakor pravijo, izročili "neomejeno" oblast v roke, kakor za razne gospodarske poskuse, ki večkrat le sličijo nasilnemu podružabljenju, ki ni v skladu s splošno pravičnostjo in ljudsko blaginjo.

Človek, ki ima pravilne nazore o državi in njeni avtoriteti in oblasti kot čuvarici družbenega reda, se ne bo nikdar drznil, da bi žalil veličastvo pozitivnega zakona, dokler je le-ta v mejah svoje naravne pristojnosti. Toda proti veličastvu pozitivnega človeškega prava samo toliko časa ni priziva, dokler je v skladu — ali vsaj ne v nasprotju — z absolutnim redom, ki ga je postavil Stvarnik in z novo lučjo osvetlil v evangelijskem razodetju. Pozitivni zakon more veljati samo v toliko, v kolikor je oprt na temelj, na katerem temelji človekova osebnost enako kot država in javna oblast. To je osnovno merilo za vsako zdravo obliko vladavine, vključeno tudi demokracijo: merilo, s katerim je treba meriti moralno vrednost vsakega posameznega zakona.

Zakon, ki nasprotuje naravnemu zakonu, je objektivno slab in nemoralen, vseeno, ali ga je postavil absoluten vladar ali pa je izraz ljudske volje. Noben tak zakon ni pravi zakon in ne veže v vesti tistih, ki so prepričani o njegovi nemoralnosti. Kar zadeva *materialne* zakonitosti takih zakonov, je treba, da jih ista narodova volja, ki jih je postavila, tudi prekličie.

S priznanjem teh načel je podan že tudi odgovor tistim, ki nekako takole razmišljajo: Slovenski izseljenci smo demokrati in se borimo za uveljavljenje prave demokracije tudi v naši domovini. Toda, če bi se jutri vrnili domov in bi tam bile popolnoma svobodne volitve, pri katerih pa bi z 51 odstotki zmagali rdeči, ki bi odločili, da še naprej vlada komunizem z nasiljem iste, bi še imeli za demokratično, da spoštujemo večinsko mnenje?

V takem primeru, ki je kajpada skrajno neverjeten, bi bil naš odgovor čisto odločno negativen. Smo in ostanemo prepričani demokrati, a ne bi sprejeli takšne ljudske odločitve, pa tudi če bi bila sprejeta z 90 odstotki glasov. Zato ne, ker mora ljudska volja biti pametna, da zasluži spoštovanje in pokorščino. To se pravi, da mora biti v skladju z obče priznanimi normami pravičnosti, ki so odraz naravnih in etičnih zakonov. Ljudska volja, kot že rečeno, ni absolutno suverena. Podvržena je zakonom, nad katerimi nima oblasti. Ako večina ljudstva ne mara sprejeti teh omejitev, manjšina ni dolžna, da bi se pokoravala. Nobene večine ni v narodu, ki bi upravičeno mogla uzakoniti sužnost, nasilje, brezpravje, odpraviti religijo itd.

Tretjo omejitev ljudske volje pa postavlja sama narava demokracije. V državi združeno ljudstvo si za pravno podlago skupnega življenja postavi ustavo ali temeljni zakon, ki v glavnih potezah določa osnove skupnega

državnega življenja. Razen tega postavijo državljani tudi posebne pravne organe, katerih naloga je čuvati nad nedotakljivostjo ustave. Le-ti imajo tudi oblast, da razglase za ničev vsak zakon, ki bi nasprotoval besedilu in duhu osnovnega zakona.

Kajpada ima ljudstvo pravico, da ustavo spremeni ali ji doda nove določbe. Vendar pa spremembe in dodatki ne smejo biti take narave, ki bi ne ustrezali duhu demokracije. V nasprotnem primeru se ljudstvo odreče demokraciji, odpove političnim svoboščinam, katere jamči demokratična ustava. Tak narod napravi nekakšen političen samomor, ker ni znal spoštovati svojih demokratičnih svoboščin in podrediti svoje politične volje demokratični ustavi, ki jo je sam postavil.

IV.

Brez žrtev ni svobode.

Za dobro poslovanje demokratičnih ustanov je končno osnovnega pomena, da ljudstvo *stalno vzdržuje politično inicijativo in da je pripravljeno tudi na žrtve za ohranitev svobode.*

Politična volja ljudstva, ako jo natančneje analiziramo, se giblje med dvema tečajema, ki pomenjata dve skrajnosti: *med svobodo in med varnostjo.* Nekaterim je svoboda največja dobrina. Za njo so pripravljene tvegati vse in vse žrtvovati.

Za druge pa je zavarovanje in varnost, ki naj ga nudi življenje v državni skupnosti, prvenstvena vrednota in tolikega pomena, da so zanjo pripravljene žrtvovati tudi važne državljanske svoboščine. Zadovoljni so, da gredo stvari svojo pot, kakor že gredo, samo da jim ni treba v kakršni koli obliki posegati v potek dogodkov in prevzeti kake odgovornosti. Ne kažejo nobene osebne iniciative. Kar zadovoljni so, da ima država v svojih rokah železnice, promet sploh, pouk in vzgojo, razne zavarovalne skladnice, družinske doklade in bi ne oporekali, če bi se država polastila še drugih socialnih področij. Niso pripravljene prevzeti nobene javne odgovornosti, tako, da morejo ves svoj čas posvetiti svojim posebnim gospodarskim poslom.

A prav ta miselnost je vzrok, da se moderna država razvija v totalitarnost.

Ni dvoma, da je naloga države skrbeti za občo blaginjo. Vprašanje pa je, kako vrši svojo nalogo in koliko so posamezniki in posamezne družbene skupine, da bi se čutile bolj varne in brezskrbne, pripravljene državi žrtvovati njim pripadajoče pristojnosti in pravice.

Gotovo prične socialna struktura države dobivati drugo lice, če večina državljanov soglaša ali celo zahteva, da vlada k vsemu temu, kar že upravlja, privzame še socialna zavarovanja, ves promet, rudnike, težko industrijo, vso zdravstveno službo s poddržavljenjem zdravnikov, plačevanje vseh pokojnin, organizacijo vsega šolstva na vseh stopnjah in panogah.

V tem primeru postane država univerzalni učitelj; edin uradnik, industrijalec in trgovec; zdravnik za vso zdravniško skrbstvo; edin mecen, edina zavarovalna družba in edina dobrotelja. Država ne le upravlja največji proračun z dohodki in stroški, marveč spravlja tudi svoj denar v promet in mu določa vrednost, vodi vso gospodarsko politiko, nadzira tisk in informativno službo; razpolaga s kapitali, ki ne pridejo več na svobodni trg in ima zato možnost, da kontrolira in usmerja vse pomembnejše investicije. Skratka: država postane vsemogočna in vsepričujoča.

Ni nam treba hoditi daleč po zglede, da vidimo, kako se na vse kriplje nekatere države (n. pr. Argentina) prizadevajo, da bi čim preje vse socialne in gospodarske panoge spravile v državne roke. Ta tendenca, ki se zaradi neke navidezne varnosti, odreka svoboščinam in prepušča vso inicijativo državi, pa jadrno vodi v totalitarno državo in do uničenja vsake svobode.

A zlo je še večje, kakor si ga morejo predstavljati tisti, ki mislijo, da bodo z žrtvovanjem svojih svoboščin dosegli čim večjo varnost v okviru državnih ustanov. Resnica je čisto druga. *Brž ko zginijo svoboščine ali so bistveno okrnjene, potem tudi varnosti ni več*, iz čisto enostavnega vzroka, ker je politika zdrknila na stopnjo primitivnega barbarstva, ki ne pozna več osnovnih človekovih svoboščin, temveč prizna vse pravice le tistim, ki drže v rokah oblast.

A tudi tu še ni konec zlih posledic državne totalitarnosti. Njen neizogibni spremljevalec je slaba uprava, ki ni sposobna, da bi se prožno prilagodila okoliščinam in potrebam časa; ki ustvarja vedno nova upravna mesta, iz katerih brste z različnimi motivacijami vedno nove sinekure za leno in številno birokracijo, ki narašča v nedogled. Gospodarsko neplodna birokracija požira narodno premoženje in manjša produktivnost tistih, ki še delajo v proizvodnji.

Demokratska država ni ustvarjena za vsemogočnost, kamor jo usmerja moderni razvoj. Treba je priznati, da se v označenem razvoju močno javlja politična degeneracija tudi zapadnih narodov, ki kažejo večkrat težko umljivo naveličanost in brezbržnost za demokracijo. *Edin koristnik od hirajoče demokracije je birokracija*. Večkrat sploh nepopravljivo škodo pa nosi ljudstvo, ki preje ali kasneje spozna, da mora svojo malomarnost za javne posle plačevati z zmanjšanjem narodnega imetja, z razvrednotenjem narodne valute, s splošnim obubožanjem in navadno tudi z izgubo demokratskih svoboščin.

Demokracija ni po svojem bistvu dogmatično zgrajen politični sistem, marveč je pogojena po zgodovinskih podanostih in se mora vsakokratnim časovnim spremembam smiselno in vsebinsko prilagoditi. Spremembe in iskanje primernejših oblik, ki naj čim bolj ustrezajo splošni blaginji, spadajo k bistvu demokracije. Prav zaradi tega so državljani dolžni, da živijo z demokracijo, da aktivno sodelujejo pri njenem razvoju in spremembah in da zlasti ljubosumno čuvajo nad svojimi svoboščinami, ker drugače neizogibne krize, ki se v demokratskem sistemu pojavljajo, kaj rade degenerirajo v kakršno koli diktatorsko obliko.

VLAK V BARILOČE

Začelo se je pred nekaj dnevi. Ali bi mogel preračunati, kdaj je bilo? Ni se upal dvigniti iz postelje, dnevu pustiti vstop v sobo. Ob omari so bili kovčki, na njih odeja in plašč ter še fotografski aparat je bil na vrhu. Kovčki so bili prazni.

Tomaž Leskovar je pomislil, ali ni vse skupaj le privid? Z novim dnem je prišla nadenj velika sprememba: šel bo na pot. Medtem se je zunaj zjasnilo in zjasnilo se bo v njem. Še je čas, vse bo premislil, krenil na kolodvor in vozovnico vrnil. Najbolj prav bo: telefoniral bo v pisarno, ne bo šel na počitnice. Že toliko let je bil brez njih. Le zakaj bi hodil? Šef bo zadovoljen, dneve za dopust mu bo plačal.

Tam zunaj je svet, boji se ga; nikdar mu ni prineslo sreče, če se je hotel otresati verig mirnega, nespremenjenega dnevnega življenja. Z doma zjutraj v službo, zvečer iz službe domov — poznal je vse sosede, vse ljudi na poti v mesto, vsi so vedeli zanj. Vsi hkrati so čutili neugodje, ako se je že zjutraj kaj preobrnilo.

Odgrnil je zavese, zajela ga je luč dneva. V grlu ga je stisnilo, ustnice so bile suhe, čakali so kovčki — ura je bila že pozna, na ulici je bilo vse drugače. Predolgo se je zadržal — kar je bilo v sobi in doli na cesti, že ni imel več pod nadzorstvom. Kako bi zanesljivo preračunal, kako je z njim danes, to soboto zjutraj? Mož s trdim klobukom je že zdavnaj odhitel mimo, fant z motorjem je oddirjal in ni ga čul. Vsa ulica je bila polna ropota tega motorja, le Tomaž je bil odsojen. Dogodki so ga preplavili, čas ga je lovil v spremenjene vezi. Kovčki so terjali svoje in v njem ni bilo sile za umik.

Prvič se je srečal s tem občutjem, ko je v pisarni zagrešil prvo nedostojnost. Le zakaj mu je spodletelo? Največ opraviš, če se za nič ne odločiš. Življenje je usmiljeno in samo prinese, kar je treba! Najsrečnejše se v tej deželi živi le od slučaja.

Slučaj ga je ujel, ko je najmanj pričakoval. V službo je zahajal, kakor da bi stopal na preprogo, ki sama zdrvi naprej in ga odlaga, kjer je treba. Ko se je zvečer vrnil, je vedel, da se je pred pragom preproga ustavila. Ali ni bilo lepo? Ko je odložil plašč in sezul čevlje, je bil na varnem in mogel se je predati svojim mislim in spominom. Kadar so bili najbolj milostni in je bilo največ miru in tišine v njem, je pisaril, tipkal in pisanje končaval s pismom, ki ga zjutraj ni oddal na pošto. Začlenjalo se je vedno enako! Bila mu je hudo, ko je zadnje čase opažal, kako vsebina v njem kopni. Mariji je hotel sporočiti, kje je, kako živi in kako naj razume njegove poslednje besede na ljubljanski postaji.

Jutro je bilo tisti dan mračno, obetal se je neprijazen, deževen dan, ko se je — skoraj že dva tedna bo tega — ustavil pred poslopjem svoje pisarne. Vremenske postaje so sicer napovedovale vroče poletne dni, a so se motile; vlekel je mrzel veter od pristanišča. V zraku je

bilo mnogo vlage in bil je nasajen, siten, potrť in neznosen, kakor so ljudje ob takih dnevih. Smuknil je v dvigalo in siknil:

— Šesto nadstropje!

Bilo je res hudo, celo fant v dvigalu je moral ugotoviti, da nekaj ni v redu. Saj ni bilo treba reči, kam naj ga pelje, ko ga vozi že nekaj let. Res je, na vogalu je opazil šefa in trdno je bil odločen, da ga bo prehitel. Bilo mu je neznosno, če bi se moral voziti z njim. Videl je, kako mu daje znake, naj počaka, nekaj mu ima povedati... Med drvenjem v višino mu je odleglo, ko je pomislil, kako oni spodaj čaka in si misli bogve kaj.

Ne bi si mogel reči, da šefa prezira ali sovraži. Služba je bila služba, lahka, lagodna. Oba sta bila Ljubljancana. Tomaž ni prejemal navodil, ki bi bili ukazi. Plača je bila lepa in prejemal jo je redno vsakega zadnjega v mesecu. Ko mu je šef plačo povišal, mu tega niti ni omenil. Le kuverta je bila malo bolj debela in Tomažu se ni bilo treba niti zahvaljevati. Drug drugemu sta želela vse dobro. Za šefove špekulacije se Tomaž globlje ni zanimal. Med zmešnjavo vseh nepoštenosti in sleparij v tej deželi je bil njegov šef soliden podjetnik. Le njegove pojave ni mogel prenašati. Kadar je imel preprazen želodec, mu je šlo na bruhanje, ko ga je pogledal. Ostal je tisto, kar je bil v domovini in ni mu uspelo, da bi krinko strgal ali vsaj zamenjal. V vsem okraju ni bilo moža, ki bi hodil s palico in na enak način lovil sapo vase. Nikamor ni bilo daleč, na vogalu je bil kolektiv ali tramvaj, od kolo-dvora ali v podzemski je bilo le nekaj desetm metrov do vozila. Palica se je zašibila pod ogromno težo, globoko je zahropelo v njem, so-pihalo. Nosnice so se umirjale, iz goltanca je prihajalo zateglo stokanje.

Bal se je šefa. Bilo je kmalu po nastopu službe. Drug drugemu sta odkrivala svoje posebnosti in Tomaž še ni bil prav nič rezerviran. Govoril je, kar mu je prišlo na misel. V sosedni pisarni so dekleta imele radijski aparat in imele so dober okus. Godba ju ni motila, poslušala sta rada, dokler Tomaž ni začel navajati avtorjev in imen kompozicij. Šef je poslušal, tuhtal in se nekega popoldneva znašel:

— Gospod Tomaž, izreden posluš imate in nadarjenost za glasbo, kar je nekaj nadpovprečnega.

— Res, ljubim glasbo, je dahnil proti šefovi mizi. Vrata med pi-sarnama so bila odprta.

— Izredno senzibilen... Taki ljudje imajo dobro razvit šesti čut, je grgralo nazaj.

— Šesti čut? Čemu služi in v čem se izraža...

— Imajo ga policijski psi... No ja, nisem mislil hudo: hipersenzibilen človek ni srečen, nevarni instinkti, preveč intuicije...

Razgovor sta končala, kakor bi odrezal. Opoldne ga je šef še vprašal, ali pojde z njim v restavracijo. Bila je v sosedni ulici. V Tomažu je rasla slika, ki se je potem ni več otesel: Šef se bo usedel za mizo in si navezal prtič pod vrat. Nad mizo bo napihnjena, tolsta glava; čakala bo na prvi vrč piva...

Pred Tomaževimi očmi se je risala podoba, ki jo je videval v otroških letih v domačih gostilnah. Nad največjo mizo je visel kričeč lepak: za bogato obloženo mizo je sedel gospod z debelo pujskovo glavo in prtičem okoli vratu, pred njim velik vrč piva, nad vsem pa je plaval napis "Tudi jaz pijem pivo Reininghaus!" — Slike se je naglo otesel. Čez nekaj minut bo za mizo, kar še sedi v sosedni sobi. Zalo-

gaji bodo izginjali drug za drugim, zraka v prostoru bo vedno manj — šefova pljuča ga bodo s težavo lovila. Vrč piva bo odlokal, blizu drobovja bo slišati šklopotanje, obraz bo sinel in ko bo plačeval, bo že tam: ne bo smel urejeno govoriti, nad sapo, ki bo vstopala vanj, bo moral izvajati strogo nadzorstvo. Tudi v tem mestu je bil zrak zastoj, šef ga je pa moral loviti, kakor da bi ga delili kot čisto zlato; srebal ga je vase, kakor da bi si v nosnice nalival kapljice strupa.

Ali ni storil prav, ko ga spodaj ob dvigalu ni počakal? Nekaj minut nato je bil šef že v sobi in za svojo mizo. Sopihanje je poglelo, palica je bila v kotu na svojem mestu; plašč na obešalniku. Tomaž je čakal: šef bo pritisnil na gumb in odprl mapo, jutranje konferiranje se bo začelo. Res je zazvonilo, šef pa mape še ni odprl. Dolgo ga je zrl, ostre kocine iznad stisnjenih ustnic so dajale slutiti, kako se obvladuje, da ne bi bruhnil v prepir. Čakanje je bilo dolgo in Tomaž je pomislil: nekaj hujšega bo, nekaj drugega. Šef je pogledal na uro in — čakal. Motne oči niso znale povedati ničesar, zaman je Tomaž iskal šibke točke na šefovem obrazu. In zakaj bi moralo prav danes biti nekaj šibkega v šefu? Bilo je že na tem, da bo šef segel po cigari in začelo se bo obširno razpravljanje o položaju na trgu, o finančni trdnosti raznih podjetij... Šef je spet pogledal na zapestno uro in razburjenja ni mogel več prikrivati. Takrat je zapel telefon. Kadar sta dvigala slušalko, sta počakala, da je povedal ime tisti, ki je klical. Danes je šef spremenil običaj, celo glas je bil uslužnejši, ko je pozdravil:

— Dobro jutro, gospod Marko Wraber...

Koliko imen, znanih in neznanih je že zdrvelo mimo Tomaževih ušes, tudi v šefovi navzočnosti. Ni bilo izključeno, da je bil v Buenos Airesu tiste dni še kdo drug s tem imenom, prav tako Slovenec. Toda šef je pomenljivo zrl vanj, začel vsiljevati nekaj, kar naj bi doumel. In končno: če so poslovne zadeve, bo Tomaž iz spisov mogel razbrati, kdo je, ki govori... Ali se ni odločil, da se v tem mestu ne bo več ničemur čudil? Ali je storil prav, da se je potem umaknil iz pisarne, ko je šef le predolgo poslušal? Čudno: šef med razgovorom ni lovil sape, ni hropel ali kašljal. Ko je bilo vsega konec, je bil dolg in svečan mir. Tomaž ni zaznal, ali je prižgal cigaro ali ne. Vse je šlo, kakor da bi bilo vse v redu ali kakor da bi bil šef pravkar končal z najslajšo jedjo.

Ni bilo dvoma: Tomaža je zajel vrtnec in pognal ga je šef. Šlo je le za to, ali vede ali nevede. Marko Wraber je bilo ime, ki ga je ilegalno uporabljaj Lučo. Pred njim je začela rasti senca, nje se je ustrašil. Ni več prost, že visi na nitki. Zajel ga bo preplah, mimo bo spokojnost lepega doma, mimo bo kot ura urejeno mirno življenje; preteklost se je prestavila v sedanost, zaman je bil trud tolikih let.

Dopoldne je bil nasajen in šef se je delal, kakor da ga to ne moti; saj ga sploh ne opazuje. In vendar: ko mu je šel poročat o došli korespondenci, je na njem opazil, da ve, kako je z njim. Tomažu se je glas tresel, prsti so mu plesali po papirju, kakor da so prepuščeni sami sebi, stavki so bili raztrgani in od časa do časa je zajecjal. Dobro sta se prenašala: kadar sta drug na drugem opazala znake krize, sta bila obzirna in tiha. Trajalo bo nekaj trenutkov, celo nekaj ur in mimo bo. Popoldne bo spet vse dobro, vedrost se bo vrnila v oči in srce.

Opoldne ni mogel več vzdržati. Še dovolj mirno je rekel šefu:

— Popoldne imam opravke, me ne bo, oprostite!

Na prste ene roke bi mogel prešteti, kolikokrat je Tomaž manjkal iz službe.

Imel je srečo! Šef je bil obrnjen v kot in je jemal palico in plašč. Prav je bilo, saj bi bilo Tomaža sram, ako bi moral opaziti v šefovih očeh, da ve, kam gre in kaj ima opraviti. Obrnjen s hrbtom proti njemu je šef mirno odgovoril:

— Kar prav, gospod Tomaž, in že je bil pri vratih. Na hodniku je za njim postalo mirno in še sopihanja ni bilo zaznati.

II.

Kako lep je Buenos Aires v prvih popoldanskih urah! Leta in leta ni bil tako prost na cesti ob tem času. Kakor da se je mesto pravkar rodilo. Sonce se za nekaj ur ustavi in ulice se vlegajo v spokojnost. Vročina raste, a ker so ulice prazne, se zdi, kakor da je ni. Za vogalom je vedno nekaj sape in avenije so vdane, kakor da bi bile za vse neobčutljive; le kjer se je sonce predolgo mudilo, se napihnejo in nabuhle čakajo.

Tomaž je bil vesel, da so se vremenske postaje zjutraj zmotile. Sonca se ni mogel opiti. Zrak je bil čist in nebo je viselo umito v vedrini brez sprememb. Kakor da bi gledal zaveso na odru. Ljudi je malo na cesti, vozila drve tiho in se uslužno ustavljajo na vsakem vogalu, kjer le kdo dvigne roko v zrak. Rad bi naprej, drugam! Nikomur se nikamor ne mudi, obrazi za okni v kavarnah in restavracijah so že nekoliko utrujeni, v globinah ni zaznati, da bi kdo biljardiral ali tolkel kocke v lončkih. Natakarji so zaspani, nekateri stoje ob opornikih pri vratih. Nikomur se še govoriti ne ljubi. Vse počiva, dasi misli že kipe na površje in se skrbi nabirajo v prve potne srage popoldneva. Sonce je nekje visoko, vse prostorje je kakor ogromna umirjena podoba.

Hodil je po ulicah, izbiral senčne strani in se veselil, da je storil, kar je storil. Mesto mu je bilo všeč; meril ga je, kakor da bi mu bilo na prodaj. V njem je žužljalo, da mora hoditi še dolgo in priti daleč, daleč... Njegov trenutek bo nastopil šele ob poznih popoldanskih urah. Imel je na izbiro; ali domov in spopad s spomini, ali vrvež mesta in iskanje vtisov po ulicah. Ulica ga bo vrgla v pravo smer, hodil bo od vogala do vogala, od izložbe do izložbe, od nega razstavnega salona do drugega. Čas bo usmiljen, hitrejši od njegovih misli.

Ko je na Floridi izstopil iz zadnjega salona, se je stresel: vsa leva stran ulice je že bila v temni senci in v njej je kar mrgolelo ljudi. Blizu je bila peta ura ali že čez. Naglo je premislil razdaljo, skočil na bližnje vozilo in zdrvel proti severnemu delu mesta. Ni bilo daleč! Ob parku je avenija, tam bo izstopil.

Park je bil skorajda prazen. Klopi je bilo dovolj, otrok tudi, mater in očetov toliko, da se je mirno pomešal mednje. Na oni strani je bila vrsta limuzin, od tam ga ne bodo opazili.

Začel je šteti vozila. Prsti so nervozno plesali drug ob drugem, pesti so postajale vlažne. Še je bil čas! Otresel bi se svojih policijskih strasti in obrnil hrbet ne samo preteklosti, ampak tudi ljudem, ki menijo, da delajo zgodovino. Kopica otrok se mu je pripodila pred kolena, šli so se svoje igre in se za ves svet niso menili. Le nekaj korakov bi bilo dovolj in iztrgal bi se: življenje bi zenačil z igro otrok, ki ima

naravne, preproste zakone in pravila. Mirno bi odšel domov in jutri zjutraj bi bil spet pred šefom. Bil bi resnično svoboden.

Tam so zaškripala težka vrata. Na pločnik se je za vratarjem pripodila skupina livriranih slug in spremljevalcev nekoga, ki se je bližal svojemu vozilu. Hodil je počasi, z mehkim korakom, okoli pa so skakali, kakor da bi bili odgovorni za vsako sekundo njegovega življenja. Vozilo je rahlo vzdihnilo in zdrselo proti aveniji. Težka vrata so se spet odprla in prizor se je ponovil; v hiši je vladal strog, vojaški režim. Še enkrat se je nutil Tomažu isti prizor in mislil je, da je vsega konec.

Zmotil se je, v ustih ga je zajelo grenkosladko občutje: le kdo mu je rekel, da mora biti, kakor se je njemu zazdelo. Kar brž se bo odpravil, peza dneva mora mimo. Saj se je šef le potvarjal, ga presojal z neke druge strani, če ga je sploh tehtal.

Tokrat so vrata zaškripala. Počasi so se odpirala, človek drugačnega pomena je prihajal na ulico. Videlo se je, kako se z vratarjem tovariško pogovarja, sluge niso letali. Tomaža je počasi dvigalo s klopi in ko je stal pokonci, ga je zajel še val sonca... Opažal je, kako postaja mlahav, le oči so strmele v votlino, ki se je onstran odpirala. Oni na pragu se je obrnil; sloka, nizka, malo zmaličena postava je počasi odhajala proti vozilu, oči so bile za črnimi očali.

— Torej se le nisem motil, je jeknilo v Tomažu in noge mu je zaneslo proti robu pločnika. Obšel je vogal in se ustavil ob aveniji, kamor je vozilo zavijalo. Dolga limuzina se je bližala, tiho in počasi, komaj nekaj centimetrov je bil od vrat, od šip. Lučo je sedel zravnano in Tomaž je mogel videti le še očala, ki so strmela daleč naprej mimo njega.

Kaj je pridobil s tem? Ali je mislil, da bo Lučo vozilo ustavil? Še ozrl se ni vanj.

Še vedno je stal na robu pločnika; ali res prešteva vozila, ki drve mimo? Ljudje za hrbtnom so se prehitevali, mnogi so morali mimo nje-ga čez cesto, nekateri so mu sikali v ušesa "camine, camine!", sam pa je izgubljal tla pod seboj, dasi je stal mirno. Ni vedel, kam!

Počasi je zbiral misli. Bilo bi prav, da bi krenil proti domu in se zadovoljil s tem, kar je ugotovil. Predvsem bi moral napraviti podroben načrt, presoditi, kaj naj stori in kako naj ravna. Obrnil se je v obratno smer in se začel riniti nazaj proti središču mesta. Hodil je in hodil, luči so se prižigale, izložbe so žarele, on pa vsega tega ni videl in je samo grebel vase... Ali ni storil velike neumnosti? Kako dolgo je bil že prepričan, da je prelomil s svetom za seboj. Izbral si je mirno zatočišče, služil kruh... In vendar to neprestano nihanje! Za trenutek se je ustavil in se naslonil na vogal. Ljudje so drveli mimo, na desni se je odpirala Avenija 9. julija, bilo je več zraka. Vsi so vedeli, kam gredo, le sam je krenil pred nekaj urami v smer, kamor ne spada. Ali se mu ni zgodilo prav? Zakaj pa sili na drugi breg? Bil si tam, sedaj si tukaj in še vedno ne veš, kje si, je predlo v njem. Bil je na robu ceste, bil je berač in Lučo je bil toliko plemenit, da mu ni pokazal, kako se mu smili. Ni ga hotel udariti z darilom usmilenja, ustaviti vozilo, ga povabiti...

Bil je na Floridi in hodil od desne na levo. Trgovine so se praznile, ljudje so bili samo še v brivnicah in v barih. Vse je bilo na koncu dneva in veselo, da je bilo tako, kakor je bilo. Prvi večerni hlad je zavel po ulici. Luči so mrzlično zatrepetale in ulica se je zazibala,

kakor da bi zaplesala. Tomaž se je odločil: rešil se bo iz zadrege in storil, kakor že tolikokrat, kadar ga je prišlo. Zašel bo na Lavalle ali naprej po Floridi, se vrgel v prvi kino, ki bo imel na sporedu filme s policijsko, gangstersko vsebino. Gledal bo množice, slišal vpitje, streljanje in videl kupe mrličev — ko bo potem na ulici, bo pozno in ura za vrnitev domov.

Motal se je še po stranskih ulicah, se spet vrnil in prečkal Córdobo. Opazil je, da čas drvi in da je Florida že kar obupno prazna. Tla so zijala vanj mrzlo, asfalt blede, golo. Ulica je bila kot mrlič na paradnem odru, promet je izginjal. Odpadki in smeti so se nakopičili ob robu ulice, dvigal se je smrad po gnilobi.

Upočasnil je korak in skušal pozabiti na vse. Noč je rinila vanj s svojo zgodbo, od reke bo kmalu prišla druga, nato tretja sapa, zadišalo bo po pristanišču. Zajel ga bo čuden val lastne toplote, osladen, pijansko omleden. Vedel je: ustnice postajajo vlažne in mesnato zabuhle, oči bodo začele iskati izhoda v neznano. Telo bo zahrepenelo po baržunasti mehkobi, zaželel si bo božanja in miline. Prividi o podedih se policajih so bledeli, gangstrstvo se mu je zazdelo smešno, detektivski obrazi bodo dobili svoj nesmisel in streljanje bo dolgočasno. Noge so ga bolele, komaj jih je prestavljal. Oči bodo še zrle v izložbe, a nič videle, dušila ga bo žeja po besedi, ki bi bila lepa, četudi nesmiselna. Zavil je po Corrientesu in vedel, da se bo ustavil blizu obeliska. Doživel je poraz, poraz, in lovi se v iskanju tolažbe. Našel bi jo, ako si ne bi zasekal rano, globljo od tiste, ki mu jo je zasekal Lučo s svojim prezirom. Ko bi bilo na cesti dovolj blata, bi legel in se v njem zadušil.

Tam je bil obelisk in na drugi strani so v višini drvele črke. Kaj vse se dá izraziti s skromno abecedo! In ljudje zro v noč, vežejo črke v dogodke, novice, reklamo in že so našli kažipot za večer, za vse življenje. Ob njem stoje, srečni in zadovoljni. Življenje je polno usmiljenja, le on se ni znal znajti, se naučiti, kako se zajema sreča kar s prgiščem.

Zavil je na desno. Kmalu je bil v zatišju lokala, kjer je bilo po stenah polno slik in rekel. Čez nekaj minut bo vanj udarila ciganska godba in mu razbila otožnost. Poznal je natakarjo in natakarji so poznali njegove navade.

Kaj je iskal? Zatretil bolečino s še večjo? Iskal je zadoščenja za poraz, zadoščenja... Tudi to ni bilo res. Rad bi odkril, zakaj je popoldne lovil Luča in kako je mogel šef s tako silo potrkatati na njegovo rano. Kako ga je zanašalo; do cilja je vedno hodil po krivenčasti poti.

Tomaž se je nasmehnil. Natakaro se mu je priklonil in se začudil. Takega ga je navadno videl šele v pozni uri. Prihital je in se ponudil. Toda Tomaž je odklonil in si izprosil čas za premislek.

— Ali bo prišel?

Zjutraj je izvedel, da je Marko Wraber v Buenos Airesu, in popoldne, pred nekaj urami je videl, da je res: Lučo se je peljal mimo njega.

Ko bi imel pri sebi cigareto, bi jo prižgal, se delal, da zna kaditi in gledal tja čez pločnik na avenijo, štel vozila... Lučo bele limuzine z modro tablico spredaj in belimi črkami na njej za tak večerni izlet ne bo uporabljal, je zazvenelo v njem.

Vozila so se ustavljala pred vrati, mimo Tomaža je šumel šelest večernih oblek, lovil je imena parfumov. Lokal se je polnil.

Zunaj je jeknila zavora. Tomaž je zakrilil z roko, natakark je razumel potezo, kakor da je poklical njega. Takoj je bil pri njem in ko je naročal, je bil vesel, da ga ima ob sebi; laže opazuje, kako oni pred pločnikom plačuje šoferja.

Lučo je prišel sam, očal ob vstopu ni odložil. Sedel je, da mu je kazal hrbet in Tomaž mu je bil hvaležen. Ni se zmotil: Lučo se ni spremenil. Začel je razpredati enako strategijo, kakor pred leti. Edino, kar je skrival, je bila zunanost. Dolgo je čakal, da je odložil očala. Nič se mu ni mudilo, od časa do časa se je oziral po mizicah ob nasprotni steni. Ko si je izbral cigareto, je bil natakark brž ob njem in ko mu je prižigal, sta že bila v razgovoru... Bilo je kazno, da natakark dobro razume, ker se je uslužno zravnal, se ozrl po tretji mizici ob steni. Lučo je začel plačevati, natakark je odšel počasi do mizice ob nasprotni strani.

Dekle ob tretji se je dvignilo, se ozrlo po Luču in odšlo skozi vrata, obstalo na pločniku in čakalo. Lučo se je počasi dvigal in tedaj šele je Tomaž opazil sebe in njega v velikem zrcalu na nasprotni steni. Ujela sta se z očmi in Tomažu se je zazdelo, da se mu je nasmehnil. Ali je bil v nasmehu porog, izzivanje? Pri vratih se nanj ni več ozrl, se pridružil dekletu in izginil v noč z njim.

III.

Noč je bila težka in temna, Tomaž je kar čutil, kako ga sesa vase. Pohitel je na vogal in se pognal na tramvaj, edino vozilo, ki si ga je zaželel, kadar je bil v takem razpoloženju. Potnikov je bilo malo, skozi odprta okna je vel hlad in mir. Vozil se bo nad eno uro, voznik bo zvonkljal in preganjal spanec, sebi in drugim. Pod drevesi ob cesti bo vela mlačna toplota, ob vogalih bo tramvaj zavijal in tulil, hropel in cvilil na ovinkih. Pod sencami ne bo nikogar več, ura je že pozna.

Zavest poraženosti ga je zapuščala. Lučo je vedel, kaj je delal in kar je storil, je bilo preračunano. Bližala sta se križišču! Lučo ga bo hotel spraviti nekam, ponuja celo roko. Le kako nerodno in revno je to storil...

Tomaž se je hitro ovedel: Ali si ti iskal Luča, ali je Lučo iskal tebe? Kdo se približuje in komu... Ali se ne igra Lučo s teboj in ve, kaj hoče? Razgrnil je prvo mrežo...

Ob vozilu je sinila v noč zelena jasa in med drevjem je bilo nekaj klopi. Lučo je bil vladar situacij. Dobro je imel preračunane vse trenutke srečanj. Kakor tisto noč v mariborskem parku. Ali ni bilo vse zavito v skrivnostnost, kakor zveni sedaj iz parka in s klopi med drevesi... : ni vedel, kaj je zagrešil, ko je na gričku parka stal ob Luki in poslušal, ko je Lučo napovedal, kam pojdejo Matej, Luka in Janez. Kakor da bi slutil, da je Luka v veliki nevarnosti, ga je prijel za roko in mu jo stisnil. Luka se je stresel po vsem životu, mu zvijal prste, prosil za pomoč. Ko so se potem razhajali, je bil Lučo tik ob njem in slišal je, kako tudi on nervozno lovi zrak. Bil je med Lukom in Lučom in tiho, vdano rekel:

— Luka, jaz pojdem z vami!

Lučo se je obrnil k njemu in rezko siknil:

— Tomaž, ali misliš konspirirati?

Kar vrglo ga je k Luču, skorajda se je naslonil nanj. Luču ni bilo prav, da so Luka, Matej in Janez zaostali in se izgubili v noč. Vedel je, da jih mora vse zadržati pri sebi, storiti nekaj, s čimer jih bo trdno navezal nase in na skrivnost večera. Ko so od kavarne do kavarne kolovratili proti Glavnemu trgu, je strupeno zafrkaval tiste, ki so govorili, da morajo domov. Vsakega, ki je odšel, si je dobro zapomnil. Tomaž je vzdržal in ko so padli v kavarno pod dravskim mostom, je Lučo izginil, jih pustil same. Le dobro jih je pregledal, kakor da bi jih hotel precediti. Tisti, ki so se mu tisto noč iztrgali, so v nekaj mesecih odšli v Španijo. Vrnila sta se od tam dva in Lučo je z njima obračunal v Ljubljani v februarškem procesu 1948.

Lučove mreže... In vendar je bil Tomaž miren, ko je stopal s tramvaja in se po skoraj prazni ulici napotil proti svojemu stanovanju. Slučaj enega dne ga je privedel daleč, po stezah slučajev bo iskal sebe in druge.

Ozrl se je po ulici in se spomnil:

— Kje je Lučo? Noči so njegove trdnjave in ves Buenos Aires nocoj tiho diha in se brezskrbno vgreza v spanje...

Nekega dne se je vozil v službo in prisluhnil razgovoru ter modrosti teh ljudi. Slišal je: ... Desettisočinka ljudi živi samo od slučaja... zakaj bi ne bil tudi jaz ali ti med njimi. Takrat se je hitro obrnil stran od njiju in se zgrozil. Nocoj se je pomiril in se sprijaznil z mislijo: kakšno bi bilo bogastvo, ki bi se odkrilo, ko bi človek odprl vrata samo v eno dušo in se samo za hip razgledal nad njeno vsebino. Videl bi samo eno desettisočinko in bi imel dovolj...

Padal je vase, vedno globlje. Bil je pri dnu in kdor je na dnu, ne pada globoko in udarci ne bole. Tudi najtrša skala se počasi spremeni v blazino.

Ne, ni bil poražen! Prižgal je vse luči v stanovanju in vedel je, da si tega ni upal do sedaj nikdar storiti. Odprl je vrata na balkon na stežaj in se zazrl v nebo. Zvezd na buenosaireskem nebu ob tej uri več ni. Noč je kar zvenela v sproščenost in objemalo ga je nekaj, kakor da bi se mu ponujala rešitev, ki da je že na dlani. Bilo je, kakor doma ob kresu. Spet se je spomnil Luča, ga videval nekje na prazni, žarko razsvetljeni aveniji, pod njim ledena plošča, nad njim požar luči. Če bi imel rakete, bi jih z balkona začel spuščati v zrak in če bi se zgodilo, da bi se ljudje zbrali pod njegovim oknom, bi jim govoril: bliža se, bliža; bliža se zmaga mojega življenja... Ni bil pijan, bil je poln lepih slutenj, ki so ga zalivale.

Kaj je hotel Lučo? Lepe slutnje ob Luču?...

Vrgel je samo mrežo in Tomaž jo je že zagrabil za en konec.

Bližal se je kres in Lučo je prirejal slovesnosti. Še je v vseh glodal spomin na februarске dni in senca justifikacij Janeza Pavlina, Helene Vernikove in tovarišev jih je morila. Tomaž je vedel, kako je z Lučom: proces mu je ušel iz rok, proces ni uspel. Lučo se ga je držal bolj ko kdaj. Kar besnel je, kadar je opazil, da se je Tomaž oddaljil po svoje, da je bil kje z Luko na samem.

To noč je Lučo na ples privedel Marijo. Bilo je sedemnajstletno dekle, daljna njegova sorodnica; kadar sta stala skupaj, so brž sprhneli vtisi, češ da bi mogla Marija biti njegova hčerka. Lučo je ob

mladem telesu preveč vidno plaval v občutju manjvrednosti. Potrudil se je le, da je Tomaža pridržal pri svoji mizi. Marija je bila ves večer ob njem. Plesala sta, se lovila v parku pred hotelom in ko sta se za nekaj časa zasedela na verandi, ju je Lučo prihajal od časa do časa pogledovat... kakor da ju oprezuje!

Bilo je že pozno čez polnoč, ko se je Lučo sklonil k njegovim ušesom in mu rekel:

— Odhajam! Saj jo boš pripeljal domov.

Skozi okno balkona je zavel ostrejši hlap. Zdrznil se je. V srcu je bil še spomin, kako sta drugi dan z Marijo prvič srečala Luča. Bilo jima je, kakor da ju reže v meso, da lije kri; Lučo ju vidi in se samo smehlja...: Ali more Tomaž še dvomiti, da Lučo ni njegov prijatelj?

— Kje je Marija, kaj je z njo?

Pisma so bila na pisalni mizi. Ni se jih upal odposlati...

To noč je srečal Luča in čez Luča se mu ponuja zmaga... Le kakšna? Le kaj meša? Stal je ob pločniku, prosil kot berač — ali za Marijo?

Še dolgo je stal ob ograji balkona in široko zajemal zrak. Ne, ni več v vrtincu in če bi bilo drugače, ne bi bilo toliko svetlobe v njem in bi ne prižgal vseh, vseh luči. Ko je legal, je vedel, da ni več reven in da plava na površje. Diem non perdidi, je ugotovil, ko se je še enkrat ovedel, da je Luča dvakrat srečal. Zjutraj bo imel glavo čisto, vse okolnosti bo mirno razmislil in oddal eno izmed pisem. Poslal bo kar naravnost v Ljubljano in zadaj napisal še svoje pravo ime.

Zbudil se je s težko glavo in z občutkom, da ima mačka. Vse si je zamišljal preveč enostavno in moral je pohiteti, če je hotel priti pravočasno v službo. Pisma seveda ni vzel s seboj — bo še premislil.

Na vogalih je potem ostale dni iskal limuzino z modro tablico in belimi črkami; ni je bilo.

Avantura z Lučom je mimo in prav je, kakor je.

IV.

Prišel je petek in petku bo sledila sobota. Bal se je je! Kam se dati, ko slutiš v bližini človeka, ki bi lahko pomagal, pa je izginil in z njim je splaval kup prividov. Jutri bo sobota, je pomislil, in kaj bo z njim: ruši se mu zadnje upanje, da je še možen most do Marije. Spoznal je, da je s srečanjem z Lučom priplavala vanj tudi ta vera. Navadil se je samote, ker je v njem doslej žarela vera: nekega dne bo pozvonilo enkrat, dvakrat; pohitel bo in na pragu bo čakalo, kar je čakal.

Jutri bo spet šel nekam daleč proč in se vrnil v nedeljo pozno ponoči.

V službi se je potrudil, da svojega razpoloženja šefu ni izdajal. Petek sta namreč preživljala v posebnem razpoloženju. Vedela sta, da je konec tedna. Veselil se je, da tudi šef živi že ves v soboti. Hodila sta mimo, kakor da sta oba v okrevališču, v sanatoriju, kjer je treba izrabit vsako minuto molka in ubranosti.

Malo pred šesto uro je zapel telefon. Tomaž je hotel zapreti vrata svoje sobe. Ne bi hotel, da bi šefa motil ali spravljal v zadrego.

Naj govori, kar se mu ljubi. Zgodilo se je nekaj nenavadnega. Šef mu je dal znak: vrat naj ne zapira. In ko je začel govoriti, je brž spoznal, kdo je na onem koncu. Šef se je nazadnje poslovil spoštljivo in vdano:

— Na svidenje, gospod Wraber.

Tomaž se je še bolj zbral, skušal je mirno delati do konca. Uspešno mu je, dražilo ga je le to, da je šef mirno in enakomerno sopesel. Ko sta se poslavljala, je šef prvi odšel in pri vratih pogrkovaje zapel običajni petkov pozdrav: *Hasta el lunes, señor!*

Mislil je, da je pijan, ko je malo za tem stopil na ulico. Moral se je primerno zravnati, da ne bi ljudje opazili, kako je čuden. V ušesih mu je brnelo, od nekod je bilo slišati godbo, ali pa se je le njemu zdelo... Zavil je za vogalom v prvi lokal in se znašel ob aparatu, v katerega je treba vreči kovanec, pa zazveni godba, ki si jo zaželiš. Ni pogledal na razpredelnico, le godbe je hotel, godbe — divje najprej, potem pa mirne in otožne. Prihajali so drugi, spet in spet drugi, hoteli so tudi oni godbo, pa se ni umaknil. Iskal je ravnovesja. Ko je le bil na ulici, je videl, da je že pozno. Ne, nocoj bo šel peš domov, je sklenil in že je bil v morju luči na aveniji. Jutri je sobota, toda nikamor ne pojde, ostati mora v mestu.

Slabo je spal. Mnogo je sanjal, se prebujal in se mučil, da je spet zaspal. Težko je čakal opoldneva in se v prvih popoldanskih urah znašel pred parkom in gledal, da bi zazrl vozila pred palačo. Ni bilo nikjer nikogar. Potem je čakal, hodil okoli blokov, kvadro za kvadro, čas je drvel, vozila ni bilo od nikoder. Niti vratarja ni bilo na prag. Ko se je začel spuščati mrak, je vedel, da se je zmotil. Krenil je po ulicah navzdol proti središču mesta in na Floridi sklenil, da se reši v prvi kino. Še pogledal ni, kaj je na programu. Čez dve uri je bil spet na cesti, ljudje so ga neusmiljeno butali. Skoraj nikogar ni čutil.

Vse ulice med Majskim trgom in Corrientesom je že večkrat prehodil. Noč je postajala gosta, kavarne in restavracije so se zapirale. Motal se je okoli Floride in po Sarmientu in prijadril do vogala na Maipú. Tu se je promet ob tej uri šele začel. Vrata lokalov so se odpirala in na ulice je bruhala bučna glasba plesnih orkestrrov. Ovijali so ga zvoki tanga in lepljivo melanholičnih mambov. Na pločniku skoraj ni bilo človeka, pred lokali so se ustavljale samo limuzine, vratarji so široko odpirali vhode, gostje so kar padali in izginjali v žareče vale svetlobe. Prečkal je ulico in se naslonil ob opornik trgovine. Izložba je bila močno razsvetljena in vse, kar je bilo razstavljeno, je bilo podvojeno v zrcalu v globini. Zrl je in že neštetokrat vse pregledal, godba je butala vanj, skušal se je vsaj za hip zbrati. V lokal ob njem je bilo najbrž že prevroče, ker so pustili vrata odprta in metalo ga je, kakor da bi bil v dvorani.

Izmučen se je oprl na rob izložbe. Čevlji so mu stiskali noge, kakor da bi bili iz železa. Oči so se mu utrujene pobešale proti tlom izložbe, ko je v zrcalu opazil, kako ga nekdo z druge strani ceste opazuje. Najbrž je že dolgo stal tam; dolgo ga je moral motriti, da ga je prebudil in prisilil, da se je stresel in pogledal, kdo ga gleda. Oni se je premaknil in se mu bližal čez cesto. Najprej je postal ob robu pločnika, za njegovim hrbtom. Zrla sta se v zrcalu. Tomaž ga je gledal iz svojega kota, Lučo je stal kot spomenik. Očal ni imel na sebi.

— No, ali si me le izvohunil, je prvi spregovoril Lučo.

— Vohunil, vohunil... zakaj bi vohunil, gospod Marko Wraber?

— Nimava daleč, kajne? je odsekal Lučo. Govoril je široko in svobodno, kakor da sta hodila tod okoli vsak dan. Že sta bila na stopnišču, nekaj stopnic navzgor in potem na desno v prvo nadstropje, kjer so bile lože. Ko sta sedela, sta se spogledala. Tomaž se je vlovil za rob prta in pomencal z njim... Bil je spet v Lučovi mreži, spodaj v dvorani se je ravno začel program. V sredini dvorane so se začela tla vgrezati, nastalo je globoko žrelo in dvigati se je začela umetna ploščad. Godba je rohnela, kakor da prihaja iz pekla in na vrteči se ploščadi se je začel divji tango dveh samo z barvami reflektorjev zakritih teles. Luči so kakor blazne plahutale nad njima, oder v globini dvorane se je začel svetliti, zelena luč je prehajala v rdečo, rdeča v zlato, modra v srebrno, zavesa se je dvignila in v bledem poltenem brokatu so migotala telesa deklet kot zvezde na nebu.

Lučo je naročal težko vino. Postajal je zgovoren. Že po prvih besedah se je začel spuščati v spomine. Tomaž je mogel govoriti le malo. Lučo je imel boljši spomin. Cigarete si je prižigal počasi, preračunano, besede je izgovarjal razločno in pretehtano. Ko je cigareta nekoliko pogorela, je pepel odrezal z dolgim nohtom mezinca desne roke. Dolžina nohta, bližina ogorka — vse je bilo, kakor da bi moralo biti tako od pamtiveka. Od časa do časa je dvignil pogled in se zazrl v Tomaževe oči. Ni iskal odgovorov, ni bil prav nič radoveden, kako je z njim. Tomaž se ga je ustrašil: sedaj šele je opazil, da se je Lučo zelo spremenil. Lasovje je bilo še obilno in močno, le osivel je čez in čez. Obraz se je stanjšal in novi umetni zobje so bili delani brez razmerja z ostalim licem. Bili so dolgi in strahotno koščeni; kadar se je nasmehnil, je bilo grozno: dvoje ogromnih čeljusti, z zobmi kot želji.

Spodaj je začel plesni orkester, umetni oder je izginil in treba bi bilo iti plesat.

Ozrl se je na Luča. Tudi obrvi so že bile rahlo sive, sivi brki ostro pristrizhjeni. Natakarkar je prinesel že tretjo steklenico. Luču se ni pijača še nič poznala.

Luči v dvorani so ugasnile. Reflektorji so začeli svoj ples. Po hodniku sta se bližali proti njima in prisedli. Tomaž ni dal znaka; ali je bil Lučo? Tomaž se je zazrl na oder, ona ob Luču se je dvignila, da bi gledala na oder. Rahlo se je dotaknila Lučovih ramen. Ves se je stresel, z žarečim obrazom pogledal Tomaža in se skorajda zadril:

— No, ali si kaj izbral?

Ujel je Tomaža v pogledu, mu sledil: ob stopnicah odra sta se znašla z očmi na belem telesu dekleta, ki je moglo imeti komaj sedemnajst let. Lučo ga je dregnil pod mizo, potegnil oči vase in kriknil:

— Ah, Marije še nisi pozabil... Momljajoče je nadaljeval: še vedno, še vedno... ves si Marijin, ali ne, Tomaž?

Lučo je udaril po mizi, kozarci so poskočili, ženski sta zavriskali. Naglo sta zvrnili pijačo vase, pograbili steklenici in ko sta videli, da tujca ne razumeta, sta sami poklicali natakarkarja in naročili še dve steklenici, blodili s prsti obema v lase. Ona ob Lučovi strani je drsela z roko proti tilniku, se vrnila in ga začela ščipati v desno uho.

— Oprosti, nisem ti hotel razbiti večera, je zahlipal Tomaž in že hotel nadaljevati: Da, in Marija — a se je ustrašil Lučovega

pogleda. V njem je bilo vse: ironija, zavest zmage, gorel je v navdušenju, kakor da je lovec z bogato divjačino v roki. Niti najmanj ni bil pijan in se ne bi upijanal, če bi nocoj izpraznil sod brez dna... Vedel je: Tomaža je zadel... Zdaj, zdaj se g. bo usmilil in mu zadal milostni strel. Rahlo je dahnil:

— V soboto odpotujem iz Buenos Airesa. Odidem na jug.

Vse ti povem, pred teboj nimam skrivnosti, igram se s teboj, kakor hočem — vse to je slišal Tomaž, dasi Lučo ust ni več odprl. Delal se je, kakor da ga Tomaž sploh več ne zanima.

— Hvala, Lučo, odhajam. Ali boš še ostal? Kar ostani! — je padel v smešnost; govori, kar mu ni bilo treba.

Lučo je nakrat spremenil poteze obraza, kakor da bi se šele sedaj zavedel, kaj je storil. Postal je vljuden in dodal, da pojde tudi on. Če želi, ga popelje domov s svojim vozilom, se je ponudil. Bila sta na pločniku, le nekaj korakov od vozila. Lučo se je hitro okrenil in se zazrl v Tomaževe oči:

— Ne, jaz se vrnem!

Tomaž mu je podal roko, se naglo odtrgal in že hitel proti Corrientesu. Ali se bo oni res vrnil, ga je žgalo v glavi. Rad bi se ozrl in pogledal, ali je vozilo še tam. V bežni sencji je izrabil trenutek, hitro je okrenil glavo, vozilo je še bilo na svojem mestu. Pognal se je v vrvež avenije, mimo je privozil tramvaj, vozač je započasnil in Tomaž je obstal na stopnici in se mogel ozreti po Maipuju v vsej dolžini. Lučo je stal na pločniku in zrl za njim. Ves je bil v valu rdeče in zelene svetlobe, lasje so se mu čudno svetili, kakor da bi goreli v plamenih.

V.

Ko se je zjutraj prebudil, je bil spočit. Priznal si je, da že leta in leta ni tako dobro spal. Bila je nedelja, v bližnji cerkvi je vabilo k prvemu opravilu. Čutil je, kako je bilo v njem jasno in čisto. Razpredalo se je ugodno po telesu, blažilo ga je: na blazini je ležal, kakor da ga dvigajo, da ga neso, neso, neso... Sklenil je: v cerkev se mu ne mudi. Spet si je zaželel, da bi imel pri roki cigareto in da bi znal kaditi. Prižgal bi in gledal; v valovih dima bi se risale slike in bi plavali prizori. V tilniku ni bilo morečega bremena, izginilo je. Le kdaj se je zgodilo?

— V soboto odpotujem, si je dejal v ognju.

Naglo se je opravil in še predno je šel v cerkev, je že znosil kovčke ob omare. Še cel teden je imel časa. Toda začelo se bo takoj danes, je sklenil. Iz cerkve bo šel na Constitución, kupil vozne listke, se vrnil in začel pripravljati prtljago.

Na Constituciónu je začel omahovati. Blagajne za predprodajo še niso bile odprte. Opletal se je pred bližnjim kioskom in prebrskal že skoraj vse, kupil dve reviji in še ni vedel, kam bo pravzaprav potoval. Odšel bo na jug, toda argentinski jug je velik kakor vsa Evropa. Na srečo je mogel izbirati med dvema glavnima progama, ali v Mar del Plato ali v Bariloče. Hodil je po ogromni dvorani in se oziral, kdo bi mu pomagal. Prehodil je že skoraj vse perone. Ljudje so hodili počasi, danes se ni nikomur mudilo. Včasih je na obrazih ljudi pogruntal, kaj naj stori... Spet se je ustavil pred

blagajnami in čakal. Ni bilo nikogar in uradniki za okenci so zrlj vanj in ga opazovali: le kaj okleva? Preštel je število črk enega in drugega kraja in ker mu je bilo število osem ljubše, je pristopil in glasno rekel: Bariloče. Potem je vljudno izražal željo: naj mu dajo mesto v kupeju za dva, da bo sam s sopotnikom, ker večje skupine ne bi mogel prenašati... Blagajnik mu je ustregel. Opravila sta hitro. Bilo je v redu: v soboto popoldne in na vlak Tronador!

Vozni listek je bil v žepu in za negotovost ni bilo več časa. Ko je v pondeljek zjutraj prišel v pisarno, je bil brž pred šefom in mu spregovoril, še predno je oni odložil palico:

— Vzamem dopust, nastopim ga jutri, v torek, dá v torek. Le kdaj je pomislil na to, da bo nastopil dopust že v torek? Ali se je zbal šefa? In če bi mu odrekel? Odgovoril bi mu, da zapušča službo in sicer takoj...

Šef je lagodno sedel, začel odvijati cigaro, jo dolgo slinil in prirezoval. Ni dvignil pogleda in je počasi spregovoril, ko je potegnil prvi dim vase:

— Mislil sem, da boste potovali v soboto. Sicer pa prav: lahko greste. Ali želite predujem?

— Ne, ne, predujma nikar... in na dopust grem v sredo. Bilo mu je vroče in če bi ga šef vprašal, ali gre v Bariloče, bi se mu zlagal, da ne...

VI.

Tomaž Leskovar je sedel v naslonjaču, edinem v stanovanju. Rad je posedal v njem, ker je bil nizek; večkrat si je ponavljal misel: kdor nizko sedi, se najbolj počije. Ob omari so bili kovčki in se jih od nedelje ni dotaknil. Bil je zadovoljen: vse je že stlačil, kar je bilo treba. Ves teden je odlagal in se trapal s strahom, kaj bo, ko bo moral začeti.

Bilo je na predvečer pred odhodom iz Ljubljane. Ležal je na kavču in počival. Kako se je zmučil, da je spravil kovčke v red. Takrat je pozvonilo, bila je Marija; prišla je za slovo. Ni ji povedal, kako je z njim, ni vedel, kako bi storil. Glas mu je bil skorajda zadirčen. Spet je legel na kavč, Marija je odprla radio in ko je slišala plesno glasbo, je začela peti in plesati okoli kovčkov. Ali je slutila, kaj misli? Zrl jo je, jo poslušal in se še vedno vpraševal, kako naj ji pove... Nakrat se je prekinila in začela odpirati kovčke. Vse je prevrnila, spraznila in začela znova.

— Moraš se navaditi! Zapomni si, kako ti pravim: na dnu so vedno čevlji, potem pride suknja ali težja obleka, zgoraj perilo, na vrhu pižama, potem volneni jopič in nad vsem toaletna torbica... Ali si razumel?

Nič ji ni odgovoril, le tiščalo ga je v grlu vedno bolj.

— Tomaž, Tomaž, reva bo tista žena, ki bo tebe dobila!

Potegnil jo je k sebi, ji odgrnil lase, ji nesel ustnice na rob ušesa:

— Marija, Marija, čuj: ti boš reva, da, reva, moja reva, moja srečna reva!

Vsa se je stresla, se zavrtela, kriknila:

— Da, Tomaž, tvoja reva bom, tvoja reva — srečna reva!

— Marija, odhajam v Pariz in me več ne bo. Ali me boš počakala...

— Bom! Tomaž, bom!

Zjutraj sta bila na postaji. Tik pred odhodom vlaka je prišel še Lučo. Opazila sta ga od daleč. Nista se smela obrniti, da bi mu kazala hrbet, zato mu je z nasmehom na ustih pripovedovala:

— Luča se bojim! Ali veš, bojim, bojim! Včeraj je odprl miznico pisalne mize in sem opazila revolver. Vprašala sem ga, kaj misli. Rekel je: to bom uporabil, ko bom razočaran. Tomaž, bojim se Luča... bojim se ga.

— Marija, zapomni si: ko boš v stiski, pojdi k Luki, on ti bo pomagal.

— K Luki, duhovniku-odpadniku?

— Ne, Marija, ne k odpadniku, k Luki — duhovniku, da, k Luki — duhovniku! Nanj se zanesi...

Lučo je že bil ob njiju in ko ju je nekaj časa opazoval, je grknil:

— Smehljata se kakor tista dva, ki imata usta polna kislega grozdja.

Dan je lezel v pozen popoldan, ko se je odločil, da napolni kovčeka. Z veseljem je opazil, da ima v rokah še kose oblačil, ki jih je Marija zadnja imela v rokah. Šlo je hitro, zlagal je lepo in previdno, kakor da bi stala Marija za hrbtom.

Sedaj ni počival zaradi utrujenosti, le čakanje ga je mučilo. Gre h koncu, si je rekel. Poklical bo hišnikovega fanta in ga poslal po taksi.

Po dolgih letih odhaja na prvo daljše potovanje. Bil je miren. S fantom sta znosila prtljago v pritličje. Rahlo ga je spet stisnilo v grlu: ali bi ne bilo bolje, da vse skupaj spremeni. Ali se sme zanesti samo na tisto, kar je vzkliko v njem? Če se je nalašč upijanjal?

Pred vrati ga je potolažil obraz šoferja, ki je kar žarel veselja, da more voziti potnika na Constitución. Bil je zgovoren in je prvi pozdravil.

— Buenas tardes, je odgovoril Tomaž in brž povprašal, ali bosta prišla pravočasno na Constitución. Gre za vlak Tronador.

— Sí, señor, como no — je hitel oni. Oba bosta zgovorna, prav taka, kakor to zahteva lepa sončna sobota. Vozila se bosta po skoraj praznih ulicah; kakor da bi vozila po plesni dvorani, je razlagal šofer.

—Vamos! Adiós, je zaklical Tomaž še hišniku.

— Por abajo? je vprašal šofer. Seveda, kod drugod! Kadar se odpravlja na tako pot, mora izbrati najlepšo smer. Le zakaj? Ali ga ne vleče Lučo, kamor hoče in ali sam ne silí za nečim, kar je le privid, samo prevara zanesenjakov?

Bila sta že na planjavi golfa, trate in livade so bile kakor preproge, polne barv. Sonce nad njimi je viselo mirno, nebo je bilo prozorno. Po mestnih ulicah šofer ne sme trobiti, tod pa se je predajal svoji igri in presenečal sprehajalce, da so prestrašeni odskakovali. Med vrtovi in nasadi palermskih parkov je vozil zložno, kakor da ne bi hotel motiti mir prostora, kjer kraljuje samo lepota. Ozirala sta se po stezah in kotičkih, kakor da bi bilo treba komu povedati, da sedi v taksiju potnik, ki odhaja v Bariloče, ki bo čez nekaj minut na vlaku, na Tronadorju.

Šofer je govoričil in govoričil. Hvalil se je, da vozi k Tronadorju vedno le srečne in vesele potnike. Križ je z mamicami! Blizu Consti-

tuciona se spomnijo, da ne vedo, ali so v kuhinji in kopalnici zaprle plin. Včasih se mu primeri, da mora prevzeti nalogo, da se vrne k hišniku; seveda je bil plin zaprt, okna zastrta in vrata v redu zaprta. Oni, ki drve proti Bariločam, so lahko podvojeno pomirjeni in srečni; ni redko, da jim piše in vse podrobno razloži v posebnem pismu. Nabral si je s tem že kopico prijateljev in znancev in že leta in leta jih vozi samo on na kolodvore. Rad vrši svoj posel, ker ve, da vozi samo dobre, plemenite ljudi.

Tomaž je bil srečen. Lepim mislim in besedam so drvele lepe slike nasproti. Iz parkov sta morala zaviti na avenijo. Tlak je polzel pod njima, kakor da bi cesto požirala. Hiše so kipele v sončno nebo; res, ob tej uri je bil Buenos Aires prijeten. Na Alem je že padala gosta senca. Daleč spredaj se je nebo spremenilo v težko, modro ploskev, ki se je dotikala tal. Bilo je tako, kakor da bi bil tam konec sveta: tam je jug, tam je sreča — in tam je...

— Tam bo Marija! je kriknil.

— Sí, señor, conozco en el sur una estancia Tambo María.

Ni mu odgovoril. Kaj naj mu le reče? Odhaja na vlak! Ali naj mu prizna, da pravzaprav ne ve, kam se pelje in zakaj? Pogledal ga je; oba sta se nasmehnila, kakor da bi hotela uganiti, zakaj govorita nesmisle.

Bila sta pred kolodvorom. Obema je bilo žal; prišla sta prekmalu. Tomažu je ura pokazala, da je do odhoda vlaka še celo uro. Pripodili so se postreščki in lovili prtljago. Šofer še ni pustil. Manevriral je, da je vozilo spravil prav ob rob pločnika, in je mogel Tomaž stopiti nanj, kakor da bi stopil na preprogo.

Slovo s šoferjem je bilo skorajda ginljivo. Ločila sta se kot stara prijatelja in malo je manjkalo, da Tomaža ni naprosil, da naj mu sporoči, kdaj se vrne; prišel bi ga počakat. Tomaž mu je stisnil nekaj bankovcev. Po stopnišču je slišal za seboj kot psalm pojoč slap besed pohvale in dobrih želja.

Časa je bilo na pretek. Stara strast ga je zgrabila. Ko je spravil kovčke v svoj kupe, je šel gledat, kako bo na poti. Rad je imel lokomotive; nikdar jim ni mogel dovolj zavidati lepega posla. Koliko veselih in srečnih obrazov je bilo v vagonih, slone ob oknih in prodajajo srečo na vse strani. Tam spredaj pa je lokomotiva in brez nje vsega tega ne bi bilo.

Bil je že daleč od svojega vagona. Pred njim je bila lokomotiva v vsej svoji veličastnosti, nad njo so se pneli oboki postaje in temneli v prve obrise senc. Sonce je žarelo v vrhovih stebrov. Če bi bil tisto, kar ni, bi kot otrok poskočil na tender, se pridružil strojevodji, vrtil med vožnjo vijake in lovil vzmete: proti Bariločam bi vozil vlak blaženosti in sreče.

Ozrl se je in videl, kako naglo je pošel čas. Stopil je hitreje in iskal na vse strani, da bi našel izhod ali pa zaklon, kamor bi skrčil nemir, ki je bil v njem vedno hujši. Proti prednjim prtljažnim vozovom so drveli preobloženi vozički in ropotali mimo. Pohitel je tudi on in že od daleč zagledal skupino ljudi pri svojem vagonu. Prijatelji v Buenos Airesu imajo lepo navado, da prihite pospremit znanca, ki odhaja v Bariloče. Pospešil je, skoraj stekel.

Če Luča ne bo na ta vlak? Le kdo mu je rekel, da bo Lučo res potoval v Bariloče? Lučo in šef sta dobro vedela, kaj je počel in kod je hodil. Tekal je za Lučom, oni pa se mu je lahko smejal in mu

očital, da vohuni... In ker je Lučo ujel njegov pogled ob dekletovem telesu, drvi sedaj z njim na jug, ker je Lučo spregovoril ime Marije...

Rokoval se je z znanci. Slutil je, da v njem ni več pravega veselja, postaja raztresen in živčen. Pognal se je čez stopnišče k oknu. Hlastno se je začel ozirati proti vhodu, kjer se je ob vratarju prerivalo že mnogo ljudi. Povzpel se je, da bi videl, ali je kje Lučo. Nikjer ga ni bilo videti.

Mora biti zbran, si je dopovedoval. Vse oči so na njem in vsem mora v redu odgovarjati. Ni se smel izdati! Od časa do časa je pogledal na uro. Bilo je še nekaj minut do odhoda. Začeli so mu rahlo očitati, kako je lepo, da ima potovalno vročico... Ne bo dolgo trajalo, še pet, še štiri minute in vlak bo krenil.

Še nekaj minut! Nasedel je, Luča ni od nikoder! Sicer pa, zakaj bi moral biti? Na sosednem tiru je vlak v Mar del Plato in Lučo verjetno že sedi v svojem kupeju na drugi strani in se mu smeji.

Dve minuti še, so mu doneli veseli glasovi; sprevodniki so začeli loputati z vrati. Le redkokdo je še prihitel k vratarju in se pognal v svoj vagon. Luča ni bilo.

Vlak bi moral odpeljati in zelena lučka ob lokomotivi je že dajala znak za odhod. Bilo je že minuto čez, da — že dve minuti je bilo zamude.

Takrat se je pojavil v globini lope. Lučo je potoval kot uradni potnik, kot vladni gost in spremljala ga je jata uradnikov. Železniški uradnik je dajal vratarju znak, da vlak ne sme kreniti, dokler Lučo ne pride do svojega vagona.

Tomažu je postalo vroče. Kaj bo, ako kdo opazi, kako je z njim? Znanci so bili usmiljeni, se šalili. Veseli so bili, ko so videli, kako je prizadet in kako ga je že samo veselje odhoda zdelalo.

Lučo se je pred vrati perona poslavljaj. Vljuden in zravnar je vsakemu dajal roko v slovo. Ko je prišel skozi vrata, je stopil še h kiosku in začel gledati časopise. Naglo je nekaj izbral, se oziral, se predrzno zazrl v Tomaža. Motril je skupino pod njegovim oknom. Tomaža je veljalo mnogo, da je ohranil pozornost vseh obrnjeno nase. Nikdo se ni ozrl proti vratom in proti vhodu. Ni se jim zazdelo čudno, da ima vlak precejšnjo zamudo... Lučo je dal znak nosačem, krenili so naprej proti njegovemu vozu.

Tomaž se je sklonil še globlje in govoril, govoril, govoril. Lučo je šel mimo tik za njihovimi hrbti. Gorje, če bi se kdo ozrl! Bili so med njimi Ljubljanci, ki so Luča mogli, morali poznati.

Señor Marcos Wraber je mirno korakal mimo.

Lučo je že izginil v svoj voz, le nosači so hiteli in odnašali zadnje kose v kupe. Uradnik ob vhodu je dal znak, da je končano, zvonci so zapeli, lokomotiva je zavriskala, vlak je začel drseti. Sprevodniki so kričali, skakali v vozove. Tomaž je še uspel dati nekaterim roko, vlak se je že zibal. Pod seboj je čutil prve vozle tračnic, skupina je ostajala zadaj, vedno manjša.

V njegovem kupeju ni bilo nikogar. Ležišče nad njim ni bilo prodano.

— Sam v kupeju? In kaj bo počel Lučo?

Nad zavoji je lokomotiva piskala, vlak se je trgal iz zadnjih vezi postaje. Hitrost je naraščala. Bili so že nad ulicami predmestij.

Kam naj gre, kaj naj stori? Zamudil je natakarja, ki je hodil po vlaku in delil listke za prvi turnus večerje. Čakati bo moral do drugega in to najmanj dve uri.

Čutil je, kako ga obliva mrzel pot. Torej je le zadel: Lučo gre v Bariloče in se skozi vozove preriva k njemu...

Lokomotiva je spet zapiskala, dolgo in grozljivo, ozrl se je skozi okno in opazil, s kakšno silo drve mimo peronov avellanedske postaje. Lokomotiva je rezko siknila, ko so bili zunaj na prosti progi.

Trl je prste in nemočen opazil, kako so vlažni. Začel je brisati pot s čela in opazil kapljice potu na rokah.

Leseno ogrodje vagona je ječalo, lokomotiva je spet dolgo tulila, bili so pred novo postajo. Šipe so se tresle, mimo so švignile tablice z napisom Gerli.

Lokomotiva sploh ni nehala tuliti. Bližali so se dolgi postaji in kar blisnili ob njene perone. Pogledal je skozi okno:

— Lanus... Lanus... L-a-n-u...u...u...s, je bral in zlogoval s piskanjem tam spredaj.

Vlak je skakal čez tire in ko je zletel čez nov vozni prog, je Tomaža kar vrglo. Vse se je treslo in ropotalo, zaslišal je trkanje na vrata. Okna in deske so ječale in butale... mogoče se je zmotil.

Ne, trkalo je kar naprej. Stopil je počasi proti vratom, se za hip ustavil, prisluhnil, če je res in se hotel še nečesa domisliti. Zbiral se je in zlogoval besede, ki jih bo Lučo spregovoril, ko bo odprl vrata. Hotel je biti trden, a je že slišal, kako je govorilo v njem:

— No, Tomaž, povej: ali bom moral res jaz trgati krinke s tvojega obraza...

Pristopil je k vratom in začel vrteti kljuko. Vrata so se počasi odpirala.

(Odlomek iz romana.)

čas na tribuni

ČISTO NA ROBU

Neke vrste pismo. Misli v večernem brzcu iz Hiroshime v Tokuyamo, oktobra 1958. In potem.

Skoraj bo noč. Morje se sveti v zadnjem odlesku, ribiška ladja z belo lučjo hiti domov. Nocoj ne bo hudega vetra, počasi se lahnomodra megla spušča na pobočja, ki padajo v globino, noseč ukrivljene pinije. Pravim si: to je popolna podoba hrepenjenja. Naenkrat spoznam, da je mogoče ves svet razdeliti na prostore, ki vsak govore s svojo besedo žalosti in veselja, hrepenjenja in igranja, in posesti in podobe. In vsak prostor čaka na človeka, da vstopi vanj in se čuti blizu Skrivnostnega Doma. Ne vem; nisem najbrže v doslej povedanih stavkih dovolj jasen; a nimam želje, da bi se izrazil jasneje; skoraj se bojim, da uničim resničnost dojetja; in dosti moderne proze in poezije je rojene iz istega doživetja in enakega strahu. Zakaj bi vdirali v podrobnosti in logične zveze? Ne tajimo jih, a jih trenutno ne potrebujemo. Zadovoljni smo, da smo ujeli lesk posebne stvari, ki je lepa prav zato, ker ni bolj jasno izražena. To velja posebej za odnos do sočloveka. Resnično življenje obstoji iz neštevilnih srečanj oči, nasmehov, molkov, gibov, senc. Kar leži na dnu naših duš, ne povemo naravnost; sploh ne povemo z besedami. Ta točka (in zame je dejstvo) stoji dostikrat kot signal med menoj in moderno slovensko dramo odnosno dramskim besedilom. Toliko besed, toliko razlaganj, toliko intimnosti v besedah. Življenje ni takšno. Beroč dramo jo gledam pred seboj in se čudim, da ljudje te drame sploh ne morejo živeti v dvajsetem stoletju. Morda pa so se rodili v devetnajstem in bodo kmalu umrli. Naj kmalu umrejo.

Bojim se, da bi ljudje nehali kritizirati moje pesmi. Rad bi se poboljšal; rad bi, da bi bralci imeli toliko veselja ob njih, kot ga imam jaz ob doživetju. Pravzaprav zmeraj pojem pesmi ob dotiku s stvarmi in obrazy; a je težko vreči vse to na papir. Kritiki lepo povedo, kaj čutijo, če kaj čutijo — je neke vrste intro-altru-spekcija. Čudna beseda, a še se mi ni zmešalo, ker tu skoraj vsak dan dežuje, vljudno, po japonsko.

— — —

Tolikim pesmicm zdaj prisluškujem, toliko dežel lepoto sem shranil v skrbno čuvane predale svoje zavesti, toliko pomanjkljivosti čutim v svoji lastni pesmi, da ostane le veliko hrepenenje in trdna volja — po milosti božji, saj me preteklo spominja moje trmoglavosti in slepote —, da izrabim svoj dar. Ne le da skušam najti napako svojih lastnih "stvaritev", prisluškujem življenju in pesnim drugih pesnikov, zmeraj varujoč svojo obliko in misel; napišem pesem, se čez nekaj časa spet povrnem k njej, da odstranim lahkomiselne besede. Mislim, da v moji podzavesti nekje signalizirajo dobri nasveti mojih prijateljev bralcev, a v glavnem je milost — milost dela prej protivne stvari samoumevne in prijetne.

— — —

Spet sem prebral prijateljevo knjigo. Nisem je mogel odložiti, tako zanimivo dramatično, mogočno je pisana. Vendar je nekaj gibov in opisov govorjenja še konvencionalnih. "Ihteče šepetal", "zazdelo se mu je", "in potem se mu je začelo". Ljudje današnjega časa ali manj kažejo na zunaj, ali pa namesto glagola ljubijo sliko, ki opisuje "genezo": to, kar se jim zdi, je; in vendar tako, da vsi vemo: je privid.

— — —

Dober sklep sem naredil: manj bom pisal, več bom bral. Vztrajal sem ob branju pesmi različnih narodov; a zdaj sem spet izgubil zanimanje. Napisal sem pesem o pogrebu dobrega sklepa. Mislim, da je dostojen finale.

Pogreb in smeh.

Še enkrat pobožam usodni les,
zasujem jamo in svečo ugasnem.
Veliki oblaki varujejo obzorje.

Sobota je, šepnem premrzlim rožam
kot da jutri bo čisto drugače
in lepše.
Začujem popevko. Stopam. Pôjem.
Svobôda raztrga oblake —

dobri sklep, počivaj na veke!
Skoz morje in strah se svetlika navdih
za novo pesem.

— — —

S prijateljem pisateljem se pogovarjava o pisanju, o zamisli, o dozo- relosti zamisli. Mislim, da se dá ta problem "napasti" in "rešiti". Morda zavisi od ostvaritve celega novega sveta, ki ga umetnik nosi v sebi in na papirju. Pesnik ima v pesmi lažji položaj, ker je pesem le segment, izsek sveta. Pisatelj pa mora ostvariti cel svet ljudi, časa, prostora. In to vse mora čisto logično stati pred njim. Tako kot pred Stvarnikom, čeprav je potem svet logično nelogičen. In vsak del tega novega pisateljevega sveta

mora biti živ = ustvarjen, in kakor se pisatelju posreči ustvariti toliko čudovitih bitij, se mu bo posrečilo tudi drugo: zato je treba morda predvsem časa. Hladnokrvno določiti na papirju najbolj blede točko svojega novega Sveta, in potem živeti z njo, noč in dan, iti stran od nje, ubiti jo, oživeti jo. Saj je pisatelj njen stvaritelj. Proces oživljanja je isti kot pri ostalih bitjih; glavnim junakom posvečamo toliko pažnje v življenju in vendar funkcionira poleg in okoli njih toliko drugih svetov. Ko je svet na papirju trdno in močno zgrajen, je ostalo le vprašanje tehnike in glasbe besede.

— — —

Pred kratkim sem bil tri tedne ob jezeru Fudžijamo (bajno, kljub dnevnemu dežju) in osem dni v 300 let starem budističnem templju z japonskimi srednješolci (sijajno, zmeraj sonce in vsak dan štiri ure plavanja). Ob taborskem večeru sem jim zapel: Soča voda je šumela, Ti boš pa doma ostala, Gor čez izaro; ta jim je najbolj ugajala. Je dejal nek japonski učitelj: "Zdi se mi, da ima slovenski rod mnogo skupnih stvari z Japonci." Razložil sem jim bil vsebino pesmi.

— — —

Vas dan je poln. Snovi za pesmi ne manjka. Meni se zdi, da je življenje, ki je živeto za eno samo, veliko, vredno, neizmerno idejo, idealni pogoj za umetniško enovitenje vtisov in trenutkov. Seveda je ta ideja čisto osebna stvar, čisto osebni vidik na njej, tudi če kdo jemlje tako vseobsegajočo in enostavno misel kot je Bog. Tukaj se včasih problemi in težave nakopičijo do piramide skoraj pri svodu — a življenje za eno idejo, misel nanjo, ostane enotnost in enotni pravec kljub tajfunu. Kdor pa izbere idejo Boga, jo mora spoznati kot idejo osebne realnosti; kot osebo. Da, On ima interes v umetnosti!

— — —

Luč v tretjem razredu brzca je močna za branje. Berem četrti letnik Meddobja, 1-2. Ni dobro človeku, da je sam na dolgi vožnji, Miss Meddobje! Kako si očarljiva v belkastem plašču s črnimi pikami; s telesom zmeraj mlade, da — moderne. Vesel sem novelic Neve Rudolfove. Vsaka vrstica teži v napetost, ne mislim na revolversko napetost. Nekaj pomembnega se kmalu in hitro zgodi. Ljudje so ljudje. Večkrat se mi zdijo druge slovenske novelice predolge, preplitke, prestatične, pre —. Morda pomenijo za devetnajsto stoletje mojstrovino; morda. V pisanju novel in novelic nas drugi narodi prekašajo. V knjigi, ki jo navajam po spominu kot 100 novel katoliških avtorjev našega stoletja (100 novels catholic authors of our century), je vsaka stran mojstrovina, majhen film, globoka pesen. Ko sem prebral to ali ono povestico v njej, sem si želel celo knjigo z nadaljevanjem. Čutil sem življenje. Razumel sem ga in postal bogatejši. Vesel sem Truhlarjevih pesmi. Ne le, ker so lepe, marveč ker jih je spesnil strokovnjak za duhovno življenje. Ni nasprotja med pravo vero in umetnostjo in osebno popolnostjo. Ni ga. Prosim Te, sv. Frančišek Saleški, zaščitnik katoliških literatov, napravi Miss Meddobje še lepšo, še bolj privlačno, še bolj drzno, še mlajšo. Vesel sem Komarjevih distinkcij. Nekateri bi res mogli napačno brati njegova modrovanja v prejšnji številki Meddobja. A jaz sem jih bil

z veseljem in velikim zanimanjem še enkrat in še enkrat čital. Ostra in plodna opazovanja. Podobno kritiko je mogoče najti v nemških, francoskih, angleških in ameriških katoliških revijah. Saj je ni takozvane katoliške družbe, ki bi bila popolna v vseh posameznikovih podvigih. Ni je. Upam, da bom kdaj mogel imeti celo knjigo Komarjevih konstruktivnih raz-mišljanj. Koristile mi bodo pri mojem pastoralnem delu. Nekje na črti skupne človeške narave se slovenski in japonski vernik tesno dotikata.

Čisto na robu zemlje drvimo k cilju. Včasih se za dve minuti ustavimo. Zrak in popotniki se menjajo. Resnično, čas beži pred enoličnostjo trenutka. Ne morem si prav razložiti, zakaj prav zdaj mislim na detektivske povesti, ki jih še ni v programu SKA. Lične, žepne izdaje povesti, Agathe Cristie in Charra in Maurice Leblanca je mogoče dobiti celo v Tokiu. Sam sem začel brati Christi-no povest o žalostni cipresi v japonščini. Francozi in Angleži in v zadnjem desetletju tudi Amerikanci so razvili detektivsko povest v visoko umetnost. Gospod Adenauer jo bere ob prostih večerih za razvedrilo. Ljudje, ki igrajo šah, bodo razumeli, zakaj pomeni dragoceno razvedrilo. Razbremenjeni in vendar prijetno koncentrirani duha na nekaj drugega, duhu sorodnega, z življenjem najtesneje povezanega. Na dnu detektivske umetnosti je zgodovina greha. V diagonalni smeri od mojega okna sedi mož z mesarskim obrazom in nemirnimi očmi. Močne roke se mu komaj opazno tresejo. Zdaj vem, zakaj sem mislil tako dolgo na kriminalno novelo.

Tokuyama. Rdeč plin gori iz enega izmed dimnikov petrolejske čistilnice. Toliko je luči na dimnikih ob temni obali; kot božično drevo gorijo, čisto osamljene. Prijetno drdranje vlaka in misli je končano. Ko hodim po ulicah, ki so še v popravilu, naenkrat padem v veliko jamo; le zvezde na robu se mi smejejo. Škoda, da ni v programu SKA humorističnih novelic. Sploh nam nekaj takega manjka. A dobro bi nam delo, ko bi se mogli odmakniti z begunsko-potniških tirov in premeriti širino in globino usode in se smejati nad tolikimi čudnimi dogodivščinami v njej. V moji jami ni bilo vode; in na mojem telesu ni bilo trebuhov. Škoda! Vaš vdani

Vladimir Kos

črke besede misli

r u d a j u r č e c

DOGAJANJE JE SKROMNO — — —

II

"Sans le Mystère, la vie serait irrespirable."

Gabriel Marcel

Življenje je polno dogajanja, vsaka zgodba pa ima samo eno resnico. Srce gre svojo pot in si splete podobo s svojo resnico — in ta resnica je pristnejša od resnice same... Človek se tej resnici predaja in hodi za njo, ker mu more slediti tja samo tisti, komur ona odpre srce.

Spet sem bral zgodbo o dogodku pred več ko tridesetimi leti. Na odru mariborskega gledališča sta nastopila pesnik futurist Anton Podbevšek in komponist Marij Kogoj. Prvi je recitiral pesmi iz svoje zbirke. Človek z bombami in Kogoj ga je na klavirju spremljal. Pesnik je bral monotono, le pri besedici "kakor" je sikajoče zapel: in poet pri klavirju je spočel novo podobo, novo vizijo. Kronist pri tem spominu danes žalosten dodaja, kakšna škoda je, da tedaj še ni bilo magnetofona, ki bi ohranil za večnost doživetja genija pri klavirju.

Iz arhiva je lansko leto ljubljanska Opera izkopala Kogojevo opero Črne maske: na odru je šel mimo človeških oči čudež, močnejši od onega, ki se je dogodil ob premieri pred tridesetimi leti.

Tak je bil nastop prve generacije po prvi svetovni vojni. Besede so v njenih ustih dobivale strašljiv pomen, misli so zvenele nenavadno, skorajda revolucionarno. Bistvo ni bilo v besedi, misel je nakazala samo vizijo — razumljivo je bilo samo tisto, kar je bilo v srcu. Pred slikami ekspresionistov je bilo dano priti blizu vsebini, v glasbi celo do dna.

Konflikt s stvarnostjo je bil nujen — in kdo je bil zanj odgovoren? Po stenah so obešali lepake in oznanjali programe — notranje življenje bi se naj organiziralo v kalupih in pododah, ki so razpadale. Nastal je prepad — besede so dobivale drugačen pomen.

Umik v molk je bil edina rešitev; bil je molk, ki je zvenel in pel kot poje v človeku, ki se pripravlja na vigilije. Kdor je razumel znamenja časa, ni mogel mimo. Cela generacija je legala v molk. Ko so menili, da se odpira nova doba stvarnosti v umetnosti, je za nekaj časa še bilo dano, da je zavladal surrealizem. Odmev na tisto, kar se je zgodilo petnajst let poprej.

Bilo je kakor zakleto: nad človekom je bilo in ga ni izpustilo. Bivam v sebi, toda misem, če ne bivam še v nečem drugem...

Človek se je zbal za notranjo svobodo, obdajal se je z molkom, samoto.

Iz Sovjetske zveze so prihajale prve novice: človek ni svoboden, če nima stalno pri sebi osebne izkaznice in ne more potovati iz kraja v kraj, če nima potnega lista... Državni uradi so izdelovali karakteristike državljanov in slučajji niso bili redki, da so bile o istem državljanu izdelane različne karakteristike. Kot žarometi so zasijale nanj — in morali so ugotoviti, da so se zmotili. Na zapadu ni bilo drugače: človeka so skušali razložiti z analizami psihoanalize in ga katalogizirati, kakor kos blaga, ki je prišel iz tovarne. Vse je bilo napačno: ko so potem koga obsodili na smrt, so ugotovili, da so ustrelili njegovo identiteto, niso pa pokopali njegove vsebine.

Lovci so šli na lov za skrivnostjo, kakor gredo na lov za divjačino, da so se nazadnje sami nalezli spoznanja, da brez skrivnosti ne morejo živeti. Pred sodniki so se obtoženci sami razkrinkavali in prosili za smrtne obsodbe. Sodniki so izrekli smrtne obsodbe, skrivnosti pa niso ujeli.

Molk je edini molk prenesi skrivnost v atmosfero, ker se je ustvarjala prevleka, ki je hladila, blažila. Milost prihaja po takih poteh zatišja in melodija je močnejša, čimbolj se ji kdo preda.

Dogajanja je bilo polno! Doživljali smo velike tragedije, resnica nas je bila v oči. Vsebina pa se je gradila globoko v srcih. Srce je dobrote in ljubezni polno — le odkriti, "identificirati" se ne da.

Med srci je pelo soglasje, slutnja, da mora do zadnje vizije vsakdo čisto sam. Pesnik in pisatelj moreta opisovati in slikati dogajanja, v njegov svet pa mora vsakdo rasti po stezah svojega misterija. Ko prestopi prag, prodre v svet sreče in lepote, ki je lepši kot pa bi ga mogel podati poet.

III

"Dieu est et ne parait pas. Le Diable parait et n'est pas", je zapisala Simone Weil.

Quid de nocte...? Dan je objemal molk noči in noč je postala zakladnica skrivnosti.

Nekdo bo prišel v svetišče in iz stekleničke nalil strupa v kropilnik z blagoslovljeno vodo.

— — —

Rad sem prebiral Mencingerjevega Abadona. Pol stoletja po Goethejevem Faustu se je slovenski pisatelj srečal z Mefistom in se z njim podal v labirint svojega sveta.

Ko je Cankar pisal Pohujšanje v dolini šentflorjanski, je dal delu naziv farsa. Zlodej pride na Kranjsko s Francoskega in ime mu je Konkordat. Nič ni skrivnosten, na desni nogi ima kopito in kjer se pojavi, zasmrdi po žveplu. Toda izlet na Kranjsko se mu ni izplačal, opeharil ga je Krištof Kobar.

umetnik in poet... Zlodej je bil opeharjen, ker so se mu na Slovenskem štrene logike zmešale.

— — —

Strup v kropilniku šentflorjanske cerkve in stekleničko je med prsti imela šibka Helenina roka. Kakšen je moral biti strup in to v cerkvi, ki ima s slovenskim imenom le toliko zveze, kolikor je na robu šentflorjanske doline.

Dieu est et ne parait pas.

Pred dnevi sem bral nekaj stavkov iz korespondence med Miškom Kranjcem in Ferdom Kozakom, urednikom prve Sodobnosti v letih med 1933 in 1941. Mišku Kranjcu je l. 1935 pisal: "...ni res, da je bistvena poteza slovenskega naroda njegovo katolištvo", in dalje "...Bojim se klerikalnih komunistov, teh črnuhov, ki jim nisem nikdar zaupal...".

Na pragu šentflorjanske cerkve je Satan menil, da je zlomil okvir skrivnosti in da bo račun njegove logike tokrat pravilen: treba je vdreti v svetišče in naliti strupa v kropilnik. Ni obstal pri vratih, krenil je od praga, pristopil na stopnišče oltarja, na preprogo Introitusa. Uspelo mu je in zažuborele so prve besede o bistvu slovenstva. Zlodej je imel več poguma: šel je mimo Helene na stopnišče oltarja in začel moliti: Introibo ad...

— — —

Življenje brez skrivnosti je neznosno, v njem se ne da dihati, ne da živeti

Skrivnost je in se ne da razkrinkati!

Skrivnost je in se ne kaže; stvarnost se kaže in — ni...

knjige

DVE KNJIGI O Z. D. A.

Maloštevilnim izvirnim slovenskim potopisom sta se v zadnjih letih pridružili dve knjigi: *Božo Škerlj, Neznana Amerika* (Mladinska knjiga, Ljubljana 1955) in *Anton Melik, Amerika in Ameriška Slovenija* (DZS, Ljubljana 1956). Avtorja obeh knjig sta univerzitetna profesorja. Antropolog Škerlj je kot štipendist Rockefellerjeve ustanove skoraj leto dni (1952) potoval križem Amerike in preučeval predvsem ameriške primitivne kulture in severnoameriške indijanske rodove. Drugi pa —geograf— je zastopal Jugoslavijo na 17. mednarodnem geografskem kongresu, ki se je vršil med 8. in 15. avgustom v Washingtonu, D. C. Oba seveda tudi na široko razpravljata o problemu slovenstva v Ameriki in ocenjujeta socialno-politični in kulturni okvir ZDA.

Kdor pozna Indijance le iz romanov in povesti, bo v Škerljevi knjigi dobil nekaj zelo dobrih informacij. Opisi indijanskih rodov (Papago, Zuni, Hopi, Navaho in drugi), ki jih je pisatelj z ženo sam obiskal, orisujejo na zanimiv in prijetno bralen način družabno in kulturno podobo nekoč edinega gospodarja prostranega severnoameriškega kontinenta, ki danes živi in izumira v maloštevilnih indijanskih rezervacijah. Posebno živo je opisal rod Papago (120 ss.). O sebi in o ženi trdi, da sta bila prva Slovenca in Jugoslovana, ki sta obiskala to indijansko rezervacijo (8). — Tudi Melik stvarno poroča o mednarodnem geografskem kongresu, posveča mu celotno poglavje (119-135). S Slovenijo se je ta kongres seznanil, ko "smo predavali o gospodarstvu v planinah Slovenije, pa o zemljiški strukturi slovenskega kmetijstva" (122). Žal le, da je Melik preživel samo pičlih šest tednov v Ameriki. Zato je imel veliko manj prilike kot Škerlj opazovati Ameriko. Vendarle so njegove sodbe —kljub nujnim pogreškom— o ameriškem življenju bolj trezne in točne kot trditve prve knjige. Melikova knjiga izpričuje, da jo je napisal geograf. Vse, kar mora geografa zanimati, najde odmev v knjigi: pokrajina, urbanistika, promet, pomen avtomobila in biciklja, demografija itd. Če bi Melik dalj časa živel v Ameriki, bi mnogo svojih sodb izpopolnil in spremenil.

Obe knjigi razpravljata —skoraj na vsaki strani— o problemih slovenskega izseljenstva: "Ameriški Slovenci moramo ljubiti dve materi — prvo in drugo... Ali je sploh problem slovensko-ameriške emigracije?...

Gotovo je za nas boleče izgubljati že drugo generacijo". — "Res, šele danes so zveze z našo emigracijo takšne, kakršne bi vedno morale biti" (Škerlj, 31; 58). "Prav posebno pa je bil moj interes koncentriran na to, kako se držijo naši izseljenci sredi tuje sredine, v katero so prešli, kako je z govorico njihovih otrok, kako z razmerjem do starega kraja, kaj in kako veže našo izseljensko diasporo na domači kraj, na rojstno domovino..." (Melik, 251). Izjave te vrste, ki jih tako pogosto srečujemo v obeh knjigah, bi utegnile marsikateremu bralcu ustvariti prepričanje, da bosta oba univerzitetna profesorja v luči načelne rešitve slovenskega emigrantskega problema motrila in presojala slovensko emigrantsko problematiko v Ameriki. Žal, temu ni tako! Domovina še do sedaj ni teoretično rešila vprašanja emigracije. "Ali se bodo še kdaj vrnili?" — to vprašanje sili na dan skozi strani obeh knjig. Dokler vprašanje emigracije ne bo načelno rešeno, se bo o vseh naših emigracijah doma pisalo v stilu čitalniške generacije...

Najbolj potrebno je, enkrat za vselej določiti rabo besed: "Amerikanski Slovenec" ali "Slovenski Amerikanec"; potem šele bo bolj lahko govoriti o obojestranskih dolžnostih med domovino in emigracijo. Melik je dosleden v rabi besede "Amerikanski Slovenec". Prav tako, dasi nekoliko manj dosledno, se izraža Škerlj. Zakaj ta raba, ne pojasni nihče. Če smem izraziti svoje mnenje, bi dejal, da moramo naše emigrante imenovati Slovenske Amerikance, Argentinec itd. S sprejemom državljanstva so postali enakopravni člani nove države. Do te svoje nove domovine imajo od sedaj naprej socialno-politične in kulturne obveznosti, ne glede na to, kako dolgo bo v njih še živela slovenska zavest, jezik in običaji. Naj bo že bistvo narodnosti kakršno koli, danes vsi priznavajo, da pojem narodnosti iz svojega bistva ne more izključiti etničnega, socialno-gospodarskega, jezikovnega, kulturno-verskega in političnega elementa. Pravica do lastne državnosti, ki spada danes v bistvo vsakega kulturnega naroda, bi bila prazna beseda, če bi pojmu narodnost negirali tudi politične prvine. Sprejem tujega državljanstva nalaga vsakemu emigrantu najprej nove politične in socialno-gospodarske obveznosti. Emigrant je v svojih osnovnih političnih in socialno-gospodarskih odnosih naravno in moralno navezan na novo in ne na staro domovino. Tem vezem sledi prav pojmovana akulturacija: *neprišeljen*, zato naraven sprejem jezika ter —polagoma— kulturnih in ostalih etničnih vrednot naroda, sredi katerega živi. Proces akulturacije, ki je posebno izrazit že v drugi generaciji, se v glavnem konča s tretjo ali četrto generacijo. Tem dejstvom se nihče ne more izogniti. Ne smemo pa akulturacije enačiti z nasilnim zatiranjem jezikovnih in ostalih narodnostnih posebnosti emigrantovega porekla: tudi do krvne domovine ima emigrant dolžnosti, ki izvirajo iz naravnega prava: poznanje jezika in kulturno političnih dejstev stare domovine, ki morajo biti še žive vsaj do konca druge ali tretje generacije. Mislim torej, da bi bilo bolj prav, principijelno rabiti izraz "Slovenski Amerikanec" in ne narobe. Koliko bolj bi se lahko ljudje slovenskega porekla uveljavili v emigraciji, če bi vsaj točno vedeli, kaj so! In domovina ter vsi, ki imajo s slovensko emigracijo opravka, bi lahko bolj uspešno vodili svojo emigrantsko politiko!

Razmere, v katerih živi danes Slovenija, so gotovo bistveno vplivale na podobo slovenske emigracije v Ameriki, kot jo slikata Škerlj in Melik.

Slovensko emigracijo v ZDA delita med "stara" in "nova". Informacije o celotni "Slovenski Ameriki" pa črpata samo iz tistega dela stare emigracije, ki je danes po SNPJ "duhovno povezana" z današnjo Jugoslavijo. (N. pr. Škerlj 15, 41, 43, 44 itd.; Melik 100 ss. itd.) Drugega dela stare emigracije ne poznata, novo pa odklanjata. Posebno prof. Škerlj bi moral biti v svojih sodbah malo bolj vljuden takrat, ko "informira" Amerikance o medvojnih razmerah v domovini in o novih: Stepinac... "se ni upiral grozodejstvom ustašev, ampak jih celo podpiral — najmanj to" (32). "In ljubljanski nadškof Gregorij Rožman je zdaj tu pri vas v Clevelandu. — Še vedno duhovnik? Da, še vedno nadškof. — In zakaj, kako so mogli uiti? — Z Nemci ob koncu vojne. Pa preko Rima. — Morali bi biti kaznovani. — Da, John. Toda vi, vaša vlada nam jih ne izroči" (75-76). Med znanstveni aparat Škerljeve knjige spadajo opombe k tekstu: "D. P. (iz 'Displaced Person') — kratica za osebe, ki se po vojni niso hotele vrniti v domovino, večinoma iz političnih vzrokov ali celo zaradi sodelovanja z okupatorji in zaradi zločinov" (op. 51, str. 201). Podobnih izjav je v knjigi še več. — Zanimivo pa piše o novih emigrantih Melik: "V političnem smislu klerikalno orientirani del izseljencev je dobil v zadnjih letih, kakor splošno znano, znatnega dotoka iz starega kraja v marsikatero središče društvenih prosvetnih in političnih organizacij. Med nje je prišlo ne malo duhovnikov, študentov, profesorjev, advokatov in še drugih intelektualcev ter strokovnih usposobljencev. Z njimi so se do neke mere zapolnile vrzeli, ki nastajajo v marsikaterem področju, in poživila se je društvena delavnost. Ne da se tajiti, da nastaja s tem in na ta način neko nesorazmerje med njimi in progresivnim taborom, ki se je sicer vedno odlikoval po večji politični dinamiki in močnejšem ter bogatejšem društvenem in prosvetnem življenju" (261).

Evropejec, ki piše o Ameriki, se ne more izogniti opisu in oceni ameriškanskega družabnega kapitalističnega sistema. Melik in Škerlj ta sistem popolnoma odklanjata. Drugega od njiju ne moremo pričakovati. Škerlj opazi celo nevarnost "fašistizacije" ZDA (33-34, 49, 61 itd.). Veliko nepremišljenost, ki bi jo od univerzitetnega profesorja ne pričakovali, izpričuje 75. opomba k tekstu: "Federal Bureau of Information, federalni urad kjer se stekajo informacije o državljanih in tujcih v ZDA, ki pa je — praktično — v mnogih primerih v največjem nasprotju z demokratskimi svoboščinami" (202). FBI (Federal Bureau of Investigation) — federalna tajna policija, nima z demokratskimi svoboščinami — če izvzamemo vsakovrstne zločince — nobenega opravka niti v zakonodajnem niti v izvrševalnem področju ZDA.

Res, da kapitalizem, ki je tako dvignil produkcijo materialnih dobrin, socialnega vprašanja ni rešil in ga rešiti ne more, kot tudi komunizem ne. Vendarle znanstveniku Škerlju (Melik je v svojih sodbah bolj previden) komunistični družabni red ne bi smel biti kriterij za presojo kapitalizma. Kako je za komunistični družabni sistem Škerlj navdušen, nam priča sam: "Veliko smo govorili tudi o družbeni ureditvi Indijancev Jugozahoda, o njihovem komunizmu in kako naj bi se ti ali vsaj nekateri elementi dali prenesti v moderno družbo. To so hudi in važni problemi že v teoriji; enega od njih sem že omenil: prenos družbenih oblik, ki bi se obnesle v majhni,

250-300 ljudi obsegajoči komuni, na milijonsko število prebivalcev moderne države" (171).

Dasi ima Škerljeva knjiga značaj dnevnika, ker so na prvem mestu subjektivna doživetja, bi Škerlj vseeno moral biti v nekaterih svojih izrazih malo bolj preudaren in skromen. N. pr.: "Dejstvo, da se je človek razvil iz živali v kulturno bitje..." (7). — "Takoju naju je poskušala prepričati, naj vendar ostaneva v ZDA, in govorila neumnosti, kakor vsak stodesetodstotni Amerikanec" (104).

* * *

Kadarkoli Škerlj in Melik (posebno še prvi) v opisovanju Amerike prestopita meje svoje poklicne stroke, antropologije in geografije, postaneta —verjetno v precejšnji meri zaradi domačih političnih razmer— manj točna in katerikrat tudi strankarsko pristranska in tako izmaličita realnost, ki jo slikata.

Slovinci v domovini pa bodo morali še čakati na popolen in nepristranski opis Severne Amerike in njenih emigrantov slovenskega porekla.

Robert Mazovec

z a p i s k i

NEKAJ IMEN IZ SODOBNE NEMŠKE KNJIŽEVNOSTI

Schwyz, koncem avgusta 1958.

Dragi gospod urednik!

Ali bi Vam bilo mogoče napisati nekaj informacijski članek o nemški literaturi? Nekaj, kar bi bilo bolj podobno "kulturnemu pismu", kakor pa nekako ostro kritično oznako... skoraj bolj s filozofskega kakor zgolj estetskega stališča... Dejstvo je, —precej žalostno— da v treh letih nimamo niti ideje, kaj se godi v Nemčiji, razen morda nekoliko prav na filozofskem polju. Ničče ne ve, kje danes stoji nemška literatura zadnjih 15 let... Res je prepotrebno, da našim bralcem —in nam samim— izdelamo nekoliko bolj popolno evropsko sliko, kakor pa jo imamo danes. Zaradi zgolj zemljepisnega položaja, pa tudi zaradi naše kulturne preteklosti, bi bil strašen greh (literarno govorjeno), ko bi zdaj kulturo nemško pišočih narodov kratkomalo preskočili in to kar za nekaj desetletij..."

Tako ste mi pisali pred nekaj meseci. Moral sem Vam dati prav v vseh točkah. Res je tako, kakor pišete. In tako sem Vam v svoji naivni dobrodušnosti (ali dobrodušni naivnosti) obljubil, da bom nekaj napisal. Sedemnajst let že živim v nemškem kulturnem področju, marsikakšna knjiga mi je prišla v roke, to in ono sem bral o sodobni nemški književnosti, s tem in onim sem govoril o pisateljih in njihovih delih. Tako sem mislil, da bo že kako šlo, čeprav nisem literat, ne literarni kritik, posebno še, ker sem se oprijel Vašega nasveta, naj koga, ki ex professo pozna nemško literaturo, vprašam za svet. Imam dobrega kolega, profesorja za nemško literaturo, ki je tudi sam pisatelj in kritik, šel sem k njemu na posvet. Rad mi je povedal, kaj naj izpustim, na kaj naj opozorim, dal mi je cel kup knjig — a to še ni vse. Ko sem začel pregledovati snov, brskati po starih zapiskih, obujati spomin na knjige in avtorje, ki sem jih v zadnjih letih bral, sem videl, da sem preveč obljubil, da gre Vaša želja preko mojih moči. Če bi mi ne bilo žal, prelomiti dane besede in če bi ne vedel, kako so uredniki večkrat v stiski, bi bil že zdavnaj opustil misel, da bi kaj napisal. Tako pa: tu Vam pošiljam, ne kako kulturno pismo, tudi ne kako idejno informacijo, še manj kako estetsko sodbo, temveč — kot pove naslov — le nekaj imen, nekaj naslovov knjig z željo in v upanju, da se bo kmalu kdo od poklicanih odločil in obdelal to ali ono stvar. Le toliko si upam trditi — spleča se, da se boljše seznanimo z novejšo nemško literaturo, bodisi zaradi njene idejne problematike, bodisi zaradi njene umetniške oblike in moči.

Kakor rečeno, nočem v tem pregledu podajati kakšnih kritičnih vrednotenj posameznih pisateljev, tudi zaporednost imen ne pomeni nobene kvalitete stopnje... Gre le za majhno izbiro imen in če bi kdo drug o tem pi-

sal, bi najbrž omenil še tega in onega avtorja, veliko bi jih lahko še našel, ali pa bi koga od navedenih izpustil. Izbira je odvisna tudi od stališča, pod katerim kdo gleda na pisatelje. Meni je šlo predvsem za reprezentativne pesnike in pisatelje novejšega časa, ki imajo umetniški in ideološki pomen in vpliv. Zato sem starejše opustil, čeprav so danes še prav tako aktualni, kot n. pr. Rilke, Kafka, Hofmannsthal, ali na drugi strani Dörfler, Federer, Handel-Mazetti. Pri pisateljih, ki jih tu omenjam, je verjetno izpadlo kako novejšo delo, ki mi ni znano. Pri posameznikih mi ni bilo mogoče podrobneje obravnavati njihovega sveta, ne z umetniškega ne z ideološkega vidika, že zato ne, ker bi članek preveč narastel, in predvsem, ker to v vsakem oziru presega moje moči. Po raznih revijah, kot n. pr. *Hochland*, *Stimmen der Zeit*, *Wort und Wahrheit*, *Schweizer Rundschau*, *Orientierung* — omenjam le tiste, ki so mi osebno na razpolago — so v zadnjih desetih letih bila priobčena številna poročila o novejši nemški literaturi, posebno pod idejnimi vidikomi, in dobre krajše monografije, bodisi o posameznih avtorjih, bodisi o posameznih delih, ali pa o splošni svetovno-nazorni problematiki posameznih smeri.

Se nekaj literature za prvo orientacijo naj omenim. Dobri deli sta: Fr. Lennartz, *Dichter und Schriftsteller unserer Zeit. Einzeldarstellungen zur Schönen Literatur der deutschen Sprache*. Verlag A. Kröner, Stuttgart. 6. Auflage 1954, 671 str., ca. 13 DM; A. Kutzbach, *Autorenlexikon der Gegenwart*. Verlag H. Bouvier, Bonn 1950, 500 str. (pozneje najbrž nove izdaje). Novejša literatura je dobro obdelana tudi v splošnih literarnih zgodovinah, ki ju imam pri roki: Fr. Martini, *Deutsche Literaturgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*. A. Kröner Verlag Stuttgart 1952, str. 414-585; Dr. W. Grebert - Prof. Dr. A. Mulo, *Geschichte der deutschen Literatur*. Bayerischer Schulbuch-Verlag, München 1958, str. 397-486. Iz očen iz revij so mi znana kot dobra dela: W. Grenzmann, *Dichtung und Glaube. Probleme und Gestalten der deutschen Gegenwartsliteratur*. 3. Auflage. Atheneum Verlag Bonn 1957, 398 str. 18 DM; W. Grenzmann, *Deutsche Dichtung der Gegenwart*. Hans F. Menck, Frankfurt a. M. 1955. 2. Aufl., 486 strani 14,50 DM. Zelo kritično in samostojno je delo: W. Muschg, *Zerstörung der deutschen Literatur*. Francke Verlag Bern 1956. 197 str., 11,80 DM.

Nemški literarni zgodovinar in kritik W. Grenzmann je v članku *Motive und Formen der deutschen Dichtung der Gegenwart*, *Stimmen der Zeit*, februar 1953, str. 343 - 357 skušal podati nekak pregled glavnih idej in motivov v današnji nemški literaturi. Ker se ta pregled ozira predvsem na pesnike in pisatelje, ki jih pozneje imenoma navajam, naj navedem za uvod glavne misli tega članka.

Največja značilnost sodobne nemške literature obstaja najbrž v tem, da skuša podati čim bolj jasno in podrobno sliko današnjega časa in njegovih duhovnih tokov. Analiza propadajoče družbe, značilne poteze novega človeka, notranji boj idej, ki ogrožajo in oblikujejo človeka, to so — splošno gledano — glavne teme. Zelo malo je čisto zgodovinskih romanov. Tudi kjer je snov zgodovinska, gre večinoma za sodobno ali nadčasovno problematiko. Glavni svet je notranji svet, notranje doživljanje, zunanji dogodki so le odsev ali komentar notranjega dogajanja.

Dalje je mogoče reči, da prevladuje v mnogih delih nekako nezaupanje do duha in do racionalnega reda in da pisatelji pričakujejo več od življenja, od iracionalnih sil, od matere zemlje in povezanosti z njo. Ta značilnost je najbrž v tesni zvezi z moderno filozofijo, psihologijo in psihoanalizo.

Zelo pogosten motiv v raznih delih je smrt, a ne v krščanskem smislu kot prehod v večnost in srečanje z Bogom, temveč kot dejanska resničnost v ob-

močju tega sveta, s katero človek računa. V življenju na tem svetu je veliko govora o osamljenosti in zapuščenosti človeka, ki pa je vendar izpostavljen raznim tokovom in se mora vedno znova boriti, da ga ne pogoltnejo in potegnejo s seboj.

Večina pesnikov in pisateljev v tej ali oni obliki vedno znova toži o razpoki in prelomu, ki ga čutijo v tem svetu. Svet ni več v redu, ne stoji več trdno, človek je od vseh strani ogrožen in težko najde smisel življenja. Duhovna zmeda, trpljenje in greh, krivica in nasilje so simptomi tega stanja. A na drugi strani izpovedujejo ti avtorji — velika večina vsaj — hrepenenje po redu, po absolutni in trajni resničnosti, po nevidnem svetu, ki bi dal človeku podlago in trdnost za njegovo življenje. Spoznanje, da ta vidni svet, v katerega je človek zaprt, ne zadostuje, postaja vedno jasnejše.

Tudi v nemški literaturi so moralna in verska vprašanja zelo pogosta snov umetniškega oblikovanja. Problem greha in milosti, zločina in kazni, razmerje med mesom in duhom, med nasiljem in svobodo, zakramentalni svet katoliške Cerkve, Bog in božji zakon v svetu, božje usmiljenje in božja strogost in pravičnost, ti in podobni motivi se ne pojavljajo samo pri katoliških pisateljih, ki so v novejši nemški literaturi dobro zastopani — med njimi je veliko konvertitov —, temveč tudi pri tistih pisateljih, ki krščansko razodetje odklanjajo. Ravno v tem oziru bi bilo gotovo zelo zanimivo, primerjati nemško književnost z literaturo drugih narodov.

Ko je 1955 v Švici blizu Züricha umrl *Thomas Mann* (rojen leta 1875 v Lübecku, po 1933 je živel v Švici, pozneje v USA, od 1952 zopet v Švici), si je bil ves literarni svet edin v sodbi, da je umrl eden najrepzentativnejših, najbolj znanih in morda tudi največjih sodobnih nemških pisateljev in esejistov. Kot velik mojster jezika, oster analizator našega časa in njegovih problemov, izredno občutljiv za duhovne pojave in za duševna dogajanja pri modernem človeku, je Mann slikal v svojih delih predvsem propad meščanske družbe, često v ostro ironičnem in skeptičnem tonu. Sicer je imel Mann že za časa svojega življenja ostre kritike in nasprotnike, ki po njegovi smrti nikakor niso utihnil in šele bodočnost bo pokazala, ali je v delih tega izrazitega Nemca res vse idejno in umetniško tako pomembno, kot bi bilo mogoče sklepati iz literarnega uspeha — Mann je 1929 prejel Nobelovo nagrado in nešteto drugih literarnih in kulturnih nagrad — in iz prepričanja, ki ga je imel pisatelj sam o sebi. Mann je rad govoril sam o sebi in tudi njegova dela so večinoma avtobiografskega značaja. Nekako mejo v njegovem življenju in pisanju pomeni leto 1933, ko je Mann zapustil Nemčijo. Iz prve dobe pred 1933 sta pomembna predvsem dva obsežna romana, ki sta še danes zelo brana: *Buddenbrooks* (izšlo 1901, do 1956 čez milijon dvestotisoč naklade), kronika propadajoče meščanske družine v Lübecku, in *Der Zauberberg* (1924), analiza življenja v sanatoriju za jetične v Davosu v Švici. V tem delu podaja Mann sliko tedanjega evropskega sveta. Po 1933 je najobsežnejše delo tetralogija o egiptovskem Jožefu — *Joseph und seine Brüder* (prvi del *Die Geschichte Jakobs* 1933, drugi del *Der junge Joseph* 1934, tretji del *Joseph in Aegypten* 1936, četrti del *Joseph der Ernährer*

1942). V tem romanu je Mann uporabil vso svojo umetniško silo, vso izredno moč psihološke analize, vse zgodovinsko in versko-kulturno znanje, da na podlagi kratkega bibličnega poročila pokaže vse gibalne sile človeškega življenja: ljubezen in sovraštvo, blagoslov in prokletstvo, bratski spor in očetovo bolečino, napuh in pokoro, propad in vstajenje. Zadnje veliko delo je Doktor Faustus (1947), življenje nemškega komponista Adriana Leverkühna. Knjiga je doživela posebno v Ameriki ogromen uspeh, a je zaradi jezika kakor tudi zaradi snovi zelo težko branje, pristno nemška knjiga. Mann sam pravi, da ga je to delo največ stalo in najbolj glodalo na njem. V romanu so močno vidni vplivi Goetheja, Schopenhauerja, Wagnerja, Nietzscheja in Freuda. Pisatelj išče tu odgovora na zadnja metafizična vprašanja, a večinoma v nasprotju do krščanstva. Svet zanj ni več božje stvarstvo, ampak kaos, ki mu je hudič gospodar. Leverkühn, ki je nekdanj študiral protestantsko teologijo, zdaj kot genialni glasbenik, a bolan in bolešno razpoložen sklene pogodbo s hudičem, ki mu obljubi ves uspeh. Leverkühnov komponiranje pa ni harmonija, ampak demonija, ob koncu se umetniku zmeša — postava močno spominja na Nietzscheja. Roman se konča v skepsi, obupu in obtožbi nad vero, ki ni več zmožna, da bi dala svetu pravi red. V svojem Faustu je hotel Mann pokazati usodo nemškega človeka v letih 1894 — 1945. V "romanu o romanu" Die Entstehung des Doktor Faustus (1949) popisuje Mann nastanek svojega Fausta. Za Mannovo razmerje do Goetheja je značilen roman Lotte in Weimar (1939), kjer Mann popisuje usodo genialnega umetnika, kot ga predstavlja Goethe in s katerim se Mann v mnogem identificira. Avtobiografskega značaja je že 1923 zasnovan in deloma objavljen, a šele 1954 v prvem delu dokončan roman Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull, Der Memoiren erster Teil, zgodba propalega človeka v propadajoči družbi, ki uživa življenje brez vsakih moralnih in socialnih ozirov. Nekí znani kritik primerja roman črvičnemu lesu, ki ga jezikovna umetnost pisatelja dobro prevleče s firnežem. 1951 je izšla v Ameriki legendarna knjiga Der Erwählte, katere junak je rojen iz incesta, sam zagreši incest, ko se poroči z lastno materjo, a po ostri pokori čudežno postane papež. Zelo sporna je tudi vsebina povesti Die Betrogene (1953) o usodi vdove, ki še enkrat doživi ljubezen. V zadnjih letih svojega življenja je Mann izdal v različnih zbirkah stare in nove novele — na tem področju velja za izrednega mojstra —, celo vrsto političnih in literarnih esejev, v katerih je do svoje smrti aktivno posegal v sodobno življenje.

Literarno pomemben je tudi brat Tomaža Manna, *Heinrich Mann* (1871 - 1950), ki ga je Tomaž zaradi njegove večje duhovne gibčnosti in povezanosti z zapadnim svetom imenoval "civilizacijskega literata". Iz zadnjih let so pomembna njegova dela Lidice (1943), kjer Heinrich Mann biča zatiranje češkega naroda, Der Atem (1949), zgodba iz Nice, Empfang bei der Welt (1950), Eine Liebesgeschichte, ki je izšla po njegovi smrti 1953, kjer pisatelj analizira naš čas, in avtobiografski obračun, predvsem politično, Ein Zeitalter wird besichtigt (1945).

Leta 1946 je dobil Nobelovo nagrado za literaturo drugi nemški pisatelj *Hermann Hesse*, velik liričen pesnik čistega človečanstva in neprestanega iskanja poti v lastno notranjost. Hesse je bil rojen 1877 na Württenberskem kot sin misijonskega pridigarja iz Letonske in francoske Švicarke,

ki je bila rojena v Indiji. V zgodnji mladosti je živel v Baselu. Oče je želel, da bi postal duhovnik, a sin ja kmalu pustil teološki študij. Pozneje je bil za kratek čas v različnih poklicih, dokler se ni s 25 leti posvetil samo pisateljvanju. Živel je najprej v Nemčiji, nato v Švici, veliko potoval po Avstriji in Italiji, bil v Indiji, in se potem stalno naselil v Švici; leta 1923 je postal švicarski državljan. Danes živi v Montagnoli v južni Švici. Hesse v svojih pesniških in pripovednih delih razglablja predvsem o človeku in njegovi razklanosti med duhom in mesom. Sprva gleda človeka v tesni povezanosti z naravo, pozneje pa pod vplivom psihoanalize vedno bolj psihološko. Svoj svetovni nazor črpa v zrelih letih predvsem iz Goethejevega *Wilhelma Meistera*, kjer najde zadnji in splošno veljavni odgovor na svoja vprašanja. Prvo pripovedniško delo, *Peter Cemenzind* (1904), je pisano še čisto v novoromantičnem slogu. Izmed številnih poznejših del je treba omeniti *Demian* (1919), ker pomeni novo smer v Hessejevem pisanju pod vplivom psihoanalize. Leta 1927 je izšel roman *Der Steppenwolf*, kjer pisatelj analizira človeka z dvojno naravo občutenega melanholika in čutnega in strastnega uživateljneža. Duhovnost in počutnost je tudi osrednji problem v knjigi *Narziss und Goldmund* (1930). Iz poznejšega časa je najpomembnejše delo *Das Glasperlenspiel* (1943), utopični roman iz leta 2400 v pokrajini Kastaliji, kjer žive ljudje le še za igranje s steklenimi biseri. Roman popisuje, kako je glavni junak *Joseph Knecht* postal prvi mojster v tej igri. A ko ga obiščeta mladostna prijatelja in mu pripovedujeta o resničnem življenju, hoče tudi Knecht spoznati to življenje in se vrne na zemljo, a že prvi dan najde smrt. Kritika je knjigo različno sprejela, o njenih pravih vrednostih je bilo mnogo debat. Številna krajša dela, novele, črtice in pesmi so izšle v različnih zbirkah, v zadnjih letih v vedno novih izdajah.

Hans Carossa je pesnik zrelega in polnega življenja. Rojen je bil 1878 na Bavarskem kot sin zdravnika. Njegovi starši so se priselili iz zgornje Italije. Študiral je medicino, s 24 leti postal zdravnik v Passauu, nato v Nürnbergu in Münchenu. V prvi vojski je bil vojaški zdravnik. Nacisti so ga bolj postrani gledali, vendar je 1941 postal predsednik Evropske zveze pisateljev. Po zadnji vojski je bival blizu Passaua, kjer je umrl 1956. V življenju je imel kot pesnik in pisatelj velik uspeh in je prejel mnogo literarnih in drugih priznanj. Njegova dela so vsa avtobiografskega značaja. Na lastni usodi hoče spoznati in pokazati splošno človeško usodo. Globoko je zakoreninjen v krščanski in humanistični tradiciji in kot zdravnik dobro pozna življenje in njegovo vrednost. Svoj poklic vidi v tem, da pomaga, tolaži in dviga trpeče in obupane. Njegova dela so polna življenjskega optimizma in vere v dobrotu, kajti kljub vsem zablodam in težavam veruje Carossa v večni red in smisel življenja. Njegove najpomembnejše knjige so: *Eine Kindheit* (1922), ki jo je Rilke imenoval zares čudovito; *Verwandlung einer Jugend* (1928), obe sta 1954 izšli kot ena knjiga. Leta 1941 je Carossa izdal *Das Jahr der schönen Täuschungen*. V zadnjem delu *Ungleiche Welten* (1951), kakor že v prejšnjem *Führung und Geleit* (1933), pripoveduje Carossa svoje življenje, svoja izkustva in opazovanja in odkriva globlji smisel življenja. Njegove pesmi, ki so močno zakoreninjene v tradiciji, niso posebno številne, a predstavljajo zelo pomembno liriko. Skoraj vse so izšle v zbirki *Gesammelte Gedichte* (1984).

Malo manj se govori zadnja leta o *Ernstu Wiechertu*. Ta "otrok gozdov, teme in močaka, pesnik notranjosti", kot se označuje sam, je bil rojen 1887 kot sin gozdarja v vzhodni Prusiji. Študiral je v Königsbergu, postal gimnazijski profesor v Königsbergu in Berlinu, bil vojak v prvi svetovni vojski. Leta 1933 je izstopil iz državne službe in živel le še pisateljvanju. Leta 1938 je prišel za nekaj časa v koncentracijsko taborišče Buchenwald in bil nato pod nadzorstvom Gestapa. Po vojski je prišel v Švico, kjer je umrl 1950. Za svojega življenja je bil Wiechert najbrž najbolj bran in cenjen nemški pisatelj. Imel je izredno velik vpliv zaradi melodičnosti svojega jezika, zaradi otožno - žalostnega in potrto - trpečega značaja svojih oseb, zaradi oznanjevanja nauka, da je treba zlo premagati z žrtvijo, dobroto in ljubeznijo naravno čistega srca in tako priti do čistega humanizma. Osnovni motiv pri Wiechertu je trpljenje, ki je bistveni sestavni del življenja, dalje hrepenenje po preprostem življenju ribičev, kmetov, gozdarjev in lovcev, resignacija in umik pred vsakim bojem, obnova sveta iz starega reda, kar pomeni toliko kot nekako naravno vernost, večkrat v ostrem nasprotju s krščanskim Bogom. Kritika danes Wiechertu očita, da je njegov boj proti civilizaciji in njegova zahteva po preprostem življenju nerealna in romantična in izvira večkrat le iz zagrenjenosti, da je njegov verski in svetovni nazor zmeden in nejasen, da je njegov patos brez prave globine. Njegovo literarno delo je zelo obsežno. Avtobiografskega značaja sta dve knjigi: *Wälder und Menschen* (1936) in *Jahre und Zeiten* (1949). *Der Totenwald* je poročilo o življenju v koncentracijskem taborišču. Prvi večji Wiechertovi romani so *Die Flucht* (1916), *Wald* (1922), *Totenwolf* (1924), *Knecht Gottes Andreas Nyland* (1926), ki je pomemben predvsem zato, ker pomeni upor proti krščanstvu in izpoved čistega humanizma. Med najpomembnejša dela iz srednje dobe spada *Magd des Jürgen Doskocil* (1932), zgodba deklice, ki se poroči s splavarjem Doskocilom in ubije mormonskega pridigarja, nato pa sprejme kazen za ta zločin in se ostro pokori. *Die Majorin* (1934) pripoveduje o bivšem vojaku, ki se iz ujetništva vrne domov in najde novo življenje v požrtvovalni ljubezni prej ponosne žene. Zelo značilna je *Hirtennovelle* (1935) o vzhodnopruskem pastirčku, ki ob prihodu Rusov žrtvuje svoje življenje, da reši zadnje jagnje v vasi. Tri zadnja velika dela, v katerih pridejo do izraza vsi motivi, ki jih Wiechert pozna, so *Das einfache Leben* (1939), *Die Jerominkinder* (1945 in 1947, v eni knjigi 1949) in *Missa sin nomine* (1950). V prvi knjigi opisuje Wiechert življenje razočaranega korvetskega kapitana Orla, ki se umakne na samotni otok in tam živi tiho in preprosto življenje v samoti in povezanosti z naravo. Jerominovi otroci je kritika vzhodnopruske vasi in Jerominove številne družine, iz katere se enemu sinu posreči priti v šole in postati zdravnik in potem kot podeželski zdravnik pomaga preprostemu ljudstvu. *Missa sin nomine* pripoveduje o treh bratih iz plemenite družine, ki se razočarani vrnejo iz vojske in v samoti začenjajo novo življenje, v tesni povezanosti z naravo, a brez krščanskega Boga, vendar svojevrstno verni. V zadnjih letih je Wiechert objavil veliko manjših novel in črtic. Leta 1945 je izšla njegova edina lirična pesniška zbirka *Totenmesse*. Wiechert je tudi dramatik in esejist.

S severa prihaja tudi *Werner Bergengruen*, čeprav je čisto drugačne narave kot Wiechert. Bergengruen je izrazito katoliški pisatelj —konvertit—

z globoko duhovno vsebino, oznanjevalec pristnega krščanskega humanizma, mojster jezika v novelah, romanih in večjih pripovednih delih. Njegovo literarno delo je zelo bogato, knjige so dosegle visoke naklade in mnogo jih je prevedenih v vse večje jezike. Rojen je bil Bergengruen 1892 v Rigi kot sin baltiške družine. Študiral je v Nemčiji, bil je v vojski in po vojni pri baltiških domobrancih. Nekaj časa je bil potem časnikan in se preselil pozneje v Berlin. 1936 je postal katoličan, živel nato v Münchenu, med vojsko v Avstriji, odkoder je prišel l. 1946 v Švico, 1957 se je spet vrnil v Nemčijo. V svojih delih prikazuje Bergengruen večni božji red v človeškem življenju in skuša pokazati pot do zadnjih metafizičnih vrednot. Romani ne prikazujejo toliko sodobne problematike, večinoma so zgodovinskega značaja. Velikokrat jemlje Bergengruen snov iz baltiške in ruske zgodovine. Njegova glavna dela so: *Der grosse Alkahest* (1926, 1938 pod naslovom *Der Starost*); *Der Grosstyran und das Gericht*, (1935), ki velja za najpomembnejše njegovo delo z zunanjo zgodbo iz italijanske renesanse, a v resnici gre Bergengruenu za razmerje med močjo in pravico, krivdo in pokoro. V romanu *Am Himmel wie auf Erden* (1940) popisuje življenjski strah ljudi, ki so 1524 pričakovali konec sveta in v splošni paniki popolnoma podivjali, a ravno iz tega kaosa se je porodilo novo življenje v redu in v zaupanju v božjo besedo. L. 1949 je izšel roman *Das Feuerzeichen* s snovjo iz sodobnega življenja in z vprašanjem zločina in kazni. Bergengruen se odlikuje predvsem v novelah in črticah, ki izhajajo v vedno novih zbirkah. Najpomembnejše so: *Drei Falken* (1937), *Der Tod von Reval* (1939), *Der spanische Rosenstock* (1940), *Das Beichtsigel* (1946). Zadnji večji deli sta *Der Rittmeister* (1952), zbirka zgodb iz stare Evrope, in *Die Rittmeisterin* (1954) z mnogimi avtobiografičnimi črticami. Kot potopisec je napisal Bergengruen lepo knjigo o Rimu *Römisches Erinnerungsbuch* (1949). Tudi Bergengruenove pesmi so izšle v več zbirkah. Iz povojnega časa so pomembne *Dies irae* (1945), *Der hohe Sommer* (1946) in zbirka iz zadnjih 15 let *Die heile Welt* (1950).

Katoliški svetovni nazor izpoveduje tudi konvertit *Edward Schaper*, pesnik boja za svobodo vseh tlačanih in zatiranih. Rojen je bil 1908 na Poznanskem, pozneje je živel v Hannoveru, nato je bil uslužben na ladji in živel na Danskem in v Estoniji. Ko so prišli Rusi, je bežal pred njimi na Finsko in Švedsko, a tam so ga Nemci 1944 obsodili na smrt. L. 1947 je prišel v Švico, kjer še danes živi. Snov za svoje novele in romane jemlje Schaper predvsem iz življenja na severu, zlasti iz boja proti ruski komunistični diktaturi. Njegova glavna dela z vedno bolj ali manj istimi motivi so *Die sterbende Kirche* (1935), *Der letzte Advent* (1948), *Der Henker* (1949), *Die Freiheit des Gefangenen* (1949) iz časa francoske revolucije, *Der Mensch in der Zelle* (1951), *Der grosse offenbare Tag* (1949), *Hinter den Linien* (1952).

O veliki noči 1958 je v Freiburgu v Nemčiji umrl *Reinhold Schneider*. Z njim je odšel v večnost eden največjih in najglasnejših buditeljev krščanske vesti, oznanjevalcev božjega zakona in borilcev proti zlorabi moči in nasilja, hkrati eden najvplivnejših nemških katoliških pesnikov in kulturnih esejistov zadnjih 25 let. Kakšno moralno avtoriteto in kakšen vpliv je imel

Schneider v Nemčiji in preko nemških meja, se je pokazalo ravno ob njegovi smrti in prišlo do izraza v nešteti posmrtnih člankih v vseh kulturnih časopisih in revijah. Schneider je bil rojen 1903 v Baden-Badenu. Hotel je postati trgovec, a njegova obširna potovanja po Portugalski, Spaniji, Italiji, Franciji in Angliji so v njem vedno bolj budila zanimanje za zgodovino, kulturo in duhovne probleme teh narodov. Med zadnjo vojno so mu nacisti prepovedali pisati, a s svojimi soneti, ki so jih skrivaj prepisovali in ki so krožili po vseh frontah, je kljub temu veliko pripomogel k duhovnemu odporu proti Hitlerjevemu režimu. Glavna Schneiderjeva dela so zgodovinskega značaja. Vendar mu ne gre toliko za biografske podatke, temveč mnogo bolj za idejne probleme. V knjigi *Iberisches Erbe* (1949) sta izšli njegovi prvi večji deli: *Das Leiden des Camoes* (1931) in *Philipp der Zweite* (1931). Višek njegovega zgodovinsko-pesniškega dela predstavlja knjiga *Las Casas vor Karl V.* (1938). Mojstrski deli sta dalje v dialogu pisani *Der grosse Verzicht* (1951) s snovjo iz 13. stoletja, kjer Schneider popisuje puščavnika Petra, ki ga izvolijo za papeža, a ki se odpove časti, in *Innozenz und Franziskus* (1953). Schneider je napisal dolgo vrsto novel in esejev iz svetne in cerkvene zgodovine, iz klasične in novejšje književnosti, o svetniških osebah in o verskih vprašanjih. Njegova lirika, ki črpa iz globoke osebne vernosti, ljubi predvsem sonetno obliko. (Izvrstno monografijo o Schneiderju je napisal švicarski teolog Hans Urs von Balthasar: *Reinhold Schneider. Sein Weg und Werk* 1953. Hegner Verlag Köln).

Rudolph Alexander Schröder (rojen 1878 v Bremenu, po poklicu arhitekt in grafik) je eden najpomembnejših lirikov klasične šole na protestantski strani. Njegova lirika ima večinoma verske in domovinske motive. Spesnil je tudi mnogo cerkvenih pesmi, ki veljajo za najboljše. Izbrane pesmi so priobčene v zadnjih zbirkah *Achtzig Gedichte* (1951), *Hundert geistliche Gedichte* (1951).

Takoj po vojski je bilo veliko govora o *Stephanu Andresu*, zelo zanimivem pisatelju, ki ga je svetovnonazorno težko uvrstiti, ker ga katoliška kritika še vedno noče prav sprejeti kot katoliškega pisatelja, čeprav hoče sam kot tak veljati. Rojen je bil 1906 kot deveti otrok mlinarske družine v Porenju blizu Trierja. Hodil je v redovno šolo, postal naj bi bil duhovnik, a je prej izstopil in začel študirati germanistiko. Veliko je potoval po Grčiji, Egiptu in Italiji, kjer se je naselil za več let. Zdaj živi v Porenju. V svojih delih, kjer velikokrat pripoveduje o sebi, opisuje predvsem svojo ožjo domovino in kraje, kjer je živel. L. 1932 je izšla knjiga *Bruder Luzifer*, ki popisuje mladega kapucinskega fratra, ki v skušnjavi pade v greh, a potem v miru in spravi z Bogom zapusti samostan. Tudi oba poznejša romana *Eberhard im Kontrapunkt* (1934), zgodba o študentu glasbe, in *Die unsichtbare Mauer* (1934), zgodba o mlinarjevem študentu, imata dosti avtobiografskih potez. V knjigah *El Greco malt den Grossinquisitor* (1936) in *Vom heiligen Pfäfflein Domenico* (1936) načenja Andres verska vprašanja, v zadnjem delu humoristično-satirično. Najpomembnejša in najmočnejša pa je novela *Wir sind Utopia* (1942), ki jo je pisatelj pozneje tudi dramatziral. V noveli pripoveduje Andres o Don Pedru, ki v španski dr-

žavljanski vojski poveljuje na neki trdnjavi, bivšem samostanu, kjer čuva jetnike. Med njimi je tudi bivši menih Paco, ki je pred 20 leti zapustil samostan in zdaj kot ujetnik prišel nazaj. Don Pedro vidi tudi v odpadlem menihu duhovnika in upa, da bo od njega dobil odvezo, a Paco noče nič slišati o svojem duhovništvu. Počasi pa postajajo spomini v znanih prostorih nekdanjega samostana zanj vedno močnejši in končno je pripravljen dati odvezo. Res odveže svoje sojetnike in poveljnika, ki pa potem kljub temu izvrši povelje svojih predstojnikov in postreli jetnike. Paco bi bil lahko takoj po odvezi sam umoril poveljnika in tako rešil jetnike, a tega ni storil, ker je "neki angel stopil vmes". Novela je vzbudila nešteto diskusij: kaj je prav za prav glavna tema, za kaj gre, so rešitve pravilne, dogmatično, moralno, psihološko. Glavna misel je pač spoznanje, do katerega pride Paco, da posamezno versko dejanje ne spremeni sveta tako, da bi se to dalo izkustveno ugotoviti. Na prvi pogled prinaša delo zelo krščansko vsebino, a v resnici je to krščanstvo takšno, kakor si ga zamišlja človek in ne kakor ga razodeva Bog v svoji svobodi, krščanstvo brez Kristusa, brez nadnaravnega značaja. Zato je bila s katoliškega stališča novela precej ostro zavrnjena. L. 1947 je izšel roman o francosko-nemškem razmerju *Die Hochzeit der Feinde*, kjer se Andres zavzema za ljubezen in spravo med narodi. Iz vojske je tudi roman *Ritter der Gerechtigkeit* (1948), ki dokazuje, da pravica ni sad samih želja in tudi nasilja ne. L. 1949 je Andres napovedal veliko trilogijo *Die Sintluft*, ki naj s pomočjo analogije pokaže današnji čas in današnjega človeka. Doselej sta izšla dva dela: *Das Tier aus der Tiefe* (1949), kjer nastopa duhovnik in profesor za moraliko kot tyrannosaurus in normist v pseudoverski nemški stranki, ki ima svoj sedež v južni Italiji. V drugem delu *Die Arche* je glavni junak bogoslovec, ki je posinovljenec judovskega advokata in naravni sin bogatega ministra (izšel 1951). Kritika obeh del ni prav povoljno sprejela. L. 1952 je izšla radioreportaža *Der Reporter Gottes*, kjer Andres govori o Kristusu in njegovi edini in večni resnici čisto v duhu katoliške apologetike. *Das Requiem für ein Kind* (1948) je Andres posvetil svoji zgodaj umrli hčerki. V lirični zbirki 32 sonetov *Der Granatapfel* (1951) izpoveduje pesnik prijateljem svoje katoliško versko prepričanje.

Kratko naj omenim mlajšega pisatelja *Heinricha Bölla* (rojen 1917 v Kölnu), ki je pomemben, ker je miselno in umetniško obdelal problematiko zadnje vojske —sam je bil vojak od 1938 do 1945— in povojna vprašanja. Njegova dela so: *Der Zug war pünktlich* (1949), kjer Böll popisuje 3 dni in 3 noči v vojski; *Wanderer, kommst du nach Spa...* (1950) o povojnih problemih bivših vojakov; *Wo warst du, Adam* (1951) o nesmislu vojske. Posebno pozornost je vzbudila knjiga *Und sagte kein einziges Wort* (1953) o moralnih in duhovnih vprašanjih po vojni, zlasti v družini in zakonu.

Od pesnikov in pisateljev, ki so bili rojeni v stari avstro-ogrski monarhiji, hočem omeniti le štiri imena. Prvo je *Franz Werfel*. Werfel spada med najbolj znane nemške pisatelje, posebno zaradi svojega romana *Das Lied von Bernadette*. Rojen je bil 1890 v Pragi iz judovske družine. študiral je najprej doma, potem v Leipzigu in Hamburgu, bil nekaj časa lektor pri

neki založbi, nato tri leta vojak, pozneje je živel v Berlinu in na Dunaju, kjer se je poročil z vdovo glasbenika Mahlerja. 1938 je zbežal v Francijo, od tam 1940 v Ameriko, kjer je umrl 1945. Po smrti so veliko pisali o tem, ali je Werfel postal katoličan ali ne. Na vsak način je prišel katolicizmu izredno blizu, kar jasno kažejo tudi njegove zadnje tri knjige *Der veruntreute Himmel*, *Das Lied von Bernadette* in *Der Stern der Ungeborenen*. Vse svoje življenje in v vsem svojem pesniškem in pisateljskem delovanju se je Werfel boril proti življenjskemu materializmu in za priznanje večnih vrednot, za vero v nesmrtnost in za duhovno dostojanstvo človeka. Jasno je izpovedal svoje umetniško poslanstvo v uvodu k *Pesmi o Bernardki*: "Že v dneh, ko sem pisal svoje prve verze, sem si zaprisegel, da bom vedno in povsod v svojih spisih poveličeval božjo skrivnost in človeško svetost, brez ozira na čas, ki se s posmehom, nejevoljo in brezbriznostjo odvrta od teh zadnjih vrednot našega življenja." Sprva je Werfel pisal pesmi in velja še danes za najpomembnejšega lirika v nemškem ekspresionizmu. Najboljše pesmi iz različnih zbirk so izšle l. 1948 pod naslovom *Gedichte aus den Jahren 1908-1945*. Pozneje je Werfel napisal tudi več dram, posebno zgodovinske vsebine. Svetovno znan pa je postal po svojih romanih. Prvi večji roman je posvečen italijanskemu glasbeniku Verdiju, *Verdi* (1924). Njemu je sledila *Barbara oder die Frömmigkeit* (1929), ki je zgodba neizobražene katoliške babice, katere ljubezen pa je pisatelju več vredna kot vse drugo. L. 1931 je izšel družinski roman *Die Geschwister von Neapel*. Veliki roman o preroku Jeremiji *Höret seine Stimme* je napisal Werfel še v Avstriji l. 1937, naslednjega, *Der veruntreute Himmel*, pa že v begunstvu v Franciji. *Der veruntreute Himmel* (prvotni naslov je bil *Der gestohlene Himmel*) je pretresljiva zgodba češke dekle, ki služi pri bogati družini na Dunaju in plačuje za nečaka, ki študira, v upanju, da bo ta postal duhovnik. Teta Linek dolgo časa vzdržuje tudi namišljenega duhovnika v trdni veri, da si bo tako zaslužila nebesa, dokler ne odkrije, kako jo je nečak ves čas varal, da sploh ni nikoli postal duhovnik. Vsa obupana se čuti ogoljufana za nebesa, a na romanju v Rim zopet najde srčni mir in umrje v Rimu, kmalu po avdijenci pri Piju XI., ki jo Werfel izredno lepo opisuje. Obsežni roman *Die vierzig Tage des Musa Dagh* (1933) popisuje preganjanje in zatiranje armenskih kristjanov pod Turki v prvi svetovni vojni. Najbolj poznana in najlepša Werfelova knjiga pa je *Das Lied von Bernadette* (1941) o Bernardki in o prikazovanju v Lurdu pred 100 leti. Občudovanja vredno je, kako se je Werfel kot nekatoličan globoko psihološko vživel v notranji verski razvoj in v notranje doživljanje pri Bernardki in kako pravilno in polno je zajel nadnaravni smisel lurških dogodkov. Werfel je s tem romanom izpolnil zaobljubo, ker se je srečno rešil iz Francije v Ameriko. Zadnje veliko delo, roman *bodočnosti*, ki pa je v resnici le ostra kritika sedanosti, *Der Stern der Ungeborenen*, je Werfel končal dva dni pred svojo smrtjo. Z neverjetno domišljijo popisuje doživetje na planetu nerojenih sto tisoč let po našem času, kjer živijo ljudje v astromentalni dobi in so izgubili vsako individualnost, ker je vse poenostavljeno in centralno dirigirano. A končno ti ljudje podležejo rodovom iz džungle. Roman ni najboljše Werfelovo delo in je večkrat zaradi podrobnih opisovanj nenavadnih življenjskih razmer v novi dobi nekoliko dolgozven. Za Werfelov svetovni nazor in za njegovo

gledanje na probleme našega časa je zelo pomembna zbirka esejev Zwischen Oben und Unten (1946).

Hermann Broch, filozof in pisatelj, je bil rojen 1886 na Dunaju in je študiral matematiko in filozofijo. Pozneje je postal direktor tekstilnega koncerna na Dunaju, a kmalu je zapustil to mesto in šel spet študirat matematiko in filozofijo. L. 1938 se je izselil v Ameriko, tam študiral psihologijo mase in napisal o tem obširno delo v treh knjigah. L. 1950 je bil imenovan za profesorja za nemško literaturo na Yale-University, a je umrl 1951. Njegovo največje delo je romanska trilogija *Die Schlafwandler*, v kateri Broch prikazuje propad človeških vrednot in razkranjanje stare meščanske družbe od l. 1888 do 1918. Prvi del je izšel 1931: *Passenow* oder die Romantik 1888; drugi del istega leta pod naslovom: *Esch* oder die Anarchie 1903; tretji del 1932: *Huguenau* oder die Sachlichkeit 1918. Vsebinsko gledano pomeni nadaljevanje te trilogije roman *Die Schuldlosen* (1950), kjer Broch biča povprečne politične brezbrizneže, ki jim bližnji ni nič mar, in si s tem nalagajo veliko etično odgovornost. Zelo pomembno je Brochovo delo *Der Tod des Vergil* (1945), vizionarni roman, kjer pisatelj prikazuje usodo zapadnega sveta v današnjem prehodnem stanju. Umirajoči Vergil spozna v razgovoru s svojimi prijatelji in s cesarjem Avgustom, da je njegova Aeneis nezadostna, ker ne pove resnice, in jo hoče uničiti. Vendar končno cesarju na ljubo opusti prvotni načrt. Po Brochovi smrti je izšel še roman iz njegove zapuščine *Der Versucher* (1953).

Robert Musil, skoraj neznan in pozabljen, doživlja zadnja leta novo renesanso. *Times* ga je l. 1949 imenoval najpomembnejšega nemškega romanopisca v prvi polovici 20. stoletja. Rojen je bil 1880 v Celovcu, postal naj bi oficir, a sam je hotel postati inženir, pozneje je študiral filozofijo in bil potem v državni službi na Dunaju. L. 1938 se je umaknil v tujino, živel nazadnje v Švici in umrl 1942 v Ženevi. Njegova značilnost je močna, jedka analiza sodobnega časa v smislu moralnega romana. Njegov svetovni nazor je absolutni relativizem. Musilovo najpomembnejše delo je *Der Mann ohne Eigenschaften*, katerega prvi del je izšel že l. 1930, drugi del 1932, tretji del šele 1943 po njegovi smrti v Švici. A delo je dobilo pravi pomen šele 1952, ko je izšlo v celoti v enem zvezku. V njem slika Musil propad avstro-ogrske monarhije, ki jo imenuje Kakanijo. Glavni junak je kavalerijski oficir Ulrich, ki uživa življenje, a sam je nesposoben, da bi ga obvladal. Nešteto dogajanj, v katera so zapletene najrazličnejše osebe kot predstavnice svojega časa, dopolnjuje in razlaga Musil v vmesnih esejističnih ekskurzijah. Posebno obširno opisuje incestno ljubezen glavnega junaka do svoje sestre. Končni facit romana pa je obup in praznота propadajočega sveta, ki mu ni rešitve.

Dunajčan iz judovske družine je tudi pomemben novelist in esejist *Stephan Zweig*. Rojen je bil 1881, pozneje je živel v Švici, l. 1935 odšel v Anglijo in nato v južna Ameriko, kjer je l. 1942 s svojo drugo ženo "iz proste volje in pri polni zavesti" napravil samomor. Zweig stoji zelo pod vplivom Freudove psihoanalize. Njegova pripovedna dela so večinoma psiho-

loško opisovanje boleznih in strastnih, večkrat tudi anormalnih tipov. Zna- ni sta zlasti *Amok* (1922) in *Verwirrung der Gefühle* (1926), iz poznej- šega časa pa posebno roman *Ungeduld des Herzens* (1938) iz avstrijskega vojaško-meščanskega življenja. Posebno pomemben je Zweig kot esejist in literarni portretist; na tem področju je objavil številna izvrstna in zelo cenjena dela, posebno iz novejšje literature. Njegovi spomini *Die Welt von gestern* (1944) so bolj biografija cele dobe kot pa lastne osebnosti. Avto- biografičnega značaja je knjiga *Begegnung mit Menschen, Büchern und Städten* (1937), ki jo imajo mnogi za najlepše Zweigovo delo.

Novejša nemška literatura ima tudi med ženskim svetom zelo po- membne zastopnice. Največja med njimi je *Gertrud von Le Fort*, najboljša in najgloblja sodobna katoliška pisateljica in pesnica. Rojena je bila 1876 na Westfalskem kot hči pruskega oficirja. Njena družina je prav za prav hugenotskega pokolenja iz francosko-italijanskega obmejnega področja, ki se je pozneje izselila v Ženevo. Le Fort je preživela mladost v Rimu in Heidelbergu in na različnih drugih krajih Nemčije, kjer je služil njen oče kot oficir. Študirala je zgodovino in versko filozofijo. Posebno velik vpliv nanjo je imel nemški verski filozof Ernst Troeltsch. L. 1927 je prestopila v katoliško Cerkev, in živela nato dolgo časa blizu Münchena. Pod nacisti ni bila dobro zapisana. Prva leta po vojski je živela v švici, nato se je spet vrnila v Nemčijo, kjer danes živi v bližini Münchena. Prvo splošno priznано in zares veliko pesniško, hkrati tudi teološko globoko delo so njene *Hymnen an die Kirche* (1924) v obliki starozaveznih psalmov, v ka- terih se duša razgovarja z Bogom. Pozneje, 1932 so izšle *Hymnen an Deutschland*, ki opevajo zgodovinsko usodo svetega imperija z željo, da bi tudi nova država bila krščanska. Pesmi iz let 1933 do 1945 so izšle v novi zbirki *Gedichte* (1949). Med romani je najpomembnejše delo *Das Schweisstuch der Veronika* v dveh delih (1928), *Der römische Brunnen* (1946), *Der Kranz der Engel*. Prvi del, ki je prav za prav zgodba konverzije pisateljice same, pripoveduje življenje 16 letnega dekleta, ki živi v klasično-humani- stičnem, a poganskem okolju stare matere v Rimu in najde pot v katoliško Cerkev. V drugem delu živi Veronika v Heidelbergu in se hoče poročiti z bivšim oficirjem Enzijem, ki je pod vplivom nacizma postal čisti pogan in odklanja cerkveno poroko. Veronika je pripravljena, da se tudi sama, če- prav globoko verna, odpove cerkveni poroki in sklene z Enzijem samo civilni zakon, samo da bi bila tako tesneje povezana z njim, mu posredovala milost in vero in ga tako pridobila za Boga. V hudem notranjem boju pride Ve- ronika na rob svojih duševnih in fizičnih moči, hotela je doseči nemogoče. Šele nevarna bolezen, ki ogroža Veronikino življenje, vpliva na Enzija, ki končno najde pot k Bogu. Roman, ki je izredno fin in tenkočuten v opisovanju psihološkega razvoja in v razglabljanju o teoloških vprašanjih, je vzbudil nešteto debat o možnosti in veljavnosti Veronikine odločitve (prim. knjigo: *Gertrud von Le Fort, Werk und Bedeutung. Der Kranz der Engel im Widerstreit der Meinungen* 1950). Le Fort pravi, da v svojem romanu ni hotela podajati portretov, ampak tipe, ki predstavljajo modernega človeka v boju idej. Drugi njeni romani so zgodovinskega značaja, a v njih prihaja nadčasovna in sodobna problematika do izraza. L. 1930 je izšla knjiga *Der*

Papst aus dem Ghetto, zgodovinski roman iz časov protipapežev v 12. stoletju, prav za prav slika razmerja med kristjani in Judi. Novela Die Letzte am Schafott (1931) je zgodba mlade boječe redovnice Blanche Le Fort v času francoske revolucije, ki se silno boji mučeništva. Zato zbeži iz samostana, a se v zadnjem trenutku pridruži sosestram in s pesmijo na ustih stopa pod giljotino. G. Bernanos je prevzel motiv za svojo dramo Dialogues des Carmélites, ki so jo z izrednim uspehom igrali po vsem svetu. L. 1938 je izšel zgodovinski roman Die Magdenburgische Hochzeit iz tridesetletne vojne. Velikega pomena je filozofsko-teološka knjiga Die ewige Frau (1934), brez dvoma ena najglobljih knjig o ženi, njeni posebnosti in njenem poslanstvu. V zbirki štirih novel pod naslovom Die Tochter Farinatas (1950) gre predvsem za razmerje med pravičnostjo in usmiljenjem. Die Krone der Frau (1951) in Aufzeichnungen und Erinnerungen (1951) prinašata obilo biografskih podatkov. V zadnjih letih je Le Fort priobčila še nekaj manjših novel. Umetniška posebnost te velike pisateljice je globoka osebna vernost, ki pride do izraza v vseh delih, intenzivno notranje doživljanje, simbolična moč jezika, jasnost in umerjenost sloga in neprestano prizadevanje, da združi svet vere in umetnosti. Le Fort posebno rada popisuje ženo v njeni plemenitosti, dobroti in ljubezni.

Čisto drugačnega značaja je druga velika katoliška pisateljica in pesnica *Elisabeth Langgässer*. Rojena je bila 1899 v Porenju, postala učiteljica, prišla 1929 v Berlin, kjer se je poročila s filozofom Dr. Hoffmannom in bila mati štirih otrok. L. 1936 so ji nacisti prepovedali pisati, po vojni pa je objavila spet zelo pomembna dela. Umrla je 1950. Iz njenih liričnih pesmi je pomembna zbirka iz l. 1924 Wendenkreis des Lammes. Ein Hymnus der Erlösung, v strogo katoliškem, a hkrati tudi kozmičnem občutju. Po vojni je izdala več zbirk pesni, tako Der Laubmann und die Rose. Ein Jahreskreis (1947), težko razumljiva ekstatično-himnična pesnitve, polna simbolov, ki kaže človeka pod vplivom demonskih sil in v hrepenenju po odrešenju. Kölnische Elegie (1948) ob obnovi katedrale v Kölnu; Metamorphosen (1949). Še bolj pomembno je njeno pripovedniško delo. L. 1932 je izšel Triptychon des Teufels. Ein Buch vom dem Hass, dem Börsenspiel und der Unzucht. Naslov pove tudi vsebino romana. Posebno pozornost je vzbudila knjiga Das unauslöschliche Siegel (1946), kjer Langgässer pripoveduje o spreobrnjenju racionalističnega Juda. Zgodba obsega vso Evropo od Lurda do vzhodnih pokrajin, dobo od 1858 do 1945, kritika jo je primerjala z Divino Comedio in Calderonovim Velikim odročn sveta. Konverzija je zmaga milosti nad grehom mesa in duha, kajti Jud je sprejel krst brez vere, a neizbrisno znamenje krsta je končno le postalo učinkovito v milosti. Zadnji roman je izšel po smrti Märkische Argonautenfahrt (1950). Sedem ljudi iz podrtega vele-mesta se znajde na skupni cesti in išče zlato runo in končno najde mir v samostanu Vstajenja, rešenje in milost po Marijini priprošnji. Roman je pretresljiva slika sedanjosti in slika človeka, ki blodi in tava po svetu in le po božji dobroti najde mir. Iz zapuščine je izšla pozneje zbirka pod naslovom Geist in den Sinnen behaust (1951). L. 1954 so bila objavljena pisma iz 1926 do 1950 pod naslovom ...so viel berauschende Vergänglichkeit. Zbirka vsebuje tudi prispevke za razumevanje njenih del in zapiske

o pesniškem ustvarjanju in o problemih časa. Ob smrti Elisabeth Langgässer je zapisal neki kritik v *Stimmen del Zeit* (december 1950, str. 223-226): Že njeno prvo delo je vzbudilo pozornost zaradi njene izredno močne slikovitosti in zaradi notranjega ognja njenih verzov. Obseg in globina njenega izkustva, strastnost njenega doživljanja in čutenja, notranji ogenj, ki se vžge ob stiku z božjim svetom — vse to jo postavlja med izredne sodobne pesnike. Gon bioloških moči, vročica čutov, skeleča luč njenih spoznanj, otroška preprostost in izčiščenost zrelega srca, ponižnost in veselje njene-notranjosti, ki se neprestano odpira Bogu, vse to dosega pri njej visoke stopnje. Izkustvo dobrega in slabega je pri njej kakor vulkan ali kakor atom, ki ga razganjajo notranje sile. Pri pisanju je brezobzirna, včasih naravnost brez sramu. Temni nagoni se mešajo pri njej s čistim in neomadeževanim svetom. Veliki vtis, ki ga napravi Langgässer, bo razumel le tisti, ki razume naš svet in čuti z njim. Časi, ki bodo našemu tuji, pisateljice ne bodo razumeli. Langgässer je kakor meteor, ki zažari in hitro ugasne. Čeprav oznanja Langgässer v svojih delih vsemogočnost milosti in božje ljubezni, je vendar njeno delo utelešena zmeda našega časa. Pisateljica odklanja jasno spoznanje in se sklicuje na ljubezen, ki je pred spoznanjem, v smislu Pascalove besede: *le coeur a ses raisons...*

Zopet drugi svet nam odkriva tretja katoliška pisateljica in pesnica *Ruth Schaumann*, hkrati tudi slikarica in kiparka. Rojena je bila 1899 v Hamburgu. Že s 15 leti je začela pisati. Pozneje se je posvetila študiju upodabljaljoče umetnosti, bila je v Münchenu, kjer je 1924 prestopila v katoliško Cerkev. Tam se je tudi poročila z urednikom revije *Hochland* Dr. Fuchsom († 1948). Njeno literarno delo je zelo obsežno in bogato. Schaumann je ena najpomembnejših zastopnic ekspresionistične religiozne lirike. Njen jezik je preprost in ljubeč, zato nekaterim preveč mladodekliški. Dela v prozi govore zlasti o poklicu in poslanstvu žene. Najbolj važno delo po vojni je *Die Uhr* (1948), zgodba mlade žene v južni Franciji, ki reši svojega moža, katerega zelo ljubi, z injekcijo neozdravljive bolezni, pozneje pa zve o čudežnem ozdravljenju podobne bolezni in se sama posveti negi bolnikov. Schaumann je napisala tudi celo vrsto otroških knjig, igrice in pesmic.

Luise Rinser je četrta v ženskem kvartetu nemške katoliške literature. Rojena je bila 1911 na Bavarskem, študirala je psihologijo in pedagogiko in postala učiteljica. Nacisti so ji prepovedali pisati, prišla je celo v zapor zaradi veleizdaje. Svoje življenje v ječi je popisala v *Gefängnistagebuch* (1946). Po 1946 se je Rinser posvetila samo pisateljevanju in kritiki. V prvih romanih obravnava predvsem probleme mladega dekleta, zlasti ljubezni (*Die gläsernen Ringe* 1940, *Hochebene* 1943, *Erste Liebe* 1946). Z romanom *Jan Lobel aus Warschau* (1948), ki popisuje usodo Juda na begu, načenja Rinser sodobna vprašanja. V romanu *Die Stärkeren* (1948) slika sodobni rod, ki med drugo vojno zori v novega človeka. Isto snov obravnava knjiga *Mitte des Lebens* (1950). Zelo osporavan je bil ob izidu roman *Daniela* (1953), v katerem Rinser obravnava versko-moralna vprašanja. Učiteljica Daniela zapusti mesto in gre prostovoljno na vas, da tam spozna navadno življenje preprostih ljudi in jim pomaga, a se sama izgubi v grešni

ljubezni do župnika, ki pa ravno iz tega greha na novo spozna svoje duhovniško poslanstvo. S knjigo *Die Wahrheit über Konnersreuth* (1954) je Rinser posegla v tedaj živahno debato o Tereziji Neumann. Zadnji roman *Abenteuer der Tugend* (1957) je kritika zopet zelo ugodno sprejela. Je zgodba človeka, ki hrepeni po človeškem in božjem redu, kakor ga uči katoliška vera. Roman ima svojevrstno zgradbo, ker obstaja iz samih pisem, ki so naslovljena na 18 različnih oseb.

Kratko naj omenim še dve avstrijski pesnici, čeprav sta zelo različni med seboj. *Paula Preradović*, poročena Molden, velja za pomembno avstrijsko lirično pesnico (spesnila je tudi novo avstrijsko državno himno). Rojena je bila 1887 na Dunaju, mladost je preživela v Dalmaciji, kjer je tudi umrla 1951. Zaveda se, da je slovanske krvi, a hoče biti nemška pesnica. V svojih pesmih je globoko verna, kar pride posebno do izraza v tretjem zvezku njenih zbranih pesmi *Gott und das Herz* (1953). Iz zadnjih let je znan njen roman *Pave und Pero* (1940), kjer popisuje zakon svojega starega očeta Petra Preradovića. L. 1951 je izšla novela *Die Versuchung des Columba*, zgodba o menihu, ki ga njegova ljubimka iz mladih let znova skuša pridobiti zase, a brez uspeha.

Ilse Aichinger je Dunajčanka, rojena 1921. Nekaj časa je študirala medicino, l. 1953 se je poročila z lirikom Günterjem Eichom. Cenijo jo kot zelo nadarjeno pesnico. Prejela je že več literarnih nagrad. Pod vplivom Kafke piše predvsem o našem času, o položaju človeka v sodobnem svetu, o negotovosti in krhkosti življenja. Ima jasen in poln jezik, rada prodira v mitični, sanjski in groteskni svet, v katerem pa odkriva višjo resničnost, ne da bi zapadla surrealizmu. Prvo delo *Die grössere Hoffnung* (1948) pripoveduje o skupini otrok pod Hitlerjevim režimom, posebno o usodi poljudovske deklice, ki jo končno ubije granata. Vendar nad vsem dogajanjem sije upanje na končno rešitev v smislu svetopisemske besede, da tistim, ki Boga ljubijo, končno vse pripomore k dobremu. Krajše pripovedne črtice so zbrane v delih *Rede unter dem Galgen* (1952) in *Der Gefesselte*.

V naslednji skupini bi rad omenil še tri pisatelje, ki obravnavajo predvsem problematiko našega časa. *Ernst Jünger* spada brez dvoma med najvplivnejše nemške pisatelje po prvi vojni in med najbolj diskutirane in zelo močne po drugi vojni. Jünger hoče v kolikor mogoče natančnem jeziku zajeti sodobno dogajanje, hkrati pa gre njegov pogled v bodočnost, da odkrije notranjo zvezo med preteklostjo in bodočnostjo in med čutnim in duhovnim svetom. Rojen je bil 1895 v Heidelbergu kot sin lekarnarja. Z 18 leti je pobegnil od doma in se hotel vpisati v tujsko legijo, a so ga še pravočasno spravili domov. Nato se je kot prostovoljec udeležil prve svetovne vojne in bil 14 krat ranjen. Po vojni je ostal aktivni oficir in začel pisati o vojni in vojnem življenju. Njegove prve knjige, ki povečujejo vojno (*In Stahlgewittern* 1920, *Der Kampf als inneres Erlebnis* 1922, *Das Wäldchen* 1925, *Feuer und Blut* 1926) so bile po drugi vojni v Nemčiji prepovedane. V istem duhu je pisana še knjiga *Die totale Mobilmachung* (1931). Pozneje je Jünger posvetil svojo pozornost tehniki in ogrožanju človeka v popolni

tehnični organizaciji. Temu vprašanju je posvečeno delo *Der Arbeiter* (1932), kjer Jünger slika novi tip človeka v mehanizirani in kolektivistični družbi. *Blätter und Steine* (1934) velja za najbolj radikalno nihilistično delo. V sporu z nacizmom se je Jünger vedno bolj bližal vrednotam zapadne kulture in krščanstva. Vizionarno delo *Auf den Marmor-Klippen* je ena najostrejših obtožb nacizma. Po vojni je Jünger izdal več knjig, ki so vzbudile nešteto debat o svetovnem nazoru pisatelja. L. 1948 je izšel Jüngerjev manifest *Der Friede*, kjer Jünger poziva mladino vsega sveta k človečanstvu, miru in svobodi. *Strahlungen* (1949) so zapiski iz dnevnika iz let 1941-1945. V koliko in v kakšnem smislu se v tem delu res pokaže Jüngerjev notranji preobrat v iskanju večnih etičnih in verskih vrednost, je težko reči. *Heliopolis* (1949), mesto brez ljubezni, kaže v vizionarni obliki boj dveh socialnih plasti v velemestu. Druga pomembna dela iz zadnjih let so *Ueber die Linie* (1950), kjer Jünger nastopa proti nihilizmu in hoče pokazati, opirajoč se na Nietzscheja in Dostojevskega, smisel smrti, ljubezni in glasbenega ustvarjanja. *Der Waldgang* (1951) slika simbolično postavo samotarja, ki si hoče ohraniti svojo svobodo. Po Jüngerjevem mnenju je danes samo še "Waldgänger" prost in svoboden, zmožen, da se odloča iz lastne notranjosti in se tako reši iz kaosa. Gozd je Jüngerju simbol večnih nespremenljivih vrednot. Umetnost, filozofija in teologija navajajo človeka, da se odloči za to pot skozi gozd. Jünger je v tem delu pristaš trdnega reda v svetu, a ta svet je zanj sam v sebi zaključen, naše spoznanje ne more preko njegovih meja, čeprav nosimo v sebi stalno hrepenenje po nekem višjem svetu. Neki kritik je imenoval Jüngerja mojstra duhovne geodezije. Poleg večjih pripovednih del je Jünger objavil tudi več potopisov in zbirko novel. Posebno pomembno delo je *Besuch auf Godenholm* (1952), zgodba o zdravniku kot predstavniku današnjega človeka, ki najde na samotnem otoku na severu zdravje, ker ga skrivnostni čarovnik pripelje do samospoznanja. Kot lirik in esejist je pomemben tudi brat Ernsta, *Friedrich Georg Jünger*, kot mislec posebno zaradi svoje pretirano ostre kritike tehnike (*Die Perfektion der Technik* 1946, *Maschine und Eigentum* 1949).

Pesnik, mislec in zdravnik *Gottfried Benn* se je šele l. 1949 spet vrnil v literarni svet, kar je kritika pozdravila kot važen dogodek v nemški književnosti. Rojen je bil Benn 1886 kot sin protestantskega pastorja in francoske kalvinske švicarke. Študiral je medicino v Berlinu in bil vojaški zdravnik v prvi in drugi svetovni vojni. Vmes je bil specialist za spolne bolezni v Berlinu. Po drugi vojni se je znova posvetil svoji zdravniški praksi. Najprej je simpatiziral z nacizmom, pozneje se je ločil od njega, zato so ga nacisti preganjali. Zagrenjen je Benn popolnoma umolknil in se ni več silil v ospredje, češ da so ga nacisti označili "kot svinjo, komunisti kot bedaka, demokrati kot duhovnega vlačugarja, emigranti kot pribežnika, verni kot patološkega nihilista" (v knjigi *Dopelleben* 1949, avtobiografskega značaja). Prva Bennova dela so prav za prav medicinska analiza človeka. Iz zadnjih let so pomembne pesniške zbirke *Statische Gedichte* (1948), ki prinašajo dobro surrealistično liriko, a so izrazito pesimistične; dalje *Trunkene Flut* (1949), *Fragmente* (1951), *Destillationen* (1953). Znani so tudi njegovi eseji *Drei alte Männer* (1949), nekaka analiza našega časa, *Ausdrucks-*

welt (1949), kjer pisatelj izpoveduje svoj svetovni nazor, mrzla in razjedajoča kritika današnjega človeka, Die Ptolomäer (1949) in zopet sodba nad današnjim svetom Die Stimme hinter dem eisernem Vorhang (1952). Svet, ki ga Benn opisuje, je svet brez Boga, a Benn to mirno in suhoparno ugotovi. Ker je Bog mrtev, svet razpada, človek se razkraja. Edina možnost, da človek to stanje preмага, je lastna volja in lastno spoznanje. V umetnosti najde človek svoje zadnje vrednote. Na splošno gledano je Bennov svetovni nazor radikalni pesimizem, ker je na svetu vse nesmiselno in brez notranjih zvez. Temu svetovnemu nazoru pri Bennu izvrstno odgovarja njegov samovoljni in samostojni jezikovni slog, ki sta res nekaj močnega. Je to poizkus čiste proze, skup asociacij, v kopičenju samostalnikov in kratkih stavkov. Zato je ta slog hladen, a nasilen in izzivalen. Neki kritik pravi: Bennov slog je tak kakor njegov svet, slog pošastnega, mrtvega, razrušenega sveta, slog solipizma in atomizma.

Ravno te dni javljajo časopisi, da je *Max Frisch* dobil nove pomembne nagrade v Nemčiji in tudi njegovi prevodi v Franciji vzbujajo veliko pozornost. Frisch je Švicar, rojen v Zürichu 1911. Pisal je najprej potovanjska poročila iz Češke, Madžarske, z Balkana in iz Turčije. S 25 leti je začel študirati germanistiko in arhitekturo. Kot arhitekt je imel velik uspeh. V literaturi je nastopil kot dramatik in kot romanopisec. Že njegov prvi roman *Jürg Reinhart* je dobil literarno nagrado (l. 1934). Med najboljša prozaična dela spada *Tagebuch mit Marion* (1947), pozneje predelan in razširjen pod naslovom *Tagebuch 1946-1949*. Posebno pozornost sta zbudila njegova zadnja dva romana *Stiller* (1955) in *Homo faber* (1957). O prvem pravi kritika, da spada med najboljša nemška dela zadnjih let, bodisi zaradi intenzivnosti misli, bodisi zaradi umetniške podaje. Frisch pripoveduje usodo umetnika Anatola Stillerja, ki zapusti svojo švicarsko domovino, da bi začel novo življenje. Ko se spremenjen vrne nazaj, ga doma sicer sprejmejo zopet v staro družbo, a Stiller se ne znajde več v samem sebi. Roman slika današnjo družbo, posebno družino, ki vedno bolj trpi zaradi pomanjkanja notranjih stikov in zaradi težav pri osebnih odnošajih. Zadnji vtis romana je hromeča in moreča žalost, kajti človek živi v svetu teme, brez vsakega izhoda v novo življenje. Frisch je znan tudi po svojih dramah, pri katerih sta mu Bert Brecht in Thornton Wilder vzornika. Dolga leta je veljal celo za najboljšega nemškega sodobnega dramatika, njegove drame so posebno v Nemčiji veliko igrali. Najbolj znane so *Nun singen sie wieder* (1945) o srečanju mrtvih talcev s svojimi krvniki; *Die chinesische Mauer* (1946), nekaka revija diktatorjev od starih časov pa do danes, kjer Frisch kaže nevarnost vsake diktature; *Als der Krieg zu Ende war* (1949) o usodi žene nemškega oficirja, ki se preda ruskemu poveljniku, da bi tako rešila svojega moža. *Don Juan oder die Liebe zur Geometrie* (1953) je parodija *Don Juana*.

Max Frisch nas pripelje do zadnje skupine, iz katere bom omenil nekaj imen, do skupine dramatikov. Najbolj znan med njimi je najbrž *Bert Brecht*, prepričan marksist in vpliven komunist, ki je svoje politične drame izrabljaj predvsem v propagandne namene. Rojen je bil 1898 v Augsburgu kot sin industrijalca, študiral je naravoslovje, bil v prvi vojni bolničar. (Po vojni

je postal dramaturg v Münchenu in imel že s prvimi dramami velik uspeh. Pozneje se je preselil v Berlin, 1933 je odšel preko Avstrije in Švice na Dansko, nato na Švedsko in Norveško, končno preko Rusije v Ameriko. L. 1947 je prišel v Zürich, eno leto pozneje je odšel v vzhodni Berlin, kjer je režiral predvsem svoje drame, v katerih je igrala glavno vlogo njegova žena Helene Weigel. L. 1956 je dobil literarno nagrado vzhodne Nemčije. Umrli je v vzhodnem Berlinu l. 1956. Brecht je brez dvoma talentiran umetnik, to mu priznavajo tudi kritiki, ki so ostrji nasprotniki njegovega svetovnega nazora. A sam se je označil kot rokodelca v literaturi, kot pisarja in delavca in ne kot poeta. Hkrati je Brecht tipičen primer umetnika, ki izrabi vso svojo umetnost v propagandistične namene in ki ga tudi režim do kraja izrabi za propagando. Najbolj znan je Brecht kot dramatik. V svoje propagandne namene je uvedel nov slog v drami, tkzv. epični teater s pripovedovanjem, z vmesnimi projekcijami, napisnimi trakovi, napovedmi in popevkami in z osebnimi izjavami igralcev. Na ta način hoče aktivirati gledalce. Njegove drame imajo za snov predvsem odpor proti dosedanjemu socialnemu redu in proti vrednotam iz preteklosti, obtožbo sedanje družbe in boj za nov marksistični red. Svoje pojmovanje estetike in njene naloge je Brecht objavil v 12 zvezkih pod naslovom *Versuche* (1930-1952). Izmed dram so najbolj znane *Dreigroschenoper* (1928), popolnoma v nihilističnem smislu, ki je vzbudila mnogo debat, na katere je Brecht odgovoril v svojih zapiskih in s satiričnim romanom *Dreigroschenroman* (1934). V času druge svetovne vojne je Brecht napisal celo vrsto dram, nekatere so tudi uglašene in filmane. Večinoma so izhajale v inozemstvu, njihova vsebina je vedno isti boj za marksistični svetovni nazor. Največ uspeha je imela njegova drama *Mutter Courage und ihre Kinder* (1939). Leta 1942 je izšla drama *Galileo Galilei* z zgodovinsko vsebino, 1946 *Der brave Soldat Schwejk*, 1947 *Der kaukasische Kreidekreis*, 1948 *Herr Puntila und sein Knecht*. Istega leta je Brecht objavil v zgodovinsko-družbeno dramo predelano Sofoklejevo *Antigono*. Pozneje je nastopil proti vsaki vojni z dramo *Hofmeister in Das Verhör des Lukullus*. Čez leto dni pa je Brecht dopustil upravičenost obrambne vojske v drami *Die Verurteilung des Lukullus* (1951). Iz Brechtovega pesniškega dela je po vojski znana zbirka *Hundert Gedichte* (1950), druge pesmi so bile objavljene večinoma v njegovih zvezkih; tudi te so največ političnega in propagandističnega značaja. Spisi iz zapuščine, ki izhajajo v reviji *Sinn und Form* v vzhodnem Berlinu, ne povedo o Brechtu nič novega.

Med zelo uspešne nemške dramatike spada *Carl Zuckmayer*. Večina njegovih del je bila tudi filmana. Rojen je bil 1896 kot sin industrijalca v Porenju. V prvi vojski je bil oficir, pozneje je mnogo potoval. Pred drugo vojsko je skoz Avstrijo in Švico prišel v Ameriko, kjer si je kupil farmo. Danes živi deloma v Ameriki, deloma v Nemčiji. Njegova prva dela so naturalistično-ekspresionistična in zelo dobro podajajo duha in ljudi tedanjega časa. Med najbolj znanimi iz te dobe sta veseloigra *Der fröhliche Weinberg* (1925) in satira nad nemškim militarizmom in birokratizmom *Der Heuptmann von Köpenick* (1931). Po vojski je Zuckmayer napisal zelo pomembno dramo *Des Teufels General* (1946), v kateri prikazuje konflikt vesti

pri Hitlerjevem generalu, ki gre prostovoljno v smrt, ker se ne strinja z ideologijo in sistemom. Leta 1949 je izšla Barbara Blomberg, 1950 *Der Gesang im Feuerofen* iz francosko-nemškega boja v zadnji vojski. V njej hoče Zuckmayer pokazati splošne človeške probleme in njihovo rešitev iz človeških in nadčloveških sil. Zuckmayer pravi sam o sebi, da se vedno bolj bliža človeški in duhovni vernosti v zaupanju v ljubezen, lepoto, resnico in pravico.

Dva dramatika sta postala slavna kar na hitro: *Wolfgang Borchart* in *Fritz Hochwälder*. Borchart, ki je bil rojen 1921 v Hamburgu je bil pred vojsko igravec, režiser in kabaretist, v vojski je bil težko ranjen. Ko se je iz vojske vrnil domov, je našel razrušen dom, sam je bil težko bolan. Prišel je na zdravljenje v Švico in umrl v Baselu leta 1947, en dan preden so igrali premiero njegove drame *Draussen vor der Tür*. Je to zgodba vojaka, ki se vrne iz ujetništva in najde samo podrtijo, dokument o mladini, ki so jo opeharili za osnovne pravice in jo nesmiselno žrtvovali. Druga manj znana dela so: *Die Hundenblume* (izšla 1948), *An diesem Dienstag* (1948), *Laternen, Nacht und Sterne* (1946).

Fritz Hochwälder, Dunajčan, rojen 1911, ki živi danes v Švici, je postal svetovno znan z dramo *Das heilige Experiment* (1941) o jezuitski državi v Paragvaju. V Parizu so jo v sezoni 1952-53 igrali čez dvestokrat. Tudi drugod je imela veliko uspeha. Druge njegove drame so: *Der Flüchtling* (1945), *Der öffentliche Ankläger* (1948), *Donadieu* (1953).

Od starejših dramatikov še danes veliko igrajo drame *Gerharta Hauptmanna* (1862 - 1946), ki velja za največjega nemškega dramatika zadnjih desetletij. Leta 1912 je dobil Nobelovo nagrado. Njegove drame so bile sprva zelo naturalistične, pozneje je precej premagal naturalizem. Še danes igrajo *Vor dem Sonnenuntergang* (1889), *Rose Bernd* (1903), *Die Ratten* (1911). V zadnjih letih je Hauptmann zelo veliko napisal. Omenim naj samo *Iphigenie in Delphi* (1941), *Iphigenie in Aulis* (1942) in *Agamemnons Tod - Elektra* (1947), kjer posnema Goetheja.

Izredno velik uspeh je dosegel v zadnjih letih skoraj po vsem svetu s svojimi dramami švicarski dramatik *Friedrich Dürrenmatt*, rojen 1921, sin protestantskega pastora. S svojo ironično in satirično analizo moderne družbe, ki pa ji Dürrenmatt vedno primeša tudi nekoliko življenjske morale, je zadel ton, ki ga današnji človek rad sliši. Zelo spreten je v dramatični kompoziciji — Dürrenmatt je drugače znan kot pisatelj kriminalnih romanov —, zato so njegove drame zelo privlačne. Najbolj znana dela so: *Der Besuch der alten Dame*, *Die Ehe des Herrn Mississippi*, *Ein Engel kommt nach Babylon*, *Romulus der Grosse*.

Alojzij Šuštar.

ANKETA O SODOBNI SLOVENSKI PROZI

Ljubljanska revija Naša sodobnost (VI, štev. 7-10) je ob stoletnici spisov Frana Levstika (Popotovanje od Litiije do Čateža, Martin Krpan, in Napake slovenskega pisanja) razpisala anketo o sodobni slovenski prozi. Uredništvo je povabilo k sodelovanju Juša Kozaka, Alojza Rebulo, Mitjo Mejaka, Božidarja Borka, Vladimira, Bartola, Marjana Rožanca, Bojana Štiha, Marjana Brezovarja — torej pisatelje in kritike, ki se štejejo tudi med glavne sodelavce revije. Urednik Drago Šega je napisal uvod, v katerem pravi, da sta "vojna in revolucija razburkali in vrgli na površje zgodovinsko in življenjsko snov, ki je bila tako nova in ogromna, da je pisatelja čisto preprosto zasula in preplavila, po vojni... pa je pisatelj često izgubljal pregled nad novimi problemi, izgubljal tisto potrebno razdaljo, ki bi mu omogočila bolj kritičen, analitičen in bolj prodomen pogled na vse, kar se godi okoli njega... Nova doživetja in nova spoznanja so terjala novih odgovorov. Marsikateri ustaljeni miselni in moralni pojmi so klicalj po temeljiti reviziji. Poleg tega se je menjal pisateljev odnos do družbe in njene ureditve, postal je v načelu afirmativen. Posledica tega spremenjenega pisateljevega položaja je bila, da se je pisatelj dostikrat zdržal kritike tudi tam, kjer bi bila njegova kritika potrebna in za družbo zdravilna... Toda pisatelj se tej kritiki nikoli ni smel popolnoma odpovedati, če je hotel ostati pravi pisatelj, se pravi, če je hotel govoriti resnico, vso resnico o življenju, ki ga je opisoval. Hkrati je mlada družba pogosto ma pritiskala na pisatelja z zahtevki, ki so izvirali iz njenih najbolj neposrednih in nujnih politično mobilizacijskih potreb, s čimer so se v javno obravnavo in presojo literature vnašali razni utilitaristični pogledi in kriteriji, ki z literaturo in njenimi globljimi in trajnejšimi nalogami niso ime- li nobene zveze."

Juš Kozak ugotavlja, da se je "zanimanje prevesilo na politična in dejanja družbenega urejanja... Subjektivna barvitost emocije je zamrla in le redki so novo vsebino posredovali v živem ljudskem jeziku. Neosebni jezik se je razlil po časopisju in pronikal tudi v leposlovje... Na kongresu pisateljev po drugi svetovni vojni sem omenil nujnost neke distance do snovi, kar smatram še sedaj za pogoj, čeprav je po globokih premikih v socialističnem svetu postalo naše oblikovanje svobodnejše. Takrat je odločno ugovarjal sovjetski delegat na kongresu in zanikal potrebo distance. Z njim so soglašali nekateri naši pisatelji... Pred nedavnim mi je neka trditev, da se je pisatelju izmuznil novi človek, sprožila stvarna vprašanja. Priznam, da sem se večkrat v kritikah ustavil pred tem 'novim človekom'. Kaj si pravzaprav predstavljamo pod tem pojmom, kakšna naj bi bila karakteristika 'novega človeka'? Ocene o delih, ki so prikazovala življenje in napore naše sodobne družbe, so opozarjale, da v njih ne zasledimo novega človeka. Če je pisatelj poskušal karakterizirati novega človeka s tem, da je le-ta izpovedoval socialistične maksime in presojal življenje in sočloveka le po teh vidikih, potem gotovo to ni bil novi človek, ki ga je kritik želel spoznati in doživeti.. Bil je pač politični aktivist in rezoner na papirju. Mislim, da politični nazori in gibanja še ne astvarjajo novih ljudi. Kdaj in kje bomo zagledali novega človeka?... Pisatelj, ki je sam ves prežet z novim življenjskim občutjem, bo dojel vsebino novega časa, ki bo v najboljšem primeru sinteza novega pogleda na svet. Podoba novega človeka, čigar silhueta vzklije lahko v podzavesti, se poraja v objektivni stvarnosti kolektiva, a zaživi šele v subjektivni fantaziji. Ne more biti prevzeta ali prenesena, življenjsko silo vsrkava le iz rodne zemlje... Do neke mere je v človeškem življenju nekaj nadčasovnega, kar ni podvržno zakonom staranja in odmi-

ranja. Prav v tem je čar resnične umetnosti. Odločuje in odločevala bo vedno umetnikova osebnost, globoko zasidrana v človekovi stvarnosti. Umetniška ideja pa se more roditi le v strastni, človeški resničnosti."

Kritik Mitja Mejak pravi, da "je proza tematsko in stilno raznolika, v njej so sledovi tradicije in znamenja modernega pisanja, marsikdaj se ne more razmakniti iz ozkih vsebinskih in formalnih okvirov, toda ob vsem tem razodeva strastne težnje, da bi razkrila pomembno usodo in spoznanje, da bi doumela današnjega človeka in da bi vse to izpovedala s svežo umetniško besedo. Prav je, da ima ta proza mnogo obrazov, tudi je pravilno, da pogumno utira nova pota in smotrno, v mejah umetniške upravičenosti, eksperimentira z novim izrazom, kajti novega ni mogoče oživiti s starim... Glode velikega sodobnega teksta najbrž niti ne smemo biti neučakani... Življenjsko in umetniško pomembno prozo lahko ustvari samo zrela, človeško pomembna in razsežna pisateljska osebnost. Navsezadnje se vse začne in neha pri umetniku; če se zna živeti v človeka, če v njem gori stvariteljska strast, da bi ugledal slednjo življenjsko skrivnost, če je predan resnici in lepoti in če se s popolno moralno odgovornostjo posveti umetniškemu poklicu v času, ko doživlja človeštvo največjo veličino in tragiko obnem, in na prostoru, kjer je humanizem najvišji ideal, če je vse to združeno v umetnikovi osebnosti, potem bo njegova umetnost zrela in dragocena. Najbrž je v našem času treba več moči za umetniški poklic in zato marsikdo omaga na stranpot, toda trdno sem prepričan, da ta čas poraja tudi velike osebnosti."

Bojan Štih, tudi kritik iz mlajšega rodu, navaja, da "morda grešimo, ko imenujemo pri nas pisatelja vsakogar, ki je spisal in objavil nekaj krajših proznih sestavkov. Ali se ne motimo, ko prištevamo med leposlovna dela že skoraj vsako nekoliko nadpovprečno reportažo? Kdor se bo lotil razprave o problemih sodobne slovenske proze, bo moral razširiti teme svoje raziskave na probleme literature in umetnosti sploh v sodobnem svetu. Pri tem delu ga ne bodo smele ovirati ali pa mu zakrivati širših vodikov nacionalne in jezikovne meje, družbeno-politične in historične razlike med porameznimi deželami, narodi in državami. Zakaj nobena nacionalna literatura ne živi sama od sebe in ne brez globljih in tudi odločilnih idejnih, stilnih in moralno duhovnih vezi z ostalimi nacionalnimi literaturami. Morda se ne motimo, ko trdimo, da se ena glavnih slabosti naše literature razodeva v njeni odtrganosti od drugih literatur. V odtrganosti od tistega, kar imenujemo od Goethejevega časa dalje — svetovna literatura. Resnica je, da pri nas ni nihče zapovedal ali zaukazal takšne izolacije. Če pa se je kljub temu pojavila, je nastala kot posledica določnega razpoloženja. Provincialni lokalizem kot pisateljska metoda in kot umetniški nazor je danes značilna poteza v dobršem delu naše literature. Od tod pa je samo korak v konservativno in utilitaristično domačijstvo, ki ga je naša klasična literatura prebolela že ob samem rojstvu, od tod je samo še pol koraka v pragmatistično pojmovanje besedne umetnosti. Vse dotlej, dokler ne bo naša literatura razmaknila svojih slogovnih, tematskih in duhovnih mejnikov, bo njen tok počasen in len... Pritrditi moramo Jeanu-Paulu Sartru, da je književnost ideologija svoje dobe. Ta vloga pa seveda ni deklarativnega značaja, marveč jo pisatelj izpolnjuje s tem, da s svojim umetniškim delom riše kritično podobo razmer in pravi svojega časa. Ugotoviti moramo, da naša literatura te svoje velike naloge ne opravlja v isti meri, kot bi jo sicer moral. Zato se mora naš sodobni pisatelj temeljito razgledati po bližnjem in daljnem svetu, zakaj kolikor bolj bo razumel in občutil in spoznal bistvo sodobnega dogajanja, toliko močnejša in vplivnejša bo njegova umetniška beseda, ki je lahko posvečena edino — človeku."

Božidar Borko, kritik iz starejše generacije, ugotavlja, da je "teh tri-najst let razvoja naše proze vendarle premalo, da bi se mogla izkristalizirati literatura, ki bi utegnila ne samo po vsebini, marveč tudi po stvarjalnih in formalnih dosežkih veljati za reprezentančno literaturo te dobe. Do-bršen del naše pripovedne proze hodi še vedno po starih poteh, in kolikor išče novih, se bolj izgublja v tveganem eksperimentiranju, kakor pa v tej revolucionarno preusmerjeni dobi... Menim, da položaj slovenske litera-ture mutatis mutandis ni slabši od položaja drugih literatur v vzhodnih in zahodnih deželah. Čeprav so v obeh delih Evrope vzroki različni, je vendar tu kakor tam opaziti neko krizo literature in sploh vse umetnosti..."

Toda za dozorevanje nove in močne umetnosti naših dni ne zadostujejo samo ideologije, načrti, volja, treba je izrednih talentov, ki so vedno reše-valj navidez nerešljive probleme: ti so bili ognjč na križišču dob in struj. To pa, kar je ob valovanju zgodovine nastalo pri nas in drugod, je nemara samo potreben humus za tiste, o katerih upamo, da še pridejo kdaj na ve-like žetvene slavnosti te dobe."

Pisatelj mlajše generacije je Marjan Rožanc. Zanj je eno jasno: nov čas zahteva nov izraz. Vsi dosedanji poskusi, da bi prikazali naše sodobno življenje z realističnim pisanjem, so se končali bolj ali manj neuspešno; že zaradi obrtniških prijemov in osnovnega ustvarjalnega koncepta... Realizem lahko sledi podzavesti, lahko obravnava predmete v njihovih preselkih, vendar ne more več dati adekvatnega izraza našega življenja. Nekdaj je res-da že z golo deskriptivnostjo vnašal v literaturo nove, široke aspekte življe-nja in s tem tudi sodobnejšo vsebino, toda danes je gola deskriptivnost pre-malo, premalo je tudi golo sociologiziranje in golo psihologiziranje, kajti človek skratka že dolgo ni več tisto, za kar ga predstavlja oficialna resnica o njem. Človek je še nekaj drugega in tako naj bi bilo tudi v literaturi ved-no še nekaj za njim, "nekaj zadaj". Skratka, nova vsebina zahteva novo obliko. Naša sodobna proza je torej v znamenju iskanja, eksperimentira-nja... Vse bolj je očitno, da skuša naša sodobna proza po svojih najmlajših predstavnikih najti umetniški izraz in pretrsti najaktualnejše probleme s teznimi teksti. In vprašanje je, koliko se pri tem prevzema tuja filozofija, koliko se tuja spoznanja sprejemajo za svoja in nasilno presajajo v naš čas in naš prostor. Res je Camus s svojim osnovnim mottom (kako naj postane-mo svetniki brez Boga?) bolj naš kot francoski, toda za našo prozo prej ko slej še vedno ostaja odprto vprašanje, koliko je njena miselnost zares av-torjeva, koliko je zares naša in splošna.

Naše sodobno pripovedništvo je bilo doslej vsekakor bolj pasiven izraz našega nemirnega časa; najččeje ga je samo proklamiralo. In nič hudega: v prvih povojnih letih je naša umetniška resnica stopala v korak s politič-no resnico in je bila docela aktivistična, umetniška resnica je vplivala na življenje le, kolikor je bila pragmatistična. Starejša generacija pisateljev je sprejela zmago revolucije za svojo in se je po mišljenju mlajših prežive-la. Mlajša generacija je socialistično stvarnost sprejela kot uzakonjeno da-nost, ki ne dopušča iskrene dejavnosti, in se dostikrat skeptično obrnila tu-di od Marxa. Toda čas je prinesel svoje. Danes je vsakomur jasno, da Slovenci in Jugoslovani prvič stopamo v korak z ostalo Evropo in se vključujemo v vsečloveško tvornost šele s socialističnim delovanjem. Mlajša generacija je sprejela v olajšanje "porazno" resnico, da na tej poti še ni vse končano, da se je človek še vedno dolžan bojevati in da ima še vedno svoj namen. Vendar sedaj ne gre več za Nietzschejevo nepomirljivost s stvarnostjo...

"Jaz na primer imam prijatelja. Zdaj že dalj časa dela v Statističnem uradu, zaradi zaslужka. Tam računa, za koliko odstotkov se je povečal lan-ski prinos pšenice na hektarju in kolikšen je letni prirastek goveje živine na

Kozjanskem. V svojem osebnem življenju še svoj živ dan ni naletel na podobna vprašanja. Ne počuti se dobro in včasih bi rad s predloženimi številkami ukrenil kaj po svoje. Rad bi na primer opustil deljenje in namesto količnika poiskal skupni imenovalce. Drugič spet bi rad kakšno število, ki ga je dolžan pomnožiti, razstavil na prafaktorje. Toda nemara bi bil še pri tisti priči ob zaslužek. Povrh tega njegova nesreča ni samo njegova. A ljudje ga vkljub vsemu ne poznajo in marsikomu sem dožan pisati o njem..."

M. P.

PLEČNIK. — V žepu Plečnikove suknje, ki jo je nosil, ko je bil zadnji-krat v predavalnici tehnične fakultete (dne 5. 12. 1956), so našli naslednjo zgodbo: "Ko je bilo stalo zvonov gotovo, reče knez mojstru Lu: -Vsi pravijo, da je to božansko delo; povej, kakšna skrivnost je v tebi? -Nobena, odgovori rezbar. -Jaz esm rokodelec in v meni ni skrivnosti. Seveda, eno je važno: preden sem delo započel, sem se varoval, da bi moje oči glodale druge misli. Postil sem se, da mi je postalo srce mirno. Po treh dneh posta nisem več mislil na zaslužek, ne na čast. Po petih dneh posta ne na pohvalo, ne na karanje. Po sedmih dneh sem pozabil na svoje telo in njega člene; tisti čas ste izpadli iz mojih misli tudi vi in vaš dvor. Zatopil sem se v svojo umetnost in zapustile so me vse skušnjave sveta; nakar sem šel v gozd ogledovat drevesa v njih naravni rasti. Ko sem našel pravšno drevo, sem videl pred seboj stajalo dovršeno in mi ni bilo treba kot ustvariti ga z roko. Če bi tega drevesa ne bil našel, bi se bil odrekel temu delu. Ker sem pa svojo naravo z naravo materiala dosegel povezati v enoto, se ljudem zdi stvar božanstvena, delo božje."

KULTURNI VEČERI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE V LETU 1958. — V soboto, dne 29. marca 1958 ob 20. uri je bila v prostorih Iririje, na Alvarado 350 (Ramos Mejia) zaključna prireditev poletnega programa Slovenske kulturne akcije, ob 25. knjižnem izdanju (izšla je knjiga Rude Jurčeca "Ljubljanski triptih") in razstava vseh knjig založbe S. K. A. ter razstava slikarskih del Mete Žirovnik in Ivana Bukovca. — Prvi kulturni večer pete sezone je bil v soboto 19. aprila ob 19. uri v dvorani Bullrich, kjer so bili tudi vsi naslednji kulturni večeri. V okviru filozofskega odseka je predaval dr. Milan Komar o Podobi človeka v Ajshilovi tragediji. — Literarni odsek je pripravil drugi kulturni večer, ki je bil 3. maja ob 19. uri; predaval je Ruda Jurčec: Svet Ljubljanskega triptiha. — Tretji kulturni večer je bil 17. maja v okviru literarnega odseka; predaval je dr. Tine Debeljak o Danteju, Božanski komediji in nje slovenskih prevodih. — Četrty kulturni večer je bil v okviru filozofskega odseka in je predaval vseučiliški profesor, dr. Ivan Ahčin. Večer je bil 7. junija; predavanje je imelo naslov Razvoj socialnega vprašanja. — Peti kulturni večer je bil v soboto 21. junija ob pol sedmih zvečer v dvorani kolegija Frančiškank misijonark Marijinih. Prireditev je bila v okviru gledališkega odseka in je nosila naslov "Igralci v igri". Nastopili so: Pavči Maček Eiletzova, Marija Kutnar Jeločnikova, Vanda Majcen Martelančeva, Nataša Zajc Smersujeva, Frido Beznik, Maks Borštnik, Nikola Jeločnik, Maks Nose in Jože Rus. Režiral je Nikolaj Jeločnik, sceno pa je izdelal arh. Marijan Eiletz. — V okviru filozofskega odseka je bil šesti kulturni večer 5. julija, ko je predaval prof. Karel Rakovec: Psihologija in sociološka analiza dvojezičnosti. — Literarni odsek je pri-

pravil sedmi kulturni večer; predaval je dr. Tine Debeljak: Sedemdesetletnica Doma in Sveta. — Osmi kulturni večer je bil v okviru filozofskega odseka; 2. avgusta je predaval dr. Pavel Krajnik: Rusko krščanstvo. — Zgodovinski odsek je pripravil deveti kulturni večer, ki je bil 16. avgusta; predaval je dr. Branko Rozman: Judovska država - prerokovana? — Deseti kulturni večer je bil prireditev filozofskega odseka in je 6. septembra predaval dr. Pavel Krajnik: Svoboda v komunizmu. — Koncert Franje Golobove je izpolnil spored posebnega večera, ki je bil 27. septembra ob 18. v dvorani "Consejo de Mujeres". Prireditev je bila v okviru glasbenega odseka. — Dvanajsti kulturni večer je bil v soboto 25. oktobra v okviru zgodovinskega odseka. Prebrano je bilo predavanje Fr. Erjavca iz Pariza: Slovenske meje na pariški mirovni konferenci leta 1918. — Slavnostno predstavo na predvečer proslave štiridesetletnice 29. oktobra 1918 je v soboto 18. oktobra priredil gledališki odsek in izvajal A. T. Linharta komedijo "Ta veseli dan ali Matiček se ženi". Igrali so članice in člani gledališkega odseka, gostje in pevski zbor iz San Martina. Režiral je Nikolaj Jeločnik, sceno je zamislil arh. Marijan Elletz, glasbo po Mozartovih motivih je pripravil in izvajal prof. Lojze Geržinič, zboru pa je dirigiral Vinko Klemenčič. — Trinajsti kulturni večer je bil v soboto 8. novembra in ga je literarni odsek posvetil Sedemdesetletnici pisatelja Stanka Majcna. Predaval je dr. Tine Debeljak; recitiralj in brali pa so odlomke iz nekaterih pisateljevih del. — Zaključila se je sezona s prireditvijo gledališkega odseka, ko je bila v soboto 29. novembra predvajana igra Tennessee Williamsa "Kristalna menezarija". Režiral je Marijan Wilenpart. Prireditev je bila v župnijski dvorani v Ramos Mejía.

IZID NAGRADNEGA NATEČAJA BOŽIČNE KNJIŽNE NAGRADE ZA LETO 1958. — Žirija za božično literarno nagrado Slovenske kulturne akcije, v kateri so bili dr. Brumen Vinko, prof. Geržinič Alojzij, Jurčec Ruđa, dr. Komar Milan, prof. Rakovec Karel in dr. Rozman Branko, se je sešla na sejo 18. decembra 1958. Ugotovila je, da so prišli trije rokopisi. Soglasno je bilo sklenjeno, da nobeno delo ne more biti nagrajeno. Rokopisi so avtorjem na razpolago v pisarni S. K. A., na Alvarado 350, Ramos Mejía.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

je doslej izdala sledeče knjige:

- STANKO KOCIPER:** MERTIK. Črtice.
REMEC - DEBELJAK: KYRIE ELEISON. Bibliofilsko izdanje.
IVAN PREGELJ: MOJ SVET IN MOJ ČAS. Zbornik
KOS - GORSE: KRIŽEV POT PROSEČIH.
MARTE VELIKONJA: LJUDJE. Zbirke novel.
MARIJAN MAROLT: ZORI, NOČ VESELA. Roman.
BERTONCELJ - ARKO: DHAULAGIRI. Potopisni roman.
FRANCE BALANTIČ: ZBRANE PESMI.
ZORKO SIMČIČ: ČLOVEK NA OBEH STRANEH STENE.
Novela.
FRANCE PAPEŽ: OSNOVNO GOVORJENJE. Pesmi.
RUDA JURČEC: LJUBLJANSKI TRIPTIH. Roman
ALOJZIJ GERZINIČ: IRENEJ FRIDERIK BARAGA. Oratorij.
STANKO KOCIPER: NA BOŽJI DLANI. Roman.
KAREL MAUSER: JERČEVI GALIJOTI. Povest.
NEVA RUDOLF: ČISTO MALO LJUBEZNI. Črtice.
MIRKO KUNČIČ: GORJANČEV PAVLEK. Povest za otroke.
KAREL VL. TRUHLAR: NOVA ZEMLJA. Pesmi.
ZGODOVINSKI ZBORNIK. Urejuje Marijan Marolt.

V subskripciji:

- DANTE ALIGHIERI:** PEKEL. Prvi del Božanske komedije.
Prevedel Tine Debeljak.

Slovenska kulturna akcija izdaja tudi:

- VREDNOTE**, znanstveni zbornik (Urednik Ruda Jurčec. Izšle so doslej štiri knjige). — **MEDDOBJE**, kulturna revija. — **GLAS**, informativni štirinajstdnevnik.

Kdor želi brezplačno prejemati ali pa komu poslati GLAS in kdor želi prejeti ilustrirani prospekt vseh dosedanjih knjižnih izdanj, naj se obrne na poverjenike ali pa piše naravnost na naslov:

KNJIŽNA ZALOŽBA SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE
ALVARADO 350, RAMOS MEJIA, BUENOS AIRES, ARGENTINA